

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ДАРГА САНДАГИЙН БЯМБАЦОГТ
ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026 09 29 № 911Х-03/10590
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлэх тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх хэсэг, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг санаачлан боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж байна.

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж өгнө үү.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

Ж.АЛДАРЖАВХЛАН

О.АЛТАНГЭРЭЛ

Н.АЛТАНХУЯГ

Н.АЛТАНШАГАЙ

Д.АМАРБАЯСГАЛАН

С.АМАРСАЙХАН

О.АМГАЛАНБААТАР

Ч.АНАР

А.АРИУНЗАЯА

2026000468

Т.АУБАКИР

Х.БААСАНЖАРГАЛ

 2026
Ц.БААТАРХҮҮ

М.БАДАМСҮРЭН

Э.БАТ-АМГАЛАН

Б.БАТБААТАР

 Д.БАТБАЯР

Р.БАТБОЛД

Ж.БАТЖАРГАЛ

Д.БАТЛУТ

 О.БАТНАЙРАМДАЛ

Н.БАТСҮМБЭРЭЛ

 Ж.БАТСУУРЬ

Х.БАТТУЛГА

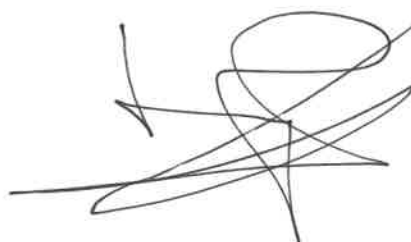
Б.БАТЦЭЦЭГ

 П.БАТЧИМЭГ

Э.БАТШУГАР

 Б.БАТ-ЭРДЭНЭ

Ж.БАТ-ЭРДЭНЭ

 Б.БАЯРБААТАР

Ж.БАЯРМАА

Ж.БАЯСГАЛАН

Б.БЕЙСЕН

2026000468

Х.БОЛОРМАА

Э.БОЛОРМАА

Х.БУЛГАНТУЯА

 Д.БУМ-ОЧИР

Ш.БЯМБАСҮРЭН

С.БЯМБАЦОГТ

 Ж.ГАЛБАДРАХ

А.ГАНБААТАР

 Г.ГАНБААТАР

Ж.ГАНБААТАР

 С.ГАНБААТАР

Д.ГАНБАТ

П.ГАНЗОРИГ

Д.ГАНМАА

Л.ГАНТӨМӨР

 М.ГАНХҮЛЭГ

Х.ГАНХУЯГ

Ц.ДАВААСҮРЭН

Г.ДАМДИННЯМ

Т.ДОРЖХАНД

Б.ДЭЛГЭРСАЙХАН

Б.ЖАВХЛАН

Х.ЖАНГАБЫЛ

2026000458

Б.ЖАРГАЛАН

Д.ЖАРГАЛСАЙХАН

С.ЗАМИРА

Б.ЗАЯАБАЛ

Ж.ЗОЛЖАРГАЛ

С.ЗУЛПХАР

Ц.ИДЭРБАТ

Ч.ЛОДОЙСАМБУУ

Г.ЛУВСАНЖАМЦ

С.ЛҮНДЭГ

М.МАНДХАЙ

Л.МӨНХБААТАР

Ц.МӨНХБАТ

Л.МӨНХБАЯСГАЛАН

Т.МӨНХСАЙХАН

Б.МӨНХСОЁЛ

П.МӨНХТУЛГА

Ц.МӨНХТУЯА

З.МЭНДСАЙХАН

Б.НАЙДАЛАА

Н.НАРАНБААТАР

П.НАРАНБАЯР

М.НАРАНТУЯА-НАРА

2026000488

Ч.НОМИН

О.НОМИНЧИМЭГ

Н.НОМТОЙБАЯР

Э.ОДБАЯР

С.ОДОНТУЯА

У.ОТГОНБАЯР

Г.ОЧИРБАТ

Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ

Б.ПУНСАЛМАА

Д.ПҮРЭВДАВАА

Б.ПҮРЭВДОРЖ

Д.РЭГДЭЛ

П.САЙНЗОРИГ

Ц.САНДАГ-ОЧИР

О.САРАНЧУЛУУН

М.САРНАЙ

Л.СОРОНЗОНБОЛД

Р.СЭДДОРЖ

Ц.ТУВААН

Б.ТУЛГА

Б.ТҮВШИН

Х.ТЭМҮҮЖИН

Г.ТЭМҮҮЛЭН

А.УНДРАА

Ч.УНДРАМ

Н.УЧРАЛ

2026000468

Б.УЯНГА

Б.УЯНГА

Г.УЯНГАХИШИГ

Д.ҮҮРИЙНТУЯА

Г.ХОСБАЯР

Б.ХЭРЛЭН

ДАВ.ЦОГТБААТАР

ДАМ.ЦОГТБААТАР

О.ЦОГТГЭРЭЛ

Ж.ЧИНБҮРЭН

Б.ЧОЙЖИЛСҮРЭН

Ө.ШИЖИР

Л.ЭНХ-АМГАЛАН

Б.ЭНХБАЯР

Ж.ЭНХБАЯР

Л.ЭНХНАСАН

Д.ЭНХТҮВШИН

Д.ЭНХТУЯА

М.ЭНХЦЭЦЭГ

С.ЭРДЭНЭБАТ

С.ЭРДЭНЭБОЛД

Р.ЭРДЭНЭБҮРЭН

2026000408

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.09.01 № 112-03/9491
танай _____-ны № _____-т

**Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлэх
тов тогтоолгох тухай**

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсрууллаа.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд заасны дагуу хянан үзэж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх тов тогтоож өгнө үү.

Хуулийн төсөл, үзэл баримтлал, товч болон дэлгэрэнгүй танилцуулга, холбогдох материалыг хавсаргав.

Хавсралт 3² хуудастай.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000461

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ
ХУРЛЫН ГИШҮҮН
С.ЦЭНГҮҮН ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай,
6 дугаар хороо, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 08 17, Факс: (976-51) 26 24 08,
Цахим шуудан: info@cabinet.gov.mn,
Цахим хуудас: www.cabinet.gov.mn

2026. 08. 11 № ХЭГ / 2709
танай _____-ны № _____-т

Хуралдааны тэмдэглэл
хүргүүлэх тухай

Таны санаачлан боловсруулж Засгийн газрын санал, дүгнэлт авахаар ирүүлсэн Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцсэн тэмдэглэлийг хүргүүлж байна.

Хавсралт 2 хуудастай.

МОНГОЛ УЛСЫН САЙД,
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ
ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА

Б.ЭНХБАЯР

000265008175

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛЭЭС

Монгол Улсын Засгийн газрын 2026 оны 08 дугаар сарын 05-ны өдрийн 31 дүгээр хуралдааны тэмдэглэлд:

“9.ХЭЛЭЛЦСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүнээс санаачлан боловсруулсан Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд өгөх Засгийн газрын санал, дүгнэлтийн төсөл

ШИЙДВЭРЛЭСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүнээс санаачлан боловсруулсан Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалыг дараах үндэслэлээр дэмжих боломжгүй санал, дүгнэлтийг хууль санаачлагчид уламжлахаар тогтов:

1.Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр нэмэхээр тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 27.7, 27^{1.3}, 28.11 дахь хэсэг болон 27.1.8, 29.3.7 дахь заалтаар төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлэх, оноо өгөх, эрэмбэлэх, үнэлгээ, эрэмбэ хийгдээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсөвт тусгахыг хориглох зохицуулалт тусгасан байна. Хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа Төсвийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.3, 28.11, 29¹ дүгээр зүйлийн 29^{1.1}, 29^{1.3} дахь хэсэгт төсөл, арга хэмжээний тэргүүлэх ач холбогдол, хэрэгжүүлэх дараалал, эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлын аргачлал, урьдчилсан үнэлгээ, санхүүжилтийн эх үүсвэрийн эрэмбийг зохицуулсан.

Мөн хуулийн төсөлд тусгагдсан “жигнэсэн оноо”, “салбарын эрэмбэ”, “боломжит үр нөлөө” зэрэг шинэ нэр томъёог тодорхойлоогүй, “зорилтот бүлэг”, “зарцуулах бүлэг”, “бусад шаардлагатай мэдээлэл” зэрэг тодорхой бус нэр томъёог мөн хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт хэсэгт тусгах шаардлагатай;

2.Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр нэмэхээр тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 28^{1.7}, 28^{1.8} дахь хэсэг, 28^{1.2.5}, 28^{1.2.5.1-28^{1.2.5.5}}, 32.2.24 дэх заалтад төсвийн төслийн хялбаршуулсан танилцуулга, “иргэдийн төсөв”, олон нийтийн санал, түүний шийдвэрлэлтийг тайлагнах ижил төстэй зохицуулалтыг давхардуулан тусгажээ.

Төсвийн тухай хуулийн 28¹ дүгээр зүйлийн 28^{1.5} дахь хэсэгт иргэдэд зориулсан төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгыг боловсруулахаар заасан бөгөөд уг танилцуулгыг заавал агуулах мэдээлэл, танилцуулгын загвар, хэлбэр, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах ажиллагааг Төсвийн тухай хуулийн 28^{1.5} дахь хэсэгт заасан журмаар зохицуулсан.

Иймд Төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгад заавал тусгах агуулга, болон зохицуулалтыг дээрх журамд нэмэлт оруулах замаар шийдвэрлэх боломжтой байна;

3.Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр нэмэхээр тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 31.4.8, 32.2.23 дахь заалтад төсвийн урсгал зардлын нэр төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, зорилтот бүлэг болон үр дүнгийн мэдээллийг

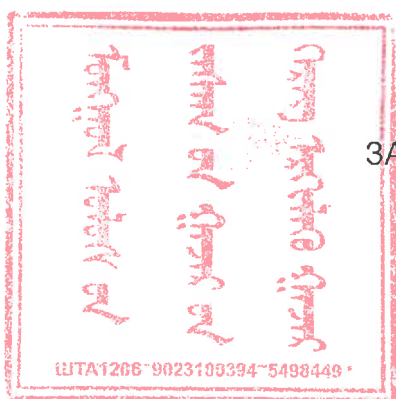
тусгахаар заасан нь Төсвийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.4.6 дахь заалттай агуулгын хувьд давхардаж байгаа бөгөөд төсвийн төсөл боловсруулах болон Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх үе шатанд төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас ижил мэдээллийг давтан шаардах нөхцөл үүсгэхээр байна. Түүнчлэн төсвийн төсөлд тусгах мэдээллийг Сангийн сайдын 2025 оны 112 дугаар тушаалаар баталсан “Төсвийн зарлагын эдийн засгийн ангилал”, “Төсвийн зарлагын эдийн засгийн ангиллын тайлбар”, “Зардлын зориулалт болон арга хэмжээний ангилал”-д тусган хэрэгжүүлдэг болохыг анхаарах;

4.Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлээр өөрчлөн найруулахаар тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт төрийн албан хаагчийг ажлаас халах үндэслэлд 27.1.8, 27.7, 32.2.6 дахь заалтыг нэмж тусгасан нь төсвийн төслийг боловсруулах олон үе шаттай ажиллагаанд оролцсон албан хаагчийг оролцсон оролцоо, үр дагаврыг харгалзахгүйгээр ажлаас халах ижил үр дагаварт хүргэхээр байгаа нь хуулийг хэрэгжүүлэхэд тодорхой бус нөхцөл байдлыг үүсгэж болзошгүй байгааг анхаарах;

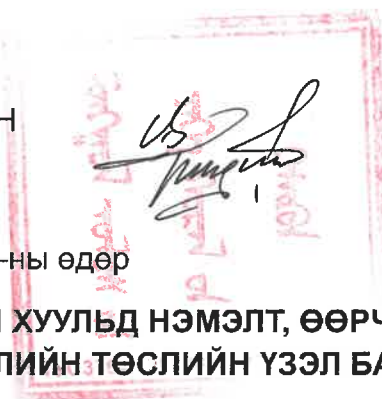
5.Хуулийн төслийн бүтэц, зүйл, хэсэг, заалтын дугаарлалт, эшлэл, нэр томьёо, найруулгыг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавигдах нийтлэг шаардлагад нийцүүлэх шаардлагатай.

Түүнчлэн хуулийн төсөлд хавсаргасан хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан тайланг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 13.3-т заасан болон холбогдох аргачлалд нийцүүлэн боловсруулаагүй, шийдвэрлэхээр зорьж байгаа асуудлын шалтгаан, цар хүрээ, одоогийн зохицуулалтын дутагдал, зохицуулалтын боломжит хувилбар, тэдгээрийн эерэг, сөрөг үр нөлөө болон хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлагыг судалгаа, тооцоололд үндэслэн тодорхой тусгаагүй байгааг анхаарах;

6.Засгийн газраас төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, үнэлгээ, эрэмбэлэлт, хэрэгжилт, санхүүжилт, хяналт, тайлагналт, хөрөнгийн удирдлагын харилцааг зохицуулах зорилгоор Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай хуулийн төслийг боловсруулж байгаа бөгөөд хууль санаачлагчийн хуулийн төслийн үзэл баримтлалд дурдагдсан улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, зарцуулалтын ил тод байдал, хяналт, олон нийтийн оролцоо, тайлагналт, төсвийн сахилга, хариуцлагыг сайжруулах, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжид суурилан эрэмбэлэх зохицуулалтыг уг хуулийн хүрээнд боловсронгуй болгон нэгдмэл байдлаар зохицуулах боломжтой байна.” гэжээ.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

2026 оны 06 дугаар сарын 12-ны өдөр

**ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

ҮНДЭСЛЭЛ, ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА

ХУУЛЬ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай энэхүү хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төсвийн тухай хууль болон төрийн санхүү, хөгжлийн бодлого, ил тод байдал, иргэдийн оролцоог хангахтай холбоотой бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулав.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 14 дэх хэсэгт “Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх ...” гэж, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ...” үүргийг хүлээхээр тус тус заасан. Төрийн төсөв нь нийтийн хөрөнгө, татвар төлөгчдийн орлогоор бүрддэг тул түүний төлөвлөлт, зарцуулалт нь ил тод, хариуцлагатай, үр ашигтай байх нь Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалын салшгүй хэсэг юм.

Мөн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д Улсын Их Хурал “төрийн санхүү, зээл, албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн бодлого, үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцүүлэн боловсруулсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах” бүрэн эрхтэй байхаар заасан. Мөн уг зүйлд “Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна.”, “Улсын төсвийг хэлэлцэн батлахдаа төсвийн орлого, зарлагын бүтцийг өөрчилж болно.”, “Төрийн санхүү, төсвийн хяналтыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх байгууллагын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэж тусгасан нь төсвийн төлөвлөлт, хяналт, ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоог хуульчлан боловсронгуй болгох суурь үндэслэл болж байна.

Төсвийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд төсвийн ил тод, хариуцлагатай байдлыг хангасан байх зарчим, 27 дугаар зүйлд төсвийн төсөл боловсруулахад тавигдах шаардлага, 28 дугаар зүйлд Улсын хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрийн төлөвлөлт, 28¹ дүгээр зүйлд Төсвийн төсөл боловсруулахад олон нийтийн оролцоог хангах, 32 дугаар зүйлд Төсвийн төслийн танилцуулгын агуулгыг тус тус зохицуулсан боловч эдгээр зохицуулалтын хэрэгжилт бодит байдалд хангалтгүй, мэдээллийн хүртээмж, төсвийн эрэмбэлэлт, үнэлгээ, тайлагнах нэгдсэн тогтолцоо сул хэвээр байна.

ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, хэрэгжилт, ил тод байдал, олон нийтийн

оролцоотой холбоотой эрх зүйн зохицуулалт сүүлийн жилүүдэд үе шаттайгаар боловсронгуй болсон хэдий ч төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, хөгжлийн төлөвлөгөөнд туссан төсөл арга хэмжээг оновчтой үнэлж, эрэмбэлэн төсвийн төсөлд тусгах чадамж, төсвийн төлөвлөлтийн чанар, гүйцэтгэлийн сахилга хариуцлага, мэдээллийн нээлттэй байдал хангалтгүй хэвээр байна.

Төсвийн тухай хуульд улсын хөгжлийн бодлоготой уялдсан төсөв боловсруулах, хөрөнгө оруулалтын төсөлд урьдчилсан үнэлгээ хийх, олон нийтийн оролцоог хангах, төсвийн мэдээллийг нийтэд хүргэх суурь зохицуулалтууд тусгагдсан боловч эдгээрийг хэрэгжүүлэх нарийвчилсан шалгуур, эрэмбэлэх аргачлал, үнэлгээний нэгдсэн тогтолцоо, ил тод тайлагнах зохицуулалт бүрэн төлөвшөөгүй байна.

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох шаардлага

Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг эдийн засгийн өгөөж, нийгмийн үр нөлөө, бэлэн байдлын түвшин, санхүүжилтийн боломж, ашиглалтын дараах үр ашиг зэрэг шалгуурт үндэслэн эрэмбэлэх тогтолцоо сул байгаа нь хөрөнгө оруулалтын үр ашиг буурах, төсөвт өртөг нэмэгдэх, хэрэгжих хугацаа хэтрэх, дуусаагүй болон шилжих төслүүдийн тоо өсөхөд нөлөөлж байна. Үндэсний аудитын газрын дүгнэлтээр улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнд туссан олон төсөл, арга хэмжээ нь бодлогын баримт бичиг, хөгжлийн төлөвлөгөөтэй хангалттай уялдаагүй, үнэлгээний шаардлага хангаагүй байна.

Тухайлбал, орон нутагт эрх шилжүүлэн хэрэгжүүлсэн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний 81.8 хувь нь Улсын хөгжлийн 2024 оны төлөвлөгөөтэй уялдаагүй, батлагдсан төслүүдийн үнэлгээний түвшин 0-55 хувьтай байсан талаар аудитын дүгнэлтэд тэмдэглэжээ. Төсвийн тухай хуулиар үр дүнгийн үзүүлэлтийг тодорхойлох, тайлагнах эрх хэмжээ, төсөв захирагчид өөрт нь байх бөгөөд төсвийн ерөнхийлөн захирагч түүнийг цаасан дээр ёсчлох төдий үнэлж байгаа нь төсөв захиран зарцуулах тухай зохицуулалтыг зөрчөөгүй боловч гүйцэтгэл бүрэн хангагдах, үндсэн зорилгодоо хүрэхэд сөргөөр нөлөөлж байна. Мөн холбогдох яам, төрийн байгууллагууд зохих журмын дагуу оноогоор үнэлж, эрэмбэлсэн төсөл, арга хэмжээгээ төсөвт тусгуулаад л орхидог, үр дүнг нь хангах талаар тусгайлан анхаарахгүй байх нөхцөл байдал арилахгүй үлдэх магадлалтай.

Иймд Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид өөрт хамаарах төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний үр дүнг хариуцах, үр дүнгийн хэмжүүрийг холбогдох норм, норматив, батлагдсан стандарт, зураг төсөвт үндэслэн тогтоох талаар нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай юм.

Мөн 2024 оны Улсын төсөвт туссан нийт 1,049 төсөл, арга хэмжээний 52.6 хувь нь шилжих төсөл байсан бөгөөд төсөв батлах явцад энэ тоо 606 болж нэмэгдсэн нь төлөвлөлтийн чанар, хэрэгжилтийн бодит чадамж хангалтгүй байгааг харуулж байна. Түүнчлэн төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй өссөн боловч хөрөнгө оруулалтын өгөөж, үр нөлөөний үнэлгээ хангалтгүй хэвээр байна. Судалгаагаар 2020-2024 онд улсын төсвийн нийт зардал 13.9 их наяд төгрөгөөс 30.4 их наяд төгрөгт хүрч өссөн бөгөөд төсвийн хөрөнгө оруулалт 1.4 их наяд төгрөгөөс 3.1 их наяд төгрөг болж нэмэгдсэн байна. Мөн төсөл, арга хэмжээний сонголт, төлөвлөлтөд улс төрийн нөлөөлөл өндөр, эдийн засгийн үндэслэл болон бэлэн байдлын үнэлгээ хангалтгүй, эрэмбэлэлт ил тод бус байгаа талаар аудитын байгууллагууд болон судлаачид удаа дараа анхааруулж ирсэн.

Цаашид төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний үнэлгээ,

Иймд төсөв, төсвийн тодотголыг адилтган үзэж аль ч үед хөрөнгө оруулалтын төслийн сонголт, эрэмбэ, үнэлгээг нэгдсэн шалгуур, аргачлалд үндэслэн хэрэгжүүлэх, бодлогын баримт бичигтэй уялдуулах, төслийн үнэлгээ болон эрэмбийн талаарх мэдээллийг олон нийтэд ил тод мэдээлэх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Мөн хуулийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлгийн үеэр судлаачид, иргэний нийгмийн байгууллагууд, хяналт шинжилгээний байгууллагуудаас гаргасан нэг томоохон санал бол төсвийн төсөл дэх Хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөө, Урсгал зардлын суурь мэдээллийг задгай, нээлттэй өгөгдөл хэлбэрээр албаны ёсны танилцуулгад байршуулах нь хөндлөнгийн бие даасан, хараат бус шинжилгээ хийх, бодит шүүмжлэл нээлттэй хэлэлцүүлэг өрнөх боломжийг бүрдүүлж төсвийн төсөл илүү сайжирч батлагдахад чухал ач холбогдолтой гэж үзлээ.

Улсын төсвийн урсгал зардлын хэмжээ сүүлийн жилүүдэд тогтмол өсөж, нийт төсвийн зарлагын 70 гаруй хувийг эзлэх болсон боловч түүний бүтэц, зориулалт, нэгж өртөг, үр ашиг, зарцуулалтын талаарх мэдээлэл олон нийтэд хангалттай нээлттэй, ойлгомжтой байдлаар хүрэхгүй байна. Тухайлбал, Урсгал зардал 2020 онд ойролцоогоор 10.8 их наяд төгрөг байсан бол 2025 онд 24 орчим их наяд төгрөгт хүрсэн байна. Урсгал зардлын өсөлт нь төрийн үйлчилгээ, цалин хөлс, боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын салбарын санхүүжилт нэмэгдсэнтэй холбоотой боловч захиргааны зардал, чиг үүргийн давхардал, үр ашиггүй бүтэц, шаардлагагүй худалдан авалт зэрэг эрсдэл байгааг аудитын байгууллагууд анхааруулсаар байна. Үндэсний Аудитын газрын тайланд урсгал зардлын төлөвлөлт нь гүйцэтгэлийн үр дүн, нэгж өртөг, зорилтот үр ашигтай хангалттай уялддаггүй, өмнөх оны зарцуулалтыг шууд үргэлжлүүлэн төлөвлөх хандлага түгээмэл байгааг дурдсан. Одоогийн зохицуулалтаар төсвийн төсөлд урсгал зардлын ерөнхий мэдээлэл тусдаг боловч зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, үр дүнгийн шалгуур, зорилтот бүлэг, өмнөх оны гүйцэтгэлтэй харьцуулсан тайлбар зэрэг мэдээлэл хангалтгүй байна.

[illegible]

Үүний улмаас иргэд, судлаачид болон хууль тогтоогчид төсвийн урсгал зардлын бодит хэрэгцээ, үр ашигт үр нөлөөтэй хяналт тавих боломж хязгаарлагдаж байна.

Олон улсын байгууллагууд, судлаачид төсвийн урсгал зардлыг байгууллага, хөтөлбөр, зориулалт, нэгж өртөг болон үр дүнгийн үзүүлэлттэй нь уялдуулан тайлагнахыг төсвийн ил тод байдлын үндсэн шаардлага гэж үздэг. Иймд урсгал зардлыг төсвийн захирагч бүрээр нарийвчлан ангилж, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, үр дүнгийн үзүүлэлттэй нь уялдуулан олон нийтэд нээлттэй мэдээлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

Зураг 2. Улсын төсөвт Урсгал зардлыг нарийвчлан тусгах загварын санал

2026-2027 оны ТӨСВИЙН УРСГАЛ ЗАРДАЛ /ТӨСВИЙН ЗАХИРАГЧААР/					
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА					
Урсгал зардлын нэр	Төрөл, зориулалт	Нэгж өртөг	Тоо, хэмжээ	Нийт үнэ	Зорилтот бүлэг
ТӨРИЙН АЛБАНЫ ЗӨВЛӨЛИЙН ДАРГА					

Харин хууль тогтоомжид зэвсэгт хүчний бүтэц, зохион байгуулалт, орон тоо, дайчилгааны нөөц, зэвсэг техникийн хангалт, стратегийн төлөвлөгөө зэрэгтэй холбоотой мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулсан бөгөөд батлан хамгаалах салбарын онцгой ач холбогдол бүхий объектын зардлын төсөв хүртэл нууцлах мэдээллийн хүрээнд хамаардаг. Түүнчлэн эдгээр байгууллагын урсгал зардлын дэлгэрэнгүй задаргаа, зориулалт, зардлын бүтэц, тооцооллыг төсвийн төслийн нийтэд нээлттэй танилцуулгад ил болгох нь байгууллагын үйл ажиллагааны чадавх, нөөцийн хуваарилалт болон эмзэг мэдээллийг шууд болон шууд бусаар тогтоох боломж олгож, иргэдийн аюулгүй байдлын эрсдэлийг нэмэгдүүлэхээр байгаа юм. Иймээс төсвийн ил тод байдал, хяналтыг алдагдуулахгүйгээр эрх бүхий байгууллагад хянан шалгах боломжийг хэвээр хадгалж, батлан хамгаалах, зэвсэгт хүчин, цагдаа, хил хамгаалах зэрэг үндэсний аюулгүй байдал, төрийн нууцтай холбоотой чиг үүрэг бүхий байгууллагын урсгал зардлын дэлгэрэнгүй мэдээллийг нийтэд нээлттэй танилцуулах хүрээнд хамруулахгүй байх шаардлагатай байна.

Мөн энэ өөрчлөлтийг хэрэгжүүлж эхлэх үед захиргааны ачаалал, хүний нөөц, үр чадварын дутагдал үүсэж болзошгүй бөгөөд зарим албан хаагчид мэдлэг, мэдээлэлгүйн улмаас ажлаас халагдах, хариуцлага хүлээх магадлалтай тул зохих үр чадварыг тогтмол эзэмшүүлэх шаардлагатай юм.

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах шаардлага

Төсвийн тухай хуульд төсвийн төсөлд олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, төсвийн танилцуулгыг нийтэд мэдээлэх зохицуулалт тусгагдсан боловч хэрэгжилтийн чанар, үр нөлөө хангалтгүй хэвээр байна. Бодит байдалд төсвийн төслүүд нь ихэвчлэн мэргэжлийн, хэт ерөнхий хэлбэрээр нийтлэгддэг бөгөөд иргэдэд ойлгомжтой тайлбар, харьцуулалт, дүрслэл хангалтгүй байдаг. Мөн олон нийтийн санал төсөвт хэрхэн туссан талаар эргэн мэдээлэх тогтолцоо сул байна. Олон улсын байгууллагын үнэлгээгээр Монгол Улс төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлтээр ахиц гаргаж байгаа боловч иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулга, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн ойлгомжтой байдал харьцангуй сул хэвээр байна. Төсвийн хэлэлцүүлгийн явцад хийгдсэн нэмэлт, өөрчлөлтийн үндэслэл, нөлөөлөл, санхүүгийн эх үүсвэрийн талаарх мэдээлэл олон нийтэд хангалттай нээлттэй хүрдэггүй байна. Мөн төсвийн төсөлд иргэд, мэргэжлийн

холбоод, иргэний нийгмийн байгууллагаас ирүүлсэн саналын тоо, агуулга, тэдгээрийг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаарх нэгдсэн тайлан тогтмол хийгддэггүй нь олон нийтийн оролцооны үр нөлөөг бууруулж байна.

Олон улсын сайн туршлагаас үзэхэд төсвийн төслийг иргэдэд зориулсан хялбаршуулсан хэлбэрээр танилцуулах, төсвийн гол үзүүлэлтүүдийг ойлгомжтой тайлбарлах, олон нийтийн саналын мөрөөр тайлагнах тогтолцоог бүрдүүлэх нь төсвийн ил тод байдлын чухал шалгуур болдог. Монгол Улс Төсвийн нээлттэй байдлын судалгаагаар 2023 онд 100 онооноос 60 оноо авч, хязгаарлагдмал мэдээлэлтэй гэж үнэлэгдсэн бөгөөд иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулга, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн ойлгомжтой байдал харьцангуй сул үзүүлэлттэй гарсан байна. Ялангуяа төсвийн төслийн боловсруулалт, хэлэлцүүлгийн шатанд иргэдийн оролцоог хангах, саналын мөрөөр тайлагнах, төсвийн өөрчлөлтийн үндэслэлийг ил тод тайлбарлах асуудал хангалтгүй байгааг Олон Улсын Төсвийн түншлэл (IBP) онцолсон.

Мөн төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлгээр гарсан санал, зөвлөмж, шүүмжлэлийг нэгтгэн дүгнэж, дараа оны төсвийн төсөл боловсруулахдаа харгалзан үзэх нь төсвийн зарцуулалтыг иргэдийн бодит хэрэгцээ, тэргүүлэх чиглэлтэй уялдуулах, төсвийн үр ашиг, хариуцлага, олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой. Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын эрх зүйн актууд болон бусад тайлан, зөвлөмжүүдэд дурдсан олон улсын сайн туршлагаар төсвийн оролцооны үр дүн нь зөвхөн санал авахад бус, иргэдийн саналыг дараагийн төсөв, бодлогын шийдвэрт хэрхэн ашигласныг буцаан мэдээлэхэд оршдог байна. Иймээс олон нийтийн хэлэлцүүлгийн үр дүнг дараа оны төсвийн төсөл боловсруулахад заавал харгалзан үзэж, тусгасан болон тусгаагүй саналын үндэслэлийг олон нийтэд мэдээлэх зохицуулалтыг бий болгох хэрэгцээ шаардлага тулгарч байна.

Иймд төсвийн төсөл болон тодотголын танилцуулгыг олон улсын иргэдэд зориулсан төсвийн төсөл боловсруулах аргачлалын дагуу иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй, ил тод, харьцуулах боломжтой хэлбэрээр хүргэх зарчимд үндэслэн бэлтгэх, хөрөнгө оруулалт болон урсгал зардлын дэлгэрэнгүй мэдээллийг нээлттэй хүргэх, олон нийтийн саналын дагуу авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар эргэн тайлагнах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлага үүсээд байна. Ингэхдээ төсвийн төслийн саналыг иргэдийн хэрэглээнд нэвтэрсэн, ашиглагдаж буй Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн цахим систем буюу E-Mongolia цахим тогтолцоогоор дамжуулан явуулах зохицуулалтыг хуульд тусгах нь уг үйл ажиллагааны бодит хэрэгжилтийг хангах чухал ач холбогдолтой юм.

ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ЗОРИЛГО, ЕРӨНХИЙ БҮТЭЦ, ЗОХИЦУУЛАХ ХАРИЛЦАА, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай энэхүү хуулийн төслийн зорилго нь улсын төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын бодлого, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, төсвийн сахилга хариуцлагыг сайжруулах, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжид суурилан үнэлж эрэмбэлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, төрийн урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардлын мэдээллийг олон нийтэд ил тод, ойлгомжтой хэлбэрээр хүргэх, хөгжлийн бодлого болон төсвийн төлөвлөлтийн уялдааг хангахад оршино.

Хуулийн төсөл нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг сонгох, үнэлэх, эрэмбэлэх үйл ажиллагааг нэгдсэн шалгуур, онооны аргачлалд үндэслэх, үнэлгээ, эрэмбэ хийгдээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсөвт тусгахыг хязгаарлах,

төсвийн хөрөнгө оруулалтын шийдвэр гаргалтыг улс төрийн нөлөөллөөс ангид, нотолгоонд суурилсан, ил тод тогтолцоонд шилжүүлэхэд чиглэж байна.

Түүнчлэн төсвийн төслийн танилцуулга, төсвийн урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардлын мэдээллийг иргэд, олон нийтэд энгийн ойлгомжтой, харьцуулалт бүхий, хүртээмжтэй хэлбэрээр мэдээлэх, төсвийн төсөлд иргэд, хуулийн этгээдээс ирүүлсэн саналын шийдвэрлэлтийн талаарх мэдээллийг ил тод тайлагнах, “иргэдийн төсөв” хэлбэрийн хялбаршуулсан танилцуулгын эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх зорилтыг мөн агуулж байна.

Хуулийн төслийн хүрээнд дараах үндсэн харилцааг зохицуулна:

1.Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг урьдчилсан үнэлгээ, оноо, эрэмбэд үндэслэн төсөвт тусгахтай холбоотой харилцаа;

2.Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө болон улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийн уялдааг хангахтай холбоотой харилцаа;

3.Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний үнэлгээ, эрэмбэ, санхүүжилт, хэрэгжилтийн мэдээллийг нээлттэй цахим хэлбэрээр нийтлэхтэй холбоотой харилцаа;

4.Төсвийн урсгал зардлын бүтэц, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, үр дүнгийн мэдээллийг нарийвчлан ил тод болгохтой холбоотой харилцаа;

5.Төсвийн төслийг олон нийтэд нээлттэй, ойлгомжтой хэлбэрээр танилцуулах, иргэдийн оролцоог хангах, гаргасан саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнахтай холбоотой харилцаа;

6.Төсвийн төсөл боловсруулах, хэлэлцүүлэх, төсөвт тусгах ажиллагаанд хуульд заасан үнэлгээ, эрэмбэ, ил тод байдлын шаардлагыг мөрдөөгүй албан тушаалтанд хариуцлага тооцохтой холбоотой харилцаа.

Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц нь Төсвийн тухай хуулийн төсөв боловсруулах шаардлага, улсын хөрөнгө оруулалтын урьдчилсан үнэлгээ, улсын хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, олон нийтийн хэлэлцүүлэг, төсвийн төслийн танилцуулга, урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардлын мэдээллийн агуулга, хариуцлагын зохицуулалттай холбоотой зүйл, хэсэг, заалт, дэд заалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, зарим хэсэг, заалтыг өөрчлөн найруулах байдлаар боловсруулагдсан.

Энэхүү хуулийн төслийн хамрах хүрээнд улсын төсөв, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээ, төсвийн урсгал зардал, төсвийн төсөл боловсруулах болон хэлэлцүүлэх ажиллагаа, төсвийн мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн тайлагнал, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэлэлт, түүнтэй холбоотой төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаа бүхэлдээ хамаарна.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар төсвийн төлөвлөлт баримт, нотолгоонд илүү суурилсан, ил тод, хариуцлагатай болох, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг дээшлэх, төсвийн сахилга бэхжих, иргэдийн төсөвт итгэх итгэл нэмэгдэх, төрийн зардлын үр ашиг сайжрах эрх зүйн орчин бүрдэх ач холбогдолтой.

**ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ БАТЛАГДСАНЫ ДАРАА ҮҮСЧ БОЛОХ
НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСАГ, ХУУЛЬ ЗҮЙН ҮР ДАГАВАР,
ХҮРЭХ ҮР ДҮН, ТЭДГЭЭРИЙГ ШИЙДВЭРЛЭХ ТАЛААР
АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТУХАЙ САНАЛ**

Энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар улсын төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын бодлого, төсвийн мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, төсвийн сахилга хариуцлагын тогтолцоонд нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн олон талт эерэг үр дагавар бий болохоор байна.

Нэгдүгээрт, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг нэгдсэн шалгуур үзүүлэлт, оноо, эрэмбэд үндэслэн сонгон шалгаруулах тогтолцоо бүрдсэнээр төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, өгөөж сайжрах нөхцөл бүрдэнэ. Сүүлийн жилүүдэд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ тогтмол өсөж, 2025 оны улсын төсөвт хөрөнгө оруулалтын зардал 5 их наяд төгрөгөөс давсан хэдий ч хэрэгжилтийн чанар, үр өгөөжтэй холбоотой асуудал тогтмол шүүмжлэл дагуулж байна. Үндэсний Аудитын газрын тайлангуудад техник, эдийн засгийн үндэслэл дутуу, зураг төсөвгүй, санхүүжилтийн эх үүсвэр бүрэн шийдвэрлэгдээгүй, хэрэгжих хугацаа хэтэрсэн, төсөвт өртөг нь нэмэгдсэн төсөл, арга хэмжээ жил бүр нийтлэг илэрч байгаа талаар дурдсан. Тухайлбал, сүүлийн жилүүдийн аудитын тайлангуудаар олон арван төсөл анхны батлагдсан хугацаандаа ашиглалтад ороогүй, төсөвт өртөг нь нэмэгдсэн, зарим тохиолдолд тухайн төслийн хүчин чадал, байршил, хэрэгцээ шаардлагын тооцоо хангалтгүй байсан нь тогтоогдсон.

Улсын төсвийн хоёрдугаар хавсралт буюу Монгол Улсын төсвийн хөрөнгөөр 2026 онд санхүүжүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээ, барилга байгууламжийн жагсаалтыг хуульд заасан шалгуурын дагуу одоогоор боловсруулж загвар болон энэхүү хуулийн төслийн холбогдох заалтын дагуу өөрчлөгдөх хэлбэрийг зургаар харууллаа.

Зураг 3. Улсын төсвийн хоёрдугаар хавсралт

Төслийн код	Төсөл, арга хэмжээний нэр, хүчин чадал, байршил	Эхлэх	Дуусах	Төсөвт өртөг			2026 онд санхүүжих дүн
				Анхны	Сүүлийн	2026 онд	
	ЭРЧИМ ХҮЧНИЙ САЙД					974,366.1	322,422.8
	I. Барилга байгууламж					884,366.1	282,422.8
	Үрээлжлүүлэн хэрэгжүүлэх					579,661.4	184,572.4
УТ2503000996	Аймгийн төвд баригдаж байгаа дулааны станц төслийн 2 дугаар хэлсээ, дэд бүтэц /Баянхонгор, Баянхонгор сум/	2025	2027	51,948.9	51,948.9	51,948.9	19,832.9

Зураг 4. Хавсралтыг шинэчлэх загвар
/Цэнхэр өнгөөр тэмдэглэсэн багануудыг шинээр нэмэх/

2026 оны хөгжлийн төлөвлөгөө дэх төсөл, арга хэмжээ	Улсын төсөв дэх төсөл, арга, хэмжээний дугаар	Улсын төсөв дэх төсөл, арга хэмжээний нэр, хүчин чадал, байршил	Тухайн төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээ нь хөгжлийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх зорилгод нийцэж байгаа эсэх (Тийм, үгүй)	Зорилгод нийцээгүй үндэслэл	Эхлэх	Дуусах	Хөгжлийн төлөвлөгөө дэх тухайн төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээний нийт санхүүжилтийн дүн сая. Төг	Төсөвт өртөг			2026 онд санхүүжих дүн	Хөгжлийн төлөвлөгөө дэх 2026 онд санхүүжих дүн	Ирэх жилүүдэд санхүүжих дүн
								Анхны	Сүүлийн	2026 онд			

Төсөл, арга хэмжээг нэгдсэн үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн сонгох эрх зүйн

орчин бүрдсэнээр төсвийн хөрөнгө оруулалтын шийдвэр нь баримт, нотолгоонд суурилсан, үр ашигт чиглэсэн, улс төрийн нөлөөллөөс ангид болох нөхцөл бүрдэнэ. Ингэснээр төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг нэмэгдэж, төсвийн хөрөнгө оруулалт царцах, хугацаа хэтрэх, төсөвт өртөг өссөн төслийн тоо буурах эерэг үр дүн гарна.

Хоёрдугаарт, төсвийн урсгал зардлын мэдээллийг зардлын нэр төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэг, хэрэгжилтийн үр дүнтэй уялдуулан ил тод болгох зохицуулалт хэрэгжсэнээр төсвийн сахилга, хариуцлага сайжирна. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлагад урсгал зардлын эзлэх хувь сүүлийн жилүүдэд тогтмол өндөр хэвээр байгаа бөгөөд 2025 оны улсын төсөвт урсгал зардал нийт зарлагын дийлэнх хувийг бүрдүүлж байна. Цалин хөлс, бараа үйлчилгээ, татаас, шилжүүлэг зэрэг урсгал шинжтэй зардлын өсөлт нь төсвийн дарамтыг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ хөрөнгө оруулалтын боломжийг хязгаарлах эрсдэл үүсгэж байна.

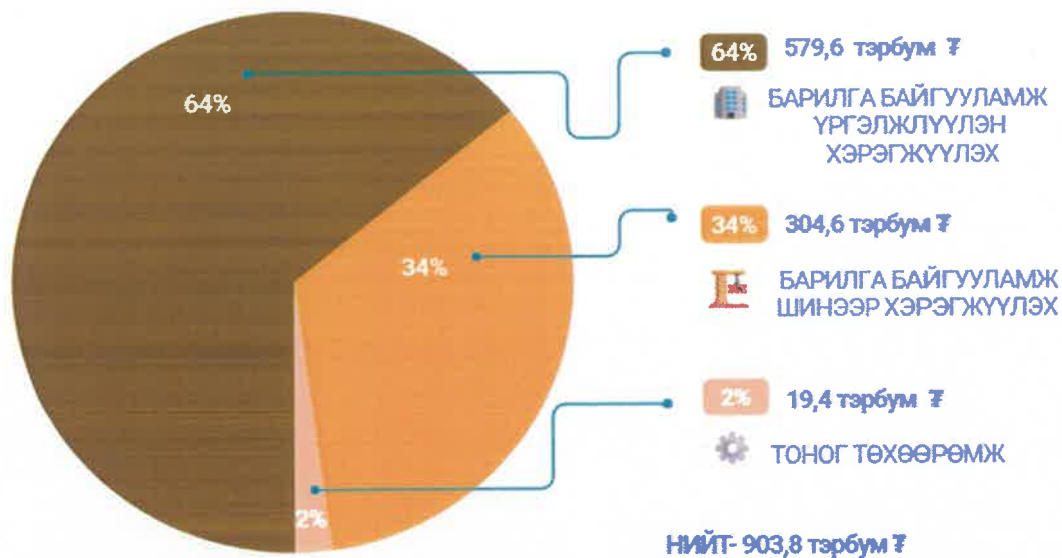
Одоогийн нөхцөлд урсгал зардлын бүтэц, тооцоолол, нэгж өртөг, үр дүнгийн мэдээлэл олон нийтэд хангалттай нээлттэй биш байгаа нь төсвийн үр ашиггүй зарцуулалт, давхардал, тансаг хэрэглээний шинжтэй зардлыг хянах боломжийг хязгаарлаж байна. Энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар төсвийн урсгал зардлын төлөвлөлт, зарцуулалтад олон нийтийн болон парламентын хяналт сайжирч, үр ашиггүй зардлыг бууруулах, төсвийн сахилгыг бэхжүүлэх нөхцөл бүрдэнэ.

Гуравдугаарт, төсвийн төсөл болон хөрөнгө оруулалтын мэдээллийг иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй хэлбэрээр танилцуулах, олон нийтийн оролцоог бодитой хангах эрх зүйн үндэс бүрдсэнээр төсвийн ил тод байдал, иргэдийн төрд итгэх итгэл нэмэгдэх ач холбогдолтой. Олон улсын Төсвийн нээлттэй байдлын судалгаагаар төсвийн ил тод байдал өндөр улс орнуудад төсвийн сахилга, хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, авлигын эсрэг үр нөлөө харьцангуй сайн байдаг талаар дурдсан байдаг. Монгол Улсын хувьд төсвийн мэдээлэл нийтлэгддэг боловч иргэдэд ойлгомжтой, харьцуулалт бүхий, энгийн тайлбар хэлбэрээр тогтмол хүргэх тогтолцоо хангалтгүй хэвээр байна. Энэхүү саналыг ойлгомжтой харуулах зорилгоор Эрчим хүчний салбарын 2026 оны төсвийн зарим үзүүлэлтийг зургаар үзүүлэв.

Зураг 3. Эрчим хүчний салбарын төсвийн бүтэц

ТӨСӨВ

ЭРЧИМ ХҮЧНИЙ САЛБАР

Сүүлийн жилүүдэд Засгийн газар болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага төсвийн төсөлтэй холбоотой олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж байгаа боловч эдгээр нь ихэвчлэн танилцуулах шинжтэй явагдаж, иргэдийн гаргасан санал төсөвт хэрхэн туссан талаарх эргэн мэдээлэх, тайлагнах зохицуулалт сул хэвээр байна. Хуулийн төсөл батлагдсанаар иргэдийн санал хэрхэн шийдвэрлэгдсэнийг ил тод тайлагнах, иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрийн танилцуулгыг тогтмол боловсруулах, төсвийн мэдээллийг нээлттэй цахим хэлбэрээр байршуулах эрх зүйн орчин бүрдэнэ.

Дөрөвдүгээрт, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэ, санхүүжилт, хэрэгжилтийн мэдээллийг нээлттэй цахим хэлбэрээр байршуулах нь авлига, ашиг сонирхлын зөрчил, улс төрийн нөлөөлөлтэй холбоотой эрсдэлийг бууруулах ач холбогдолтой. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын сонгон шалгаруулалт ил тод бус, бодит эрэмбэ, үнэлгээгүй байх нь төсвийн үр ашиггүй зарцуулалт, төсөл сонголтын улс төржилтийг нэмэгдүүлдэг талаар олон улсын байгууллагууд дүгнэж ирсэн. Иймд төсөл сонголтын үндэслэл, оноо, эрэмбэ, санхүүжилтийн мэдээллийг нээлттэй болгосноор олон нийтийн болон мэргэжлийн хяналт сайжирна.

Тавдугаарт, энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар төсвийн төлөвлөлт болон хөгжлийн бодлогын уялдаа сайжирч, хөгжлийн зорилт, улсын төсөв хоорондын холбоо илүү бодитой болно. Одоогийн нөхцөлд хөгжлийн бодлогын баримт бичигт туссан зарим төсөл, арга хэмжээ төсөвтэй бүрэн уялдахгүй байх, эсхүл төсөвт туссан зарим төсөл хөгжлийн бодлогын эрэмбэ, шаардлагад бүрэн нийцэхгүй байх асуудал ажиглагддаг. Төсөл, арга хэмжээг улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө, үнэлгээ, эрэмбэд суурилан төсөвт тусгах тогтолцоо нь төсвийн бодлогын тогтвортой байдал, хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулна.

Хуулийн төсөл батлагдсантай холбоотойгоор төсвийн мэдээллийн нэгдсэн цахим санг шинэчлэх, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн

аргачлал боловсруулах, холбогдох төрийн байгууллагын албан хаагчдыг сургах, мэдээллийн системийн чадавхыг сайжруулах, иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулгын загвар, аргачлалыг батлах зэрэг зохион байгуулалтын болон техникийн арга хэмжээг үе шаттай авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Мөн төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлэх нэгдсэн шалгуур үзүүлэлт, аргачлалыг олон улсын нийтлэг жишиг, тухайлбал Дэлхийн банк, Олон улсын валютын сангийн “Public Investment Management Assessment (PIMA)” аргачлал, OECD-ийн төсвийн засаглалын зарчимтай нийцүүлэн боловсруулах, хэрэгжилтэд нь тогтмол үнэлгээ хийх шаардлагатай гэж үзэж байна.

ХУУЛЬ ЗҮЙН НИЙЦЭЛ, ШИНЭЭР ҮҮСЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай уялдсан байдал, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн талаарх санал

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай энэхүү хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан төрийн санхүү, төсвийн ил тод, хариуцлагатай, иргэдийн оролцоотой байх зарчим, хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тогтвортой байдлыг хангах агуулгатай нийцэж боловсруулагдсан.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д Улсын Их Хурал нь “төрийн санхүү, зээл, албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн бодлого, үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцүүлэн боловсруулсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах” бүрэн эрхтэй байхаар заасан. Мөн “Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна”, “Улсын төсвийг хэлэлцэн батлахдаа төсвийн орлого, зарлагын бүтцийг өөрчилж болно”, “Төрийн санхүү, төсвийн хяналтыг хараат бусаар хэрэгжүүлэх байгууллагын бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэж тус тус хуульчилсан нь төсвийн төлөвлөлт, хяналт, ил тод байдал, үр ашиг, хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх суурь зарчим болж байна.

Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого болох “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны Хөгжлийн бодлоготой нийцэж байна. Тус бодлогын Засаглал бүлэгт төрийн үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх, төсөв, санхүүгийн удирдлагыг олон нийтийн хяналттай болгох, төрийн үйлчилгээний үр ашиг, бүтээмжийг дээшлүүлэх, хөгжлийн бодлого, төсөв хоорондын уялдааг хангах зорилтыг дэвшүүлсэн. Энэхүү хуулийн төсөлд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслийг оноогоор үнэлж эрэмбэлэх, төсвийн мэдээллийг иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр ил тод болгох, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, урсгал зардлын нарийвчилсан мэдээллийг нээлттэй болгох зэрэг зохицуулалт тусгасан нь дээрх зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд чиглэж байна.

Түүнчлэн Монгол Улсын Шинэ сэргэлтийн бодлогын Төрийн бүтээмжийн сэргэлтийн хүрээнд төрийн зардлын үр ашиг, хөрөнгө оруулалтын өгөөжийг нэмэгдүүлэх, төсвийн сахилга, хариуцлагыг сайжруулах зорилтууд дэвшүүлсэн бөгөөд энэхүү хуулийн төсөл нь эдгээр бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг хангахад чиглэж байна.

Хуулийн төсөл нь Төсвийн тухай хуульд суурилсан төсвийн төлөвлөлт, төсвийн хөрөнгө оруулалт, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг нарийвчлан сайжруулах агуулгатай бөгөөд уг хуулийн дараах зарчим,

зохицуулалттай уялдсан байна:

а/Төсвийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан Төсвийн ил тод, хариуцлагатай байх зарчим;

б/27 дугаар зүйлд заасан Төсвийн төсөл боловсруулахад тавигдах шаардлага;

в/28 дугаар зүйлд заасан Улсын хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрийн төлөвлөлт;

г/28¹ дүгээр зүйлд заасан Төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлэг;

д/32 дугаар зүйлд заасан Төсвийн төслийн танилцуулгын агуулга;

е/70 дугаар зүйлд заасан Төсвийн сахилга, хариуцлагын зохицуулалт.

Хуулийн төсөл нь Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуультай мөн уялдсан. Тус хуульд Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт болон төсвийн төлөвлөлтийн нэгдмэл байдлыг хангах, Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд суурилан төсөв боловсруулах, Төсвийн хөрөнгө оруулалтыг хөгжлийн бодлоготой уялдуулах шаардлагыг тусгасан байдаг. Энэхүү хуулийн төсөлд хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөтэй уялдуулан оноогоор үнэлж эрэмбэлэх зохицуулалт тусгасан нь дээрх хуультай нийцэж байна.

Түүнчлэн энэхүү хуулийн төсөл нь Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Шилэн дансны тухай хууль, Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуульд заасан төрийн байгууллагын мэдээллийг иргэдэд нээлттэй, хүртээмжтэй хүргэх зарчимтай нийцэж байна. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэ, санхүүжилтийн мэдээллийг цахим хэлбэрээр нийтэд нээлттэй байршуулах, төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулга боловсруулах зэрэг зохицуулалт нь төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг шинэ түвшинд хүргэх ач холбогдолтой.

Олон улсын түвшинд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Тогтвортой хөгжлийн зорилтын 16 дугаар зорилтод “үр нөлөөтэй, хариуцлагатай, ил тод бүтцийг бүх түвшинд бий болгох” зорилтыг дэвшүүлсэн байдаг. Мөн Олон Улсын Валютын сангийн “Fiscal Transparency Code”, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-ын “Budget Transparency Toolkit”, “Open Budget Survey”-ийн шалгуур үзүүлэлтүүдэд төсвийн ил тод байдал, иргэдийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн хүртээмжийг чухалчилдаг. Энэхүү хуулийн төсөл нь эдгээр олон улсын нийтлэг зарчим, сайн туршлагатай нийцэж байна.

Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан дараах эрх зүйн баримт бичгүүдэд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, шинэчлэн боловсруулах шаардлага үүсэж болзошгүй гэж үзэж байна:

а/Засгийн газрын тухай хууль болон Засгийн газрын хуралдааны журамд төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбийн зохицуулалтыг нийцүүлэх;

б/Сангийн сайдын баталсан улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлыг үнэлэх аргачлалыг шинэчлэн боловсруулах;

в/Төсвийн төсөл боловсруулах, олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, төсвийн хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулахтай холбоотой журмуудыг шинэчлэн батлах;

г/Шилэн дансны тухай хууль болон Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийг төсвийн мэдээллийн шинэ шаардлагатай уялдуулан сайжруулах;

д/Төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн нэгдсэн цахим сан, үнэлгээг бий болгохтой холбоотой дүрэм, аргачлал, журмыг батлах.

Энэхүү хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан одоогоор хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжийг бүхэлд нь хүчингүй болсонд тооцох шаардлага үүсэхгүй, нэмэлт зардал шаардагдахгүй бөгөөд холбогдох журам, аргачлал, зарим журмыг шинэчлэн боловсруулах замаар хэрэгжилтийг хангах боломжтой гэж үзэж байна.

---o0o---

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар

Энэхүү хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлд Улсын Их Хуралд олгосон төрийн санхүү, улсын төсвийг батлах бүрэн эрх, мөн төсвийн ил тод, хариуцлагатай, иргэдийн оролцоотой байх зарчмыг хэрэгжүүлэх зорилгоор боловсруулагдсан. Хуулийн төслийн зохицуулах харилцаа нь дараах зургаан хэсэгт чиглэж байна. Нэгдүгээрт, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үндсэн шалгуурт тулгуурласан урьдчилсан үнэлгээ, оноо, түүний дагуу тогтоосон эрэмбэд үндэслэн төсөвт тусгах харилцаа; хоёрдугаарт, Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөө нь Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд нийцсэн эсэх болон уялдаа холбоог хангасан эсэхийг төсвийн төсөлд нэгтгэн боловсруулах; гуравдугаарт, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэ, санхүүжилт, төсөл, арга хэмжээний талаарх мэдээллийг нээлттэй цахим хэлбэрээр нийтлэх; дөрөвдүгээрт, төсвийн урсгал зардлын бүтэц, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, хүрэх үр дүнгийн талаарх мэдээллийг нарийвчлан төсвийн төсөлд тусгах, нийтэд ил тод болгох; тавдугаарт, төсвийн төслийг олон нийтэд ойлгомжтой хэлбэрээр танилцуулж, иргэдийн саналын талаар тайлагнах; зургаадугаарт, төсвийн тусгай шаардлагыг мөрдөөгүй албан тушаалтанд хариуцлага тооцох зохицуулалт зэрэг болно.

Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг Улсын төсвийн төсөлд тусгахдаа нэгдсэн шалгуур үзүүлэлт, жинлэсэн онооны аргачлалд тулгуурлан, улс төрийн нөлөөллөөс ангид, нотолгоонд суурилах нарийвчилсан зохицуулалт нь Хуулийн төслийн зарчмын шинжтэй цөм агуулга юм. Энэ хүрээнд урьдчилан үнэлээгүй, эрэмбэлээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсөвт тусгахыг хязгаарлах зарчим тусгагдсан. Мөн төсвийн урсгал зардлын мэдээллийг төсвийн захирагч бүрээр, зардлын нэр төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, өмнөх оны гүйцэтгэлтэй харьцуулсан байдлаар дэлгэрэнгүй тайлагнах шаардлагыг нэмж тусгасан. Түүнчлэн "иргэдийн төсөв" хэлбэрийн хялбаршуулсан, харьцуулалт бүхий танилцуулгыг хуульчлан тогтоож, олон нийтийн хэлэлцүүлгийн үр дүнг тайлагнах хэлбэрийг бий болгож байна.

Эдгээр харилцааг одоогийн байдлаар Төсвийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд төсвийн ил тод, хариуцлагатай байх зарчим, 27 дугаар зүйлд төсвийн төсөл боловсруулах шаардлага, 28 дугаар зүйлд улсын хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, 28¹ дүгээр зүйлд төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлэг, 32 дугаар зүйлд төсвийн төслийн танилцуулгын агуулга зэргээр тус тус зохицуулж байна. Гэвч эдгээр зохицуулалтын хэрэгжилт бодит байдалд хангалтгүй байгаа юм. Үндэсний Аудитын газрын "Улсын төсвийн 2024 оны хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт, үр нөлөө" сэдэвт нийцлийн аудитын тайланд орон нутагт эрх шилжүүлэн хэрэгжүүлсэн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний 81.8 хувь нь Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөтэй нийцээгүй, үнэлгээ 0-55 хувийн түвшинд байгааг тэмдэглэсэн байна. Мөн 2024 оны Улсын төсвийн 1,049 төсөл, арга хэмжээний 52.6 хувь буюу 552 нь шилжих төсөл байсан бол батлагдах явцад энэ тоо 606 болж нэмэгдэж, төлөвлөх сахилга сул байгаа нь харагдаж байгаа юм.

Урсгал зардлын хувьд 2020 онд 10.8 их наяд төгрөг байсан бол 2025 онд 24 орчим их наяд төгрөг болж, нийт зарлагын 70 гаруй хувийг эзэлж байна. Энэхүү зардлын нэгж өртөг, зориулалт, үр дүнгийн мэдээллийг одоогийн зохицуулалтын хүрээнд дэлгэрэнгүй танилцуулдаггүй. Үүний улмаас төрийн байгууллагуудын урсгал зардал тогтмол өсөх, үр ашиггүй зардлын хэмжээ нэмэгдэх зэрэг сөрөг үр

дагавар үүсгэж байна. Тухайлбал, Төрийн өмчийн байгууллагууд 2025 оны түрээсийн төлбөрт 43 тэрбум төгрөг, ашиглалтын зардалд 10 гаруй тэрбум төгрөг зарцуулсан байгаа юм. Энэ дүн жил ирэх бүр нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна.

Төсвийн тухай хуулийн 28¹ дүгээр зүйлээр Төсвийн төслийн талаар олон нийтийн хэлэлцүүлэг хийх харилцааг зохицуулж байгаа хэдий ч 2025 оны Улсын төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн үед санал авах хугацаа богино, мэдээллийн дэлгэрэнгүй тайлбар иргэдэд хангалттай хүрэхгүй байгаа талаар иргэний нийгмийн байгууллагууд шүүмжлэлтэй хандсан байдаг. Хуулийн төслийг боловсруулахтай холбогдуулан Үндэсний Аудитын газрын 2023-2024 оны гүйцэтгэл нийцлийн аудитын тайлангуудыг судалж, улсын хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хэрэгжилтийн нийтлэг сул талуудыг тодорхойлсон. Мөн Эрчим хүчний салбарын 2026 оны төсвийн бүтцийг жишээ болгон дүрсэлж, урсгал зардлын мэдээллийг ил тод болгох загвар боловсруулсан. Түүнчлэн Улсын төсвийн хоёрдугаар хавсралт буюу хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний жагсаалтыг хуулийн төслийн заалттай уялдуулан өөрчлөгдөх хэлбэрээр боловсруулж, хавсралтад шинээр нэмэгдэх баганыг тодорхойлсон.

Мөн төсвийн төслийн талаар Сангийн яам, Засгийн газраас явуулсан өмнөх жилүүдийн хэлэлцүүлгүүдийн дүн шинжилгээг үндэс болгосон. Эдгээр хэлэлцүүлэгт иргэдийн оролцооны чанар, мэдээллийн хүртээмж хязгаарлагдмал байсан нь Олон Улсын Төсвийн түншлэл (IBP)-ийн Монгол Улсын талаарх 2023 оны Төсвийн ил тод байдлын судалгааны ил тод байдлын оноо 62 байсан бол олон нийтийн оролцооны оноо ердөө 19 байв. Уг судалгаанд иргэд эсхүл иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөгчдийг төсвийн хэлэлцүүлэгт биечлэн үзэл бодлоо илэрхийлэх, санал өгөх боломжоор хангах, төсвийн тодотголын харьцуулсан мэдээллийг сайжруулах зэрэг тодорхой зөвлөмжүүдийг өгсөн байна.

Хуулийн төсөлд дурдагдсан төсвийн төсөл боловсруулах ажиллагааг гадаад орны сайн туршлага, бусад судалгаа, шинжилгээ, дүгнэлтийн хүрээнд дараах олон улсын жишиг аргачлалд нийцүүлэн боловсруулсан. Нэгдүгээрт, Олон Улсын Валютын Сангийн Төрийн хөрөнгө оруулалтын менежментийн үнэлгээний (PIMA) аргачлал нь хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн төлөвлөлт, эрэмбэ, хэрэгжилт гэсэн гурван үе шатанд үр нөлөөг үнэлдэг 45 хэмжүүрийг тогтоосон байдаг. Хуулийн төсөлд тусгасан оноонд суурилсан эрэмбэлэх тогтолцоо энэхүү аргачлалын "Төсөл сонгон шалгаруулах" хэсэгтэй шууд нийцэж байна. Хоёрдугаарт, Олон Улсын Валютын Сангийн Төсвийн ил тод байдлын үнэлгээнд санхүүгийн тайлан гаргах, төсвийн төлөвлөлт, эрсдэлийн удирдлага, нөөц баялгийн орлогын удирдлага гэсэн дөрвөн тулгуур зарчмыг баримталдаг. Гуравдугаарт, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын Төсвийн ил тод байдлын гарын авлагад төсвийн мэдээллийг нийтэд нээлттэй, ойлгомжтой байлгах суурь үнэлгээнүүдийг тодорхойлсон байдаг. Дөрөвдүгээрт, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Канад Улс, Шинэ Зеланд Улс, Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс зэрэг орнуудын Иргэдийн төсөв (Citizens' Budget) загварыг судалж, төсвийн төсөл, тодотгол, гүйцэтгэлийн тайлан бүрийг энгийн хэлбэрээр нийтлэх, олон нийтийн саналыг хэрхэн шийдвэрлэсэн тухай эргэн мэдээлэх тогтолцоог хуулийн төсөлд тусгасан. Эдгээр олон улсын жишгийн нийтлэг үзэл баримтлал нь НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн 16 дугаар зорилтод заасан "үр нөлөөтэй, хариуцлагатай, ил тод бүтцийг бүх түвшинд бий болгох" зарчимтай нийцэж байгаа юм. Иймд дээрх аргачлал, зөвлөмжүүдийг өөрийн орны онцлог, нөхцөл байдлыг харгалзан төсвийн тухай хуульд тусгахыг эрмэлзсэн болно.

Хуулийн төсөл батлагдсантай холбогдуулан өөр хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах шаардлага үүсээгүй бөгөөд энэхүү хуулийн төслийн хамт өөр хуулийн төсөл өргөн мэдүүлээгүй болно.

---o0o---

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар

Төсвийн тухай хууль нь төсвийг төлөвлөх, боловсруулах, батлах, гүйцэтгэлийг тайлагнах, хянах зэрэг үндсэн харилцааг зохицуулдаг. Мөн Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах, төсөвт тусгах, олон нийтийн оролцоог хангах, төсвийн мэдээллийг ил тод мэдээлэх эрх зүйн суурь болдог.

Сүүлийн жилүүдэд Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтыг төлөвлөх үйл явц, хэрэгжилтэд хийсэн аудит, хяналт шинжилгээ, үнэлгээний дүнгээс үзэхэд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх ажиллагаа хангалттай ил тод бус, төсөл сонгосон үндэслэл, үнэлгээний мэдээлэл нийтэд нээлттэй бус, хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдаа сул, олон нийтийн оролцооны зохицуулалт бодитой хэрэгжихгүй байгаа зэрэг нийтлэг асуудал тогтоогдсон байна.

Үндэсний Аудитын газрын 2023-2025 оны аудитын тайлангуудад улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний тодорхой хэсэг нь урьдчилсан үнэлгээний шаардлагыг бүрэн хангаагүй, төслийн бэлэн байдлын шалгуур дутуу боловч төсөвт тусгагдсан, анхны төсөвт өртөг болон хэрэгжих хугацаа удаа дараа өөрчлөгдсөн, олон жил дамжин хэрэгжиж буй барилга байгууламжийн тоо өндөр хэвээр байгааг дурдсан байна. Мөн төсвийн төсөл боловсруулах шатанд төсөл, арга хэмжээг ямар шалгуураар эрэмбэлж сонгосон талаарх мэдээлэл олон нийтэд нээлттэй бус, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслийн үнэлгээний үр дүн төсвийн төсөлд бүрэн тусдаггүй, төсвийн хэлэлцүүлэгт оролцсон иргэдийн санал шийдвэрт хэрхэн нөлөөлсөн талаарх эргэх холбоо хангалтгүй байгаа талаар судалгаа, үнэлгээний тайлангуудад тэмдэглэсээр иржээ. Нээлттэй төсвийн олон улсын түншлэлийн Нээлттэй төсвийн судалгааны үнэлгээнд Монгол Улсын төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлт олон улсын дунджаас харьцангуй өндөр үнэлэгдсэн боловч олон нийтийн оролцооны үзүүлэлт хангалтгүй бөгөөд иргэд төсвийн төсөлд үр нөлөөтэй оролцох боломж хязгаарлагдмал гэж дүгнэсэн байдаг.

Иймд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг нотолгоо, үнэлгээнд үндэслэн сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх, төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, олон нийтийн оролцоог бодитой хангах, хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох зорилгоор Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан болно.

Нэг. Хуулийн төслийг боловсруулах болсон үндэслэл, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Хуулийн төслийг боловсруулах явцад Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, хуулийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээ, хуулийн төслийн зардлын тооцоог боловсруулсан бөгөөд эдгээр бичиг баримтуудад Үндэсний аудитын газрын аудитын тайлан, дүгнэлтүүд, Сангийн яамны төсвийн болон хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийн тайлангууд, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцооны талаарх олон улсын үнэлгээ, зөвлөмж, төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын чиглэлээрх олон улсын сайн туршлагыг судалж шинжлэн холбогдох хэсгийг тусгасан болно.

Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу хуулийн төслийг 2026 оны 6 дугаар сарын 15-наас d.parliament.mn цахим сайтад байршуулан иргэд, аж ахуй нэгжээс санал авч эхэлсэн бөгөөд 7 дугаар сарын 2-ны өдөр Төрийн ордонд төрийн

болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн 30 гаруй төлөөллийг оролцуулсан танхимын хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан. Засгийн газрын албан ёсны санал, дүгнэлт, мөн Үндэсний аудитын газар, Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим зэрэг байгууллагуудын бичгээр ирүүлсэн болон хэлэлцүүлэгт оролцогчдоос гаргасан нийт 69-н саналыг ажлын хэсэг тухай бүрд нь судалж, хуулийн төсөлтэй холбоотой эсэх, үзэл баримтлалд нийцэж байгаа эсэхийг үнэлсэн. Үүний үр дүнд иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулгын агуулга, нээлттэй өгөгдлийн зохицуулалт, урсгал зардлын нарийвчилсан тайлагнал, олон нийтийн саналыг эргэн мэдэгдэх, дараа оны төсөвт тусгах зэрэг олон заалтыг хүлээн авч хуулийн төсөлд өөрчлөн найруулж тусгасан бол УИХ-ын гишүүдэд хариуцлага тооцох, бусад хуультай холбоотой зарим санал нь энэ хуулийн зохицуулах хүрээнд хамаарахгүй тул хүлээн аваагүй болно. Санал гаргасан иргэд, байгууллагуудад саналыг хэрхэн шийдвэрлэсэн тухай хариу мэдээллийг 2026 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдөрт багтаан хүргүүлсэн.

Хоёр. Хуулийн төслийн хүрээнд тусгасан зарчмын шинэлэг зохицуулалт

2.1. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслийг үнэлж, эрэмбэлэх эрх зүйн үндсийг бий болгоно.

Одоо мөрдөж байгаа хуульд төсөл, арга хэмжээг эрэмбэлэн төсөвт тусгах талаар тодорхой зохицуулалт хангалтгүй байгаа тул улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан төсөл, арга хэмжээг оноогоор үнэлж, эрэмбэлсний үндсэн дээр төсөвт тусгах, үнэлж эрэмбэлээгүй төслийг төсөвт тусгахыг хориглох зохицуулалтыг шинээр тусгасан. Энэ нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийг нотолгоо, шалгуур үзүүлэлтэд суурилах ач холбогдолтой юм.

2.2. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн ил тод байдлыг шинэ түвшинд хүргэх зохицуулалт тусгав.

Төсөл, арга хэмжээний үнэлгээ, эрэмбэ, төсөвт өртөг, санхүүжилт, хэрэгжилтийн мэдээллийг олон нийтэд цахимаар тогтмол мэдээлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн. Мөн төсвийн төсөлд хавсаргах хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн агуулгыг өргөжүүлж, төслийн код, байршил, хүчин чадал, нийт өртөг, үнэлгээний оноо, эрэмбэ, үндэслэл, тайлбар зэрэг мэдээллийг заавал тусгахаар тусгасан.

2.3. Олон нийтийн оролцоог бодитой болгоно.

Төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгын агуулгыг хуульчилж, иргэдийн саналыг хүлээн авах, шийдвэрлэлтийн талаарх эргэх холбоог тайлагнах үүргийг шинээр тогтоосон. Мөн иргэдэд зориулсан төсвийн товч танилцуулгыг олон улсын жишигт нийцүүлэн боловсруулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн.

2.4. Хариуцлагын зохицуулалтыг тодорхой болгоно.

Төсөл, арга хэмжээг хуульд заасан үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн шаардлага зөрчин төсөвт тусгасан, эсхүл олон нийтийн оролцоог хангах үүргээ хэрэгжүүлээгүй албан тушаалтанд хариуцлага тооцох зохицуулалтыг тодруулан тусгасан.

Гурав. Хуулийн төслийн үр нөлөө, ач холбогдол

Хуулийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээгээр төсөлд тусгасан зохицуулалтууд нь Төсвийн тухай хуулийн зорилго, зарчимтай нийцэж байгаа бөгөөд Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын сонгон шалгаруулалтын ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бодлогын баримт бичиг болон төсвийн төлөвлөлтийн уялдааг сайжруулах, төсвийн мэдээллийн чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, олон нийтийн оролцоог бодитой

хангах, төсвийн сахилга, хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх эерэг үр нөлөөтэй гэж дүгнэсэн. Зардлын тооцооны тайлангаар уг хуулийн төсөл хэрэгжсэнээр Улсын төсөвт шинээр нэмэлт зардал үүсэхгүй, төрийн байгууллагын бүтэц, орон тоог нэмэгдүүлэх шаардлага гарахгүй болно.

Дөрөв. Хуулийн төсөл батлагдсантай холбогдон авах арга хэмжээ

Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн дараах журмыг батлах, шинэчлэх шаардлага үүснэ. Үүнд

- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлэх, оноо өгөх, эрэмбэлэх аргачлал;
- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний үнэлгээ, эрэмбэ, хэрэгжилтийн мэдээллийг нийтлэх журам;
- Иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулга боловсруулах аргачлал, загвар;
- Олон нийтийн хэлэлцүүлгийн санал хүлээн авах, нэгтгэх, тайлагнах журам.

Хуулийн төсөл батлагдсантай холбогдуулан өөр хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах шаардлага үүсээгүй бөгөөд энэхүү хуулийн төслийн хамт өөр хуулийн төсөл өргөн мэдүүлээгүй болно.

---o0o---

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ,
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Төсвийн тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг, заалт, дэд заалт нэмсүгэй:

1/27 дугаар зүйлийн 27.7 дахь хэсэг:

“27.7.Энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу нийгмийн хэрэгцээ, шаардлага, эдийн засгийн үр өгөөжийг тооцоогүй, үнэлж, эрэмбэлээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсвийн төсөлд тусгахыг хориглоно;”

2/28¹ дүгээр зүйлийн 28¹.2.5.1-28¹.2.5.5 дахь дэд заалт:

“28¹.2.5.1.төсвийн орлого, зарлагын бүтэц, түүнчлэн төсвийн ерөнхийлөн захирагч бүрийн орлого, зарлагыг өмнөх онтой харьцуулсан мэдээлэл;

28¹.2.5.2.төсвийн төслийн голлох үзүүлэлтийг өмнөх жилийн батлагдсан төсөв болон гүйцэтгэлтэй харьцуулсан мэдээлэл;

28¹.2.5.3.Төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагч нарын төсвийн урсгал зардлыг зардлын ангилал, төрлөөр өмнөх онуудтай харьцуулсан тоон мэдээлэл, тухайн зардлын үндэслэл, тооцоолол, тайлбар, бусад мэдээлэл;

28¹.2.5.4.Төсвийн төсөлд туссан төсөл, арга хэмжээний зорилго, байршил, нийт өртөг, санхүүжилтийн эх үүсвэр, хэрэгжих хугацаа болон хүлээгдэж буй нийгэм, эдийн засгийн үр нөлөө;

28¹.2.5.5.төсвийн бодлогын хувилбар, төсвийн төслийн хэрэгцээ шаардлага, үр нөлөө, ач холбогдол.”

3/28¹ дүгээр зүйлийн 28¹.7- 28¹.9 дэх хэсэг:

“28¹.7.Иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан эсэхийг эгүүлэн мэдэгдэж, ирүүлсэн саналуудын талаарх тоон болон холбогдох мэдээллийг нэгтгэн энэ хуулийн 28¹.2-д заасан хугацаанд ил тод, нээлттэй тайлагнана.

28¹.8.Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг энэ хуулийн 28¹.2.5-д заасныг баримтлан төсвийн орлого, зарлага, хөрөнгө оруулалт, төсвийн хэрэгжилт, зарцуулагдах хөрөнгийн зориулалт, хэрэгжих байршил, хүлээгдэж буй үр дүн болон өмнөх онтой харьцуулсан өөрчлөлтийг иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй, ил тод, харьцуулах боломжтой хэлбэрээр хүргэх зарчимд үндэслэн олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулна. Иргэдэд зориулсан төсвийн аргачлал, загварыг Засгийн газар батална.

28¹.9.Төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлгээс гарсан санал, үр дүнг дараа оны төсвийн төслийг боловсруулахад мөрдлөг болгоно.”

4/29 дүгээр зүйлийн 29.3.7 дахь заалт:

“29.3.7.улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 27.1.8-д заасан нийгмийн хэрэгцээ, шаардлага, эдийн засгийн үр ашгийн тооцоо, үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн, төсвийн хязгаарт багтаан, төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хамаарах төсөл, арга хэмжээний эрэмбийн дарааллыг алдагдуулахгүйгээр төсвийн төсөлд тусгана.”

5/29¹ дүгээр зүйлийн 29¹.6 дахь хэсэг:

“29¹.6.Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний үнэлгээ, эрэмбэ, санхүүжилт, хэрэгжилтийн мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй цахим хэлбэрээр байршуулна.”

6/31 дүгээр зүйлийн 31.4.8 дахь заалт:

“31.4.8.төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагч нарын урсгал зардлыг зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, үр өгөөжийг хүртэх бүлэг эсхүл төрийн албан хаагч, иргэдийн тоо болон хэрэгжилтийн үр дүнтэй уялдуулсан нарийвчилсан тооцоо;”

7/32 дугаар зүйлийн 32.2.23, 32.2.24 дэх заалт:

“32.2.23.төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагч нарын урсгал зардлыг зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, үр өгөөжийг хүртэх бүлэг эсхүл төрийн албан хаагч, иргэдийн тоо зэргээр ангилсан нарийвчилсан тооцоолол;

32.2.24.олон нийтийн саналын дагуу төсвийн төсөлд оруулсан өөрчлөлтийн талаарх үндэслэл, тайлбар бүхий нэгдсэн мэдээлэл.”

8/34 дүгээр зүйлийн 34.4 дэх хэсэг:

“34.4.Төсвийн тодотголын төслийг боловсруулах, олон нийтээр хэлэлцүүлж нэгтгэн Улсын Их Хуралд өргөн барихдаа энэ хуулийн 28, 28¹, 29, 29¹, 30, 31 дүгээр зүйлд заасан нийтлэг зарчим, шаардлагуудыг мөрдөнө.”

9/38 дугаар зүйлийн 38.1.13 дахь заалт:

“38.1.13.төсвийн захирагчдыг төсвийн төсөл боловсруулах болон энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлж, эрэмбэлэх арга, аргачлалд сургах, сургалтыг төсвийн жилд нэгээс багагүй удаа зохион байгуулах.”

2 дугаар зүйл.Төсвийн тухай хуулийн дараах хэсэг, заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:

1/27 дугаар зүйлийн 27.1.8 дахь заалт:

“27.1.8.улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 28.11-д заасан аргачлал, 29¹ дүгээр зүйлд заасан шаардлагын дагуу шалгуур үзүүлэлт бүрийн ач холбогдолд дүйцүүлсэн онооны босгод үндэслэн үнэлж, онооны нийлбэр дүнгээр эрэмбэлэн, тухайн эрэмбэ, оноо, үнэлгээний үндэслэл, тайлбарын хамт төсвийн төсөлд тусгах;”

2/28¹ дүгээр зүйлийн 28¹.1.2 дахь заалт:

“28¹.1.2.энэ хуулийн 28¹.2.5-д заасан төсвийн төслийн танилцуулга болон холбогдох баримт бичгүүдийг Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн цахим системд санал авах боломжтой, байнгын ажиллагаатай хэлбэрээр байршуулж, шуурхай утас ажиллуулах.”

3/28¹ дүгээр зүйлийн 28¹.2.5 дахь заалт:

“28¹.2.5.олон нийтийн хэлэлцүүлэгт зориулсан төсвийн төслийн танилцуулгыг дараах шаардлагад нийцүүлэн энгийн, ойлгомжтой, богино хэмжээний дүрс, бичгэн болон зурган дүрслэл, хүснэгт, харьцуулалт, тайлбар зэрэг хүртээмжтэй хэлбэрээр боловсруулж, олон нийтэд нээлттэй байршуулах.”

4/32 дугаар зүйлийн 32.2.6 дахь заалт:

“32.2.6.төслийн дугаар, төсөл, арга хэмжээний нэр, хүчин чадал, байршил, эхлэх дуусах хугацаа, төсөвт өртөг /анхны, сүүлийн, анхны төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн бол өөрчлөгдсөн шалтгаан үндэслэл/, тухайн онд санхүүжих дүн, улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан холбогдох арга хэмжээний дугаар, уг төлөвлөгөө дэх төсөл, арга хэмжээний эрэмбэ, эрэмбийн оноо, үндэслэл тайлбар болон бусад шаардлагатай мэдээллийг багтаасан хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний жагсаалт /задгай, нээлттэй өгөгдөл хэлбэрээр, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр/;”

5/70 дугаар зүйлийн 70.2 дахь хэсэг:

“70.2.Энэ хуулийн 27.1.8, 27.7-д заасан шаардлагыг зөрчиж төсөл, арга хэмжээг төсөвт тусгасан, мөн энэ хуулийн 28¹.2, 28¹.4, 32.2.6.-д заасныг мөрдөж ажиллаагүй нь тогтоогдсон бол удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтныг ажлаас халах үндэслэл болно.”

3 дугаар зүйл.Төсвийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2.3 дахь заалтын “, гүйцэтгэлийг хангах;” гэснийг “гүйцэтгэл, үр дүнг хангах;” гэж, мөн зүйлийн 14.3 хэсгийн “биелэлтийг” гэснийг “биелэлт, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний үнэлгээг” гэж, 24 дүгээр зүйлийн 24.6 дахь хэсгийн “гүйцэтгэлийн хяналт” гэснийг “гүйцэтгэл, үр дүнгийн хяналт” гэж, 27¹ дүгээр зүйлийн 27¹.3 дахь хэсгийн “төслүүдийг урьдчилсан үнэлгээний аргачлалын дагуу нэгдсэн шалгуур үзүүлэлтээр үнэлгээ өгч” гэснийг “төслийг үнэлгээний аргачлалд заасан шалгуур үзүүлэлт бүрийн ач холбогдолд дүйцүүлсэн онооны босгод үндэслэн үнэлж, онооны нийлбэр дүнгээр эрэмбэлэн,” гэж, 28 дугаар зүйлийн 28.11 хэсгийн “тооцох аргачлалыг” гэснийг “тооцох, оноогоор үнэлэх, эрэмбэлэх аргачлалыг” гэж, 34 дүгээр зүйлийн 34.1.3 дахь заалтын “болсон тохиолдолд” гэснийг “болсон нь нийгэм, эдийн засгийн нарийвчилсан шинжилгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан” гэж, мөн зүйлийн 34.2.3 дахь заалтын “болсон тохиолдолд” гэснийг “болсон нь нийгэм, эдийн засгийн нарийвчилсан

шинжилгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан," гэж тус тус өөрчилсүгэй.

4 дүгээр зүйл.Энэ хуулийг 2026 оны ... сарын ...-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ

НЭГ. УДИРТГАЛ

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн төлөвлөлт, улсын хөрөнгө оруулалтын удирдлага нь төрийн санхүүгийн тогтвортой байдал, эдийн засгийн үр ашиг, хөгжлийн бодлогын хэрэгжилттэй шууд холбоотой суурь харилцаа бөгөөд эдгээрийг зохицуулж буй эрх зүйн үндсэн баримт бичиг бол 2011 онд батлагдсан Төсвийн тухай хууль юм. Тус хууль батлагдсанаар төсвийн сахилга хариуцлагыг сайжруулах, төсвийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, дунд хугацааны төсвийн төлөвлөлтийг бэхжүүлэх, төсвийн төвлөрлийг сааруулах зэрэг зорилтуудыг дэвшүүлсэн бөгөөд өнгөрсөн хугацаанд тодорхой ахиц дэвшил гарсан байна.

Гэвч хууль хэрэгжсэнээс хойш Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, төсвийн төслийн ил тод байдал, төсвийн урсгал зардлын үндэслэл, төсөл арга хэмжээний сонгон шалгаруулалт, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн хүртээмжтэй байдал зэрэг асуудлаар бодит хүндрэл, зохицуулалтгүй сул талууд ажиглагдсаар байна. Тухайлбал, Монгол Улсын Үндэсний Аудитын газрын аудитын дүгнэлтүүдэд төсөвт өртөг нэмэгдсэн, хэрэгжих хугацаа хэтэрсэн, техник эдийн засгийн үндэслэл дутуу, үр ашгийн үнэлгээ хангалтгүй олон төсөл, арга хэмжээ жил бүр давтагдаж байгааг дурдсан байдаг. Мөн Төсвийн урсгал зардлын өсөлт нь хөрөнгө оруулалтын үр ашигтай байдлаас илүүгээр төсвийн тогтвортой байдалд эрсдэл үүсгэх хэмжээнд хүрч байгаа талаар Монголбанк, Олон улсын валютын сан болон дотоодын судалгааны байгууллагууд анхааруулсаар байна.

Нөгөө талаас, төсвийн төсөл боловсруулах, олон нийтэд танилцуулах, санал авах өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалт нь ерөнхий хүрээнд тодорхойлогдсон боловч төсвийн мэдээллийг иргэдэд ойлгомжтой, харьцуулах боломжтой, өгөгдөлд суурилсан байдлаар хүргэх, иргэдийн саналыг бодитой тусгах, төсөл арга хэмжээг эрэмбэлэх шалгуур, үнэлгээний үр дүнг нээлттэй болгох талаар хангалттай нарийвчлан зохицуулаагүй байна. Үүний улмаас төсвийн шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд олон нийтийн итгэл буурах, хөрөнгө оруулалтын шийдвэр улс төрийн нөлөөлөлд автах, төсвийн үр ашиг буурах нөхцөл бүрдэж байгаа талаар олон улсын үнэлгээ, тухайлбал Олон Улсын Төсвийн түншлэл байгууллагын (IBP)-ийн Төсвийн ил тод байдлын судалгаанд дурдагдсан байна.

Иймд Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зүйл, заалтын хэрэгжилтэд үнэлгээ хийх нь хууль тогтоомж бодит нөхцөл байдалд нийцэж байгаа эсэх, тухайн зохицуулалт төсвийн сахилга, хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, ил тод байдал, иргэдийн оролцоог хангах зорилгодоо хүрч байгаа эсэхийг шинжлэх ухаанч, нотолгоонд суурилсан байдлаар тодорхойлох шаардлагатай байна.

Энэхүү хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ нь төсвийн төсөл боловсруулах шаардлага, улсын хөрөнгө оруулалтын урьдчилсан үнэлгээ, төсөл арга хэмжээний эрэмбэ, олон нийтийн хэлэлцүүлэг, төсвийн мэдээллийн нээлттэй байдал, төсвийн танилцуулгын агуулга, хариуцлагын тогтолцоотой холбоотой зохицуулалтуудын хэрэгжилтийн бодит нөхцөл байдлыг судалж, тэдгээрийн нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн үр нөлөөг үнэлэхэд чиглэнэ.

Үнэлгээг хийхдээ Засгийн газраас баталсан Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлалд заасан үе шат, шалгуур үзүүлэлтэд тулгуурлан Улсын төсөв, Төсвийн гүйцэтгэл, Аудитын тайлан, Хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, Олон улсын байгууллагын үнэлгээ, статистикийн мэдээлэл, холбогдох судалгаа, тайлан зэрэг бодит эх сурвалжид үндэслэн дүн шинжилгээ хийж, цаашид хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлага, эрх зүйн шийдлийг тодорхойлох зорилготой болно.

ХОЁР. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

2.1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох

Монгол Улсын Төсвийн тухай хуульд Улсын төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний сонголт, үнэлгээ, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг хангахтай холбоотой суурь зохицуулалтууд тусгагдсан боловч тэдгээрийн хэрэгжилт бодит байдал дээр хангалтгүй, үр нөлөө сул, бодит байдалд нэгдмэл бус хэрэгжиж байгаа талаар Үндэсний аудитын байгууллага, олон улсын байгууллагын үнэлгээ, судалгаануудад тогтмол дүгнэж иржээ. Иймд Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27¹.3, 28.11, 28¹.2.5, 32.2.6, 70.2 дахь зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх шаардлага үүссэн гэж үзэв.

Нэгдүгээрт, Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг бодит үнэлгээ, эрэмбэ, эдийн засгийн үр ашигт үндэслэн сонгох хууль зүйн шаардлага бүрэн хэрэгжихгүй байгаа нь төсвийн үр ашигт сөргөөр нөлөөлж байна. Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8-д улсын төсвийн төсөл нь Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд суурилсан байх, 27¹.3 болон 28.11-д хөрөнгө оруулалтын төслийг урьдчилсан үнэлгээ, эдийн засаг, нийгмийн ач холбогдлын аргачлалаар үнэлэхээр тусгасан боловч практикт төсөл сонгон шалгаруулах, төсөвт тусгах үйл ажиллагаа нь нэгдсэн эрэмбэ, ил тод онооны тогтолцоонд бүрэн шилжээгүй хэвээр байна.

Үндэсний аудитын газрын “Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хэрэгжилт”-ийн тайланд төсвийн хөрөнгө оруулалтын олон төсөл техник, эдийн засгийн үндэслэл дутуу, зураг төсөвгүй, өртөг нь үндэслэлгүйгээр нэмэгдсэн, хэрэгжих хугацаа удааширсан, үр ашиг нь тооцоогүй байдал түгээмэл байгааг дурдсан. Тухайлбал, хэрэгжиж буй олон төсөл анхны төлөвлөсөн хугацаанаас 2-5 жилээр хэтэрч, төсөвт өртөг нь нэмэгдсэн тохиолдлууд давтагдсан талаар дүгнэсэн байна. Мөн Сангийн яамны Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээллээр жил бүрийн төсөвт шинээр эхлэх болон дамжин хэрэгжих хэдэн зуун төсөл, арга хэмжээ тусдаг боловч эдгээрийн эдийн засгийн өгөөж, ашиглалтын дараах үр нөлөөг хэмждэг тогтолцоо сул хэвээр байна.

Азийн хөгжлийн банк, Дэлхийн банкнаас Монгол Улсын төрийн санхүүгийн удирдлагын талаар гаргасан үнэлгээнд хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгох, эрэмбэлэх тогтолцоо улс төрийн нөлөөлөлд өртөмтгий, урт хугацааны төлөвлөлттэй сул уялдсан, төсөл хоорондын үр ашгийн харьцуулалт хангалтгүй талаар тэмдэглэсэн байдаг. Түүнчлэн Public Investment Management Assessment (PIMA)-ийн хүрээнд Монгол Улсад төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслийн сонгон шалгаруулалт, үнэлгээний институцийн чадавх сул, төслийн мэдээллийн нэгдсэн ил тод сан хангалтгүй гэж дүгнэжээ.

Хоёрдугаарт, төсвийн урсгал зардлын өсөлт өндөр хэвээр байгаа боловч тухайн зардлын бүтэц, зориулалт, үр ашиг, нэгж өртөгтэй холбоотой мэдээлэл олон нийтэд хангалттай ил тод биш байна. Сүүлийн жилүүдэд урсгал зардлын хэмжээ тогтмол өсөж, улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дийлэнх хэсгийг бүрдүүлэх болсон. Тухайлбал, улсын нэгдсэн төсвийн урсгал зардал 2020 онд ойролцоогоор 9 орчим их наяд төгрөг байсан бол 2025 оны батлагдсан төсөвт 20 гаруй их наяд төгрөгт хүрч, таван жилийн хугацаанд хоёр дахинаас дээш өссөн байна. Урсгал зардлын нийт зарлагад эзлэх хувь мөн өндөр түвшинд хадгалагдаж байгаа бөгөөд цалин, тэтгэвэр, татаас, бараа үйлчилгээний зардлын өсөлт төсвийн дарамтыг нэмэгдүүлж байна.

Гэвч төсвийн төслийн танилцуулгад урсгал зардлыг байгууллага, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, үр дүнтэй нь уялдуулан нарийвчлан ил тод тайлагнах эрх зүйн шаардлага хангалтгүй байгаа нь төсвийн хяналт, олон нийтийн оролцоог сулруулж байна. Үндэсний аудитын газар, Иргэний нийгмийн байгууллагуудаас гаргасан дүгнэлтэд төсвийн урсгал зардлын ангилал ерөнхий, тайлбар хангалтгүй, зарим зардлын үр ашиг, шаардлага тодорхой бус талаар удаа дараа дурдсан байна.

Гуравдугаарт, төсвийн төсөл боловсруулах болон хэлэлцүүлэх ажиллагаанд иргэдийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн хүртээмж бодитой хангагдахгүй байна. Төсвийн тухай хуулийн 28¹.2.5-д олон нийтийн хэлэлцүүлэгт зориулсан хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах талаар заасан боловч хэрэгжилтийн түвшин хангалтгүй хэвээр байна. Сангийн яамнаас жил бүр төсвийн төслийн товч танилцуулга байршуулдаг боловч иргэдэд ойлгомжтой, харьцуулсан, өгөгдөлд суурилсан “Иргэдийн төсөв” хэлбэрийн мэдээлэл тогтмол, иж бүрэн хөгжөөгүй байна.

Олон улсын “Төсвийн ил тод байдлын” үнэлгээгээр Монгол Улс төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлтээр тодорхой ахицтай боловч олон нийтийн оролцооны шалгуураар дунджаас доогуур үнэлгээ авсаар ирсэн. Тухайлбал, Төсвийн хэлэлцүүлэгт иргэдийн санал авах, саналын мөрөөр шийдвэр гарсан эсэхийг тайлагнах, төсвийн сонголтын хувилбаруудыг тайлбарлах ажиллагаа сул байгаа талаар тэмдэглэсэн байна. Мөн Улсын Их Хурал болон Засгийн газраас төсвийн төслийг хэлэлцүүлэхдээ иргэдээс цахимаар санал авах ажиллагаа зохион байгуулдаг боловч тухайн санал төсөвт хэрхэн туссан талаар нэгдсэн тайлагнал тогтмол хийгдэхгүй байна.

Дөрөвдүгээрт, хуульд заасан шаардлагыг зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага тооцох зохицуулалт бодитой хэрэгжихгүй байгаа нь хууль хэрэгжих сахилга, хариуцлагын тогтолцоог сулруулж байна. Төсвийн тухай хуулийн 70 дугаар зүйлийн 70.2-т олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулахтай холбоотой шаардлагыг мөрдөөгүй удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтанд хариуцлага тооцохоор заасан боловч практикт уг зохицуулалтыг хэрэглэсэн, хариуцлага тооцсон мэдээлэл хязгаарлагдмал байна. Энэ нь төсвийн төлөвлөлт, ил тод байдал, олон нийтийн оролцооны талаарх хууль зүйн шаардлагын хэрэгжилт сулрах нөхцөл болж байна.

Иймд дээр дурдсан нөхцөл байдал нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын 3.2.1,

3.2.2, 3.2.3, 3.2.4-т заасан үндэслэлүүдэд хамаарч байгаа бөгөөд Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр нөлөө, бодит байдал, тулгамдсан асуудлыг шинжлэх ухаанч, нотолгоонд суурилсан байдлаар үнэлэх шаардлагатай гэж үзэв.

2.2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох

Энэхүү хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ нь Төсвийн тухай хуулийн төсвийн төлөвлөлт, улсын хөрөнгө оруулалтын сонголт, үнэлгээ, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн хүртээмж, хариуцлагын тогтолцоотой холбоотой дараах зүйл, заалтуудыг хамарна. Үүнд:

27 дугаар зүйлийн 27.1.8 дахь хэсэг;

27¹ дүгээр зүйлийн 27¹.3 дахь хэсэг;

28 дугаар зүйлийн 28.11 дэх хэсэг;

28¹ дүгээр зүйлийн 28¹.2.5 дахь хэсэг;

32 дугаар зүйлийн 32.2.6 дахь хэсэг;

70 дугаар зүйлийн 70.2 дахь хэсэг.

Үнэлгээний хүрээг тогтоохдоо эдгээр зохицуулалтын зорилго, тэдгээрийн хоорондын уялдаа холбоо, төсвийн төлөвлөлтөөс эхлээд төсвийн төслийн танилцуулга, олон нийтийн оролцоо, хяналт, хариуцлагын тогтолцоо хүртэлх үйл ажиллагаан дахь нөлөөллийг хамтад нь авч үзэв.

Нэгдүгээрт, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний сонголт, эрэмбэлэх ажиллагаа, урьдчилсан үнэлгээний хэрэгжилтийг үндсэн хүрээнд хамруулна. Энэ хүрээнд:

- төсөл, арга хэмжээ хөгжлийн бодлоготой нийцэж байгаа эсэх;
- эдийн засаг, нийгмийн үр ашгийн үнэлгээ бодитой хийгдэж байгаа эсэх;
- төсөл сонгон шалгаруулах ажиллагаа ил тод, харьцуулалттай явагдаж байгаа эсэх;
- төсөл хэрэгжих хугацаа, өртгийн хэтрэлт ямар түвшинд байгаа;
- төсөл, арга хэмжээний үр өгөөжийг хэмжих тогтолцоо бүрдсэн эсэхийг судална.

Мөн Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтөд улс төрийн нөлөөлөл, төсөвт шинээр нэмэгддэг төслүүд зураг төсөв, техник, эдийн засгийн үндэслэлийн шаардлага хангаж байгаа эсэхийг авч үзнэ.

Хоёрдугаарт, Төсвийн урсгал зардлын ил тод байдал, тайлагнах хүрээг үнэлнэ. Энэ хүрээнд

- урсгал зардлын бүтэц, ангилал, тайлбар мэдээлэл олон нийтэд ямар түвшинд хүрч байгаа;
- төсвийн төслийн танилцуулга нь зардлын зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, үр дүнтэй уялдсан эсэх;
- урсгал зардлын өсөлтөд тавих хяналт, тайлагнах нөхцөл хангалттай эсэх

- төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын урсгал зардлын мэдээллийн нээлттэй байдал ямар түвшинд байгаа зэрэг асуудлыг хамруулан авч үнэлнэ.

Гуравдугаарт, төсвийн төсөл боловсруулах болон хэлэлцүүлэх ажиллагаанд иргэдийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн хүртээмжийг үнэлгээний хүрээнд хамруулна. Энэ хүрээнд:

- төсвийн төслийн хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах ажиллагаа хэрэгжиж буй түвшин;
- олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах давтамж, хамрах хүрээ;
- иргэдээс ирүүлсэн саналын тоо, чанар, төсвийн төсөлд үзүүлсэн нөлөө;
- төсвийн мэдээллийг иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр хүргэж байгаа эсэх олон улсын “Иргэдийн төсөв”, “Төсвийн ил тод байдлын үнэлгээ” зэрэг нийтлэг сайн жишигтэй нийцэж байгаа эсэхийг судална.

Дөрөвдүгээрт, Төсвийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд тавих хариуцлагын тогтолцооны хэрэгжилтийг үнэлнэ. Энэ хүрээнд:

- Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт заасан хариуцлагын зохицуулалт бодит нөхцөлд хэрэгжиж байгаа эсэх;
- төсвийн ил тод байдал, хэлэлцүүлгийн шаардлага зөрчигдсөн тохиолдолд хяналт шалгалт, хариуцлагын зохицуулалт хангагдаж байгаа эсэх;
- төсвийн байгууллагуудын дотоод хяналт, аудит, ил тод байдлын хэрэгжилтийн уялдаа холбоог авч үзнэ.

Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоохдоо 2020-2025 оны улсын төсөв, төсвийн гүйцэтгэл, улсын хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр, Үндэсний аудитын газрын тайлан, Сангийн яамны мэдээлэл, Улсын Их Хурлын төсвийн хэлэлцүүлгийн мэдээлэл, олон улсын байгууллагын үнэлгээ, судалгааг хамруулан судлахаар төлөвлөлөө. Мөн үнэлгээний хүрээ нь төсвийн төлөвлөлтийн хууль зүйн зохицуулалт бодит байдалд хэрхэн хэрэгжиж буйг илрүүлэх, цаашид эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, шаардлагатай өөрчлөлтийн үндэслэлийг тодорхойлоход чиглэнэ.

2.3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 271.3, 28.11, 281.2.5, 32.2.6, 70.2 дахь хэсгүүдийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэхдээ хуулийн зорилго, бодит хэрэгжилт, төсөвт үзүүлж буй нөлөөллийг хэмжих боломжтой, бодитой, хэмжигдэхүйц шалгуур үзүүлэлтийг сонгон хэрэглэнэ.

Энэхүү үнэлгээнд дараах хоёр үндсэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоов.

Зорилгод хүрсэн түвшин

Энэ шалгуур үзүүлэлтээр Төсвийн тухай хуульд туссан дараах суурь зарчмууд хэрхэн хэрэгжиж буйг шинжилнэ.

- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжийг тооцож эрэмбэлсэн эсэх;
- Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулсан эсэх;
- Төсвийн мэдээлэл олон нийтэд ил тод, хүртээмжтэй байгаа эсэх;

- Олон нийтийн оролцооны түвшин, оролцоог бодитой хангаж байгаа эсэх;
- Хариуцлага тооцох зарчим бодит байдал дээр ямар түвшинд хэрэгжиж байгааг үнэлнэ.

Энэ хүрээнд дараах үзүүлэлтүүдийг ашиглана. Үүнд

- Улсын төсөвт туссан хөрөнгө оруулалтын төслүүдээс хэдэн хувь нь урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэлтэй байсан;
- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийн хугацаа, өртгийн өөрчлөлтийн түвшин;
- Хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан төслийн эзлэх хувь;
- Төсвийн төсөлтэй холбоотой олон нийтийн хэлэлцүүлгийн хүртээмж, оролцооны түвшин;
- Төсвийн танилцуулга, мэдээллийн ил тод байдлын түвшин;
- Хуулийн хариуцлагын зохицуулалт үйлчилж, үр дүнгээ өгч буй эсэх зэрэг орно.

Үндэсний Аудитын газрын сүүлийн жилүүдийн Аудитын тайланд төсвийн хөрөнгө оруулалтын олон төсөл зураг төсөвгүйгээр эхэлсэн, техник, эдийн засгийн үндэслэл хангалтгүй, өртөг нэмэгдсэн, хэрэгжих хугацаа сунжирсан, санхүүжилтийн тооцоо дутуу зэрэг нийтлэг зөрчил байгаа талаар дурдсан нь хуульд заасан зорилго бүрэн хэрэгжихгүй байгааг илтгэж байна.

Мөн Төсвийн ил тод байдлын судалгаагаар Монгол Улсын төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлт дунд түвшинд байгаа боловч олон нийтийн оролцооны үнэлгээ харьцангуй сул хэвээр байгаа нь төсвийн хэлэлцүүлгийн бодит үр нөлөөг сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна.

Бодит байдалд нийцэж байгаа байдал

Энэ шалгуур үзүүлэлтээр Төсвийн тухай хуулийн төсөв боловсруулах, хөрөнгө оруулалт төлөвлөх, төсвийн мэдээллийг олон нийтэд хүргэх зэрэг зохицуулалт бодит байдалд хэрхэн хэрэгжиж байгааг үнэлнэ. Тухайлбал,

- Хөрөнгө оруулалтын төслийг эрэмбэлэх аргачлал бодитоор хэрэглэгдэж байгаа эсэх;
- Төсвийн төсөл боловсруулахдаа жилийн хөгжлийн төлөвлөгөөний эрэмбэ, шалгуурыг ашиглаж байгаа эсэх;
- Төсвийн мэдээлэл иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр хүрч байгаа эсэх;
- Олон нийтийн саналыг судалж төсөвт тусгаж байгаа эсэх;
- Урсгал зардлын мэдээлэл бодитой, нарийвчилсан байдлаар нийтлэгдэж байгаа эсэх;
- Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, хариуцлагын тогтолцоо үр нөлөөтэй байгаа эсэхийг үнэлнэ.

Одоогийн байдлаар төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг улс төрийн шинжтэйгээр нэмэх, төсвийн хэлэлцүүлгийн үе шатанд эрэмбэ өөрчлөгдөх, олон нийтийн оролцоо хэлбэрийн төдий байгаа талаар аудитын дүгнэлт, судалгааны байгууллагууд зөвлөмжид тогтмол дурдсан байдаг.

Түүнчлэн урсгал зардлын дэлгэрэнгүй бүтэц, нэгж өртөг, үр дүнгийн мэдээлэл олон нийтэд хангалттай нээлттэй биш байгаа нь төсвийн хяналт, үр ашгийн үнэлгээг сулруулж байна.

Иймд дээрх шалгуур үзүүлэлтүүд нь Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр нөлөөг оновчтой тодорхойлох боломжтой гэж үзэв.

Харьцуулах хэлбэрийг сонгох

Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэхдээ тухайн зохицуулалтын зорилго болон бодит хэрэгжилтийн түвшинг тодорхойлохын тулд дараах хоёр харьцуулах хэлбэрийг сонгон хэрэглэнэ.

- Байх ёстой болон одоо байгаа нөхцөл байдлыг харьцуулах

Энэ хэлбэрээр Төсвийн тухай хуульд заасан шаардлага, зорилтот зохицуулалтыг бодит хэрэгжилтийн нөхцөл байдалтай харьцуулан үнэлнэ. Тухайлбал,

- Хөрөнгө оруулалтын төслийг эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлоор үнэлэх хууль зүйн шаардлага бодит төсөв боловсруулах ажиллагаанд хэрэгжиж байгаа эсэх;
- Төсвийн мэдээллийг иргэдэд хялбаршуулсан, ойлгомжтой хэлбэрээр хүргэх зохицуулалт хэрэгжих явцад хангагдаж байгаа эсэх;
- Олон нийтийн оролцооны зохицуулалт үр нөлөөтэй хэрэгжиж байгаа эсэх;
- Урсгал зардлын мэдээлэл ил тод байх зарчим хангагдаж байгаа эсэхэд харьцуулалт хийнэ.

Энэ хэлбэрийг сонгож буй үндэслэл нь Төсвийн тухай хуульд шаардлага, зарчим тодорхой туссан боловч хэрэгжилтийн түвшин хангалтгүй байгаа талаар Аудитын дүгнэлт, холбогдох судалгаа, олон улсын үнэлгээнд тогтмол дурдагдаж байгаагаар холбоотой.

- Хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх болон батлагдсанаас хойших нөхцөл байдлыг харьцуулах

Энэ хэлбэрээр Төсвийн тухай хуульд 2021, 2023 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсны дараах хэрэгжилтийн үр нөлөөг өмнөх үетэй харьцуулан судална. Тухайлбал,

- Хөрөнгө оруулалтын төслийн үнэлгээ, эрэмбэлэх аргачлал чанар сайжирсан эсэх;
- Төсвийн мэдээллийн ил тод байдал нэмэгдсэн эсэх;
- Олон нийтийн оролцоо бодитой өссөн эсэх;
- Төсвийн урсгал зардлын ил тод байдал өөрчлөгдсөн эсэх;
- Төсөл, арга хэмжээний хугацаа, өртөг зах зээлийн зарчимд тулгуурлан буурсан эсэх зэргийг он дарааллын өөрчлөлтөөр харьцуулна.

Энэ хүрээнд 2021-2025 оны улсын төсөв, төсвийн хөрөнгө оруулалтын тайлан, Үндэсний аудитын газрын дүгнэлт, Төсвийн ил тод байдлын судалгаа, Сангийн яамны төсвийн мэдээлэл, Олон улсын байгууллагын үнэлгээг зэргийг ашиглана.

2.4. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох

Сонгож тогтоосон шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд дараах үндсэн таамаглал, асуултыг дэвшүүлэв.

- Төсвийн тухай хуульд заасан хөрөнгө оруулалтын төслийн үнэлгээ, эрэмбэлэх зохицуулалт хангалттай хэрэгжихгүй байгаа нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг буурах, төсөл хэрэгжих хугацаа сунжрах, төсөвт өртөг нэмэгдэх нөхцөл болж байна уу?
- Төсвийн төсөл, урсгал зардал, хөрөнгө оруулалтын талаарх мэдээлэл иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй, нээлттэй хэлбэрээр хүрэхгүй байгаа нь олон нийтийн оролцоо, хяналт, төсвийн сахилга хариуцлагад сөрөг нөлөө үзүүлж байна уу?

Эдгээр таамаглалыг Төсвийн гүйцэтгэл, Аудитын дүгнэлт, Төсвийн ил тод байдлын үнэлгээ, Олон улсын шалгуур үзүүлэлт болон статистик мэдээлэлд тулгуурлан шалгаж дүгнэнэ.

Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэхдээ баримт бичиг, статистик, Аудитын дүгнэлт, мэдээлэл цуглуулах зэрэг аргыг ашиглана.

- Баримт бичгийн судалгааны арга

Үнэлгээнд дараах баримт бичиг, мэдээллийн эх сурвалжийг ашиглана. Үүнд,

- Монгол Улсын Төсвийн тухай хууль болон холбогдох хууль тогтоомж;
- Сүүлийн жилүүдийн Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө;
- Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тайлан;
- Улсын төсвийн төсөл, төсвийн гүйцэтгэл;
- Сангийн яамны төсвийн талаарх мэдээлэл;
- Үндэсний Аудитын газрын аудитын тайлан, дүгнэлт;
- Үндэсний статистикийн хорооны зарим статистик;
- Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны хэлэлцүүлгийн бичиг баримтууд;
- Төсвийн ил тод байдлын судалгаа;
- Олон улсын валютын сан, Дэлхийн банк, OECD, PIMA зэрэг байгууллагын тайлан, зөвлөмж;
- Төсвийн ил тод байдал, төрийн хөрөнгө оруулалтын талаарх эрдэм шинжилгээ, судалгааны бүтээлүүд.

Эдгээр бичиг баримтуудыг сонгож буй үндэслэл нь төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалт, урсгал зардал, ил тод байдалтай холбоотой асуудлууд нь тоон мэдээлэл, тайлан, аудитын дүгнэлтээр хэмжигдэх боломжтой, баримт нотолгоонд тулгуурласан шинжтэй байдаг.

Харьцуулсан судалгааны арга

Монгол Улсын төсвийн ил тод байдал, хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийн тогтолцоог олон улсын нийтлэг жишигтэй харьцуулан судална. Тухайлбал:

- Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-ийн төсвийн засаглалын зарчим;
- Улсын хөрөнгө оруулалтын удирдлагын үнэлгээ (PIMA);
- Төсвийн нээлттэй байдлын индекс (OBI);
- “Иргэдийн төсөв” буюу иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулгын олон улсын стандарт зэрэг аргачлал, шалгуур үзүүлэлттэй харьцуулсан дүн шинжилгээ хийнэ.

Энэ нь Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт болон бодит хэрэгжилтийн түвшин олон улсын сайн туршлагатай нийцэж байгаа эсэхийг тодорхойлох ач холбогдолтой.

ГУРАВ. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

3.1. Ерөнхий зохион байгуулалт

Төлөвлөх үе шатанд тодорхойлсон үнэлгээний хүрээ, шалгуур үзүүлэлт, харьцуулах хэлбэр, мэдээлэл цуглуулах аргачлалд үндэслэн Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27.1.3, 28.11, 28.1.2.5, 32.2.6, 70.2 дахь зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэхэд шаардлагатай тоон болон чанарын мэдээллийг цуглуулах, нэгтгэх, боловсруулах ажиллагааг хэрэгжүүлэх үе шатанд зохион байгуулна.

Энэхүү үе шатны хүрээнд төсвийн төлөвлөлт, улсын хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэх явц, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардлын талаарх мэдээллийн нээлттэй байдалтай холбоотой бодит нөхцөл байдлыг албан эх сурвалж, Аудитын тайлан, статистик мэдээлэл, судалгааны баримтад тулгуурлан тодорхойлно.

Хэрэгжүүлэх үе шат нь дараах үндсэн зорилгыг хангахад чиглэнэ.

- Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалт нөхцөл байдалд хэрхэн хэрэгжиж байгааг нотлох баримтаар тогтоох;
- Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний төлөвлөлт, сонгон шалгаруулалт, хэрэгжилтэд үүсэж буй хүндрэл, үр ашиггүй байдлыг илрүүлэх;
- Төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцооны өнөөгийн түвшнийг хэмжих;
- Урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардлын мэдээллийн хүртээмж, нарийвчлал, тайлагнаж буй байдлыг үнэлэх;
- Хуулийн хэрэгжилтээс үүдэн бий болсон үр дагаврыг мэдээлэлд тулгуурлан тодорхойлох.

3.2. Мэдээлэл цуглуулах ажиллагааны үндсэн чиглэл

Хэрэгжүүлэх үе шатанд мэдээлэл цуглуулах ажиллагааг дараах үндсэн чиглэлээр зохион байгуулна.

Улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг төлөвлөх, эрэмбэлэхтэй холбоотой дараах мэдээллийг цуглуулж судална.

- Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийн тоо, санхүүжилтийн хэмжээ;
- Төсөвт өртөг нэмэгдсэн болон хэрэгжих хугацаа хэтэрсэн төслүүдийн статистик;

- Урьдчилсан техник, эдийн засгийн үндэслэл, зардал үр өгөөжийн тооцоо хангалтгүй төслүүдийн мэдээлэл;
- Төсөл сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх ажиллагаанд хэрэглэж буй шалгуур үзүүлэлт;
- Хөрөнгө оруулалтын төсөл хоорондын давхардал, үр ашиггүй хуваарилалт;
- Төсөл, арга хэмжээ улс төрийн нөлөөллөөр төсөвт туссан талаарх аудитын дүгнэлтүүд;
- Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөө болон улсын төсөв хоорондын уялдааны талаарх судалгаа.

Эдгээр мэдээллийг дараах эх сурвалжаас цуглуулна.

- Монгол Улсын Сангийн яам
- Үндэсний Аудитын газар
- Үндэсний статистикийн хороо
- Legalinfo.mn
- Улсын төсвийн тухай хуулийн хавсралтууд;
- Төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан;
- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын цахим сайтын мэдээлэл;
- Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүд

Төсвийн урсгал зардлын өсөлт, бүтэц, мэдээллийн ил тод байдлыг үнэлэх зорилгоор дараах мэдээллийг цуглуулна.

- Сүүлийн 5-10 жилийн урсгал зардлын өсөлтийн хэмжээ;
- Нийт төсөвт эзлэх урсгал зардлын хувь;
- Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын урсгал зардлын бүтэц;
- Бараа үйлчилгээний зардал, томилолт, зөвлөх үйлчилгээ, тавилга, тоног төхөөрөмж, худалдан авах ажиллагаа зэргийн санхүүгийн өөрчлөлт;
- Урсгал зардлын нэгж өртөг, тоо хэмжээг тайлагнаж буй нөхцөл байдал;
- Ил тод мэдээлж буй төсвийн нарийвчлал, хүртээмжийн түвшин;
- Иргэдэд зориулсан төсвийн товч танилцуулгын агуулга, хүртээмж.

Судалгаанд дараах баримт бичгийг ашиглана:

- Улсын нэгдсэн төсвийн тайлан;
- Сангийн яамны төсвийн танилцуулгууд;
- Төсвийн ил тод байдлын олон улсын үнэлгээ /Open Budget Survey/;
- Үндэсний аудитын газрын гүйцэтгэлийн аудитын тайлан;
- Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын санхүүгийн тайлан;
- Парламентын төсвийн хэлэлцүүлгийн материал.

Олон нийтийн оролцоо, төсвийн ил тод байдлын хэрэгжилтийн талаарх мэдээлэл

- Төсвийн төслийг олон нийтэд танилцуулсан хугацаа;
- Санал авах ажиллагаанд оролцсон иргэн, хуулийн этгээдийн тоо;
- Иргэдийн санал төсөвт туссан эсэх;
- Хялбаршуулсан төсвийн танилцуулгын чанар, хүртээмж;

- Төсвийн төслийн мэдээллийг цахим хэлбэрээр нээлттэй байршуулсан байдал;
- Олон нийтийн оролцооны талаарх олон улсын үнэлгээ;
- Төсвийн ил тод байдлын индексийн үзүүлэлтүүдийг судална.

Мэдээллийг дараах эх сурвалжаас цуглуулна:

- Сангийн яам;
- Улсын Их Хурлын Тамгын газар;
- Open Budget Partnership байгууллагын тайлан;
- Иргэний нийгмийн байгууллагуудын судалгаа;
- Төсвийн хэлэлцүүлгийн тэмдэглэл;
- Төсвийн төсөлтэй холбоотой цахим санал асуулгын мэдээлэл.

3.3. Мэдээлэл цуглуулах арга, хэлбэр

Энэхүү үнэлгээний ажлын хүрээнд мэдээлэл цуглуулахдаа голчлон баримт бичгийн судалгааны арга болон албан статистик мэдээллийн шинжилгээний аргыг ашиглана. Мэдээлэл цуглуулах ажиллагааг үе шаттайгаар зохион байгуулна.

Д/Д	Үе шат	Хугацаа	Үйл ажиллагаа
1	I үе шат	1-2 долоо хоног	Хууль, бодлогын баримт бичиг цуглуулах
2	II үе шат	2-3 долоо хоног	Төсөв, аудит, статистикийн мэдээлэл боловсруулах
3	III үе шат	1-2 долоо хоног	Харьцуулах болон бусад аргын дагуу судалгаа хийх
4	IV үе шат	1 долоо хоног	Нэгдсэн дүн шинжилгээ, мэдээлэл баталгаажуулах

3.4. Хүний нөөц, санхүү, техникийн зохион байгуулалт

Үнэлгээний ажлыг дараах бүтэцтэйгээр зохион байгуулна.

- Хууль зүйн шинжээч;
- Төсөв, санхүүгийн бодлогын шинжээч;
- Статистик, өгөгдлийн шинжээч;
- Хөрөнгө оруулалтын бодлогын мэргэжилтэн;
- Судалгааны туслах ажилтан.

Мэдээлэл боловсруулахдаа:

- Үндэсний статистикийн мэдээллийн сан;
- Сангийн яамны төсвийн мэдээллийн сан;
- Аудитын тайлангийн цахим сан;
- Excel, өгөгдөл боловсруулах программ;
- Нээлттэй өгөгдлийн платформуудыг ашиглана.

Судалгааны ажлын зардлыг боломжит хэмжээнд бууруулах зорилгоор өмнө боловсруулсан албан ёсны тайлан, судалгаа, статистикийн нэгдсэн сангуудыг түлхүү ашиглаж, давхардсан мэдээлэл цуглуулах ажлыг хязгаарлаж зохицуулна.

ДӨРӨВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27^{1.3}, 28.11, 28^{1.2.5}, 32.2.6, 70.2 дахь заалтуудын хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэхдээ Монгол Улсын Сангийн яам, Үндэсний аудитын газар, Улсын Их Хурал, Төрийн аудитын байгууллага, Open Budget Survey, Олон улсын валютын сан, Дэлхийн банк болон холбогдох судалгааны байгууллагын тайлан, дүгнэлт, статистик мэдээлэлд тулгуурлан үнэлгээ хийв.

Цуглуулсан мэдээллийг дараах шалгуураар үнэлсэн болно:

1.1. Хангалттай эсэх

Үнэлгээнд ашигласан мэдээлэл нь 2021-2025 оны Улсын төсөв, төсвийн гүйцэтгэл, хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр, аудитын тайлан, төсвийн ил тод байдлын олон улсын үнэлгээ, хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайлан зэргийг хамарсан бөгөөд тухайн зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэхэд шаардлагатай үндсэн мэдээллийг бүрдүүлсэн байна.

Үндэсний аудитын газрын 2023, 2024 оны гүйцэтгэлийн аудитын тайланд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний төлөвлөлт, хэрэгжилт, санхүүжилтийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл тусгагдсан бөгөөд төсөвт туссан төслүүдийн тодорхой хувь нь техник, эдийн засгийн үндэслэлгүй, зураг төсөв дутуу, урьдчилсан үнэлгээ хангалтгүй байсныг дурдсан байна.

Мөн Сангийн яамны төсвийн ил тод байдлын тайлан, Нээлттэй төсвийн үнэлгээ 2023-т Монгол Улсын төсвийн мэдээллийн хүртээмж, иргэдийн оролцооны түвшин, төсвийн хяналтын үзүүлэлтүүдийг тоон байдлаар үнэлсэн нь энэхүү үнэлгээнд ашиглах хангалттай мэдээллийн суурь болж байна.

1.2. Хамааралтай эсэх

Цуглуулсан мэдээлэл нь үнэлж буй хуулийн заалтуудын зорилго, зохицуулах харилцаатай шууд холбоотой байна. Тухайлбал,

- 27.1.8, 27^{1.3}, 28.11 дэх заалтын хэрэгжилтийг үнэлэхэд хөрөнгө оруулалтын төслийн урьдчилсан үнэлгээ, ТЭЗҮ, хөгжлийн бодлоготой уялдсан байдал, төсөл хэрэгжих хугацаа, төсөвт өртгийн өөрчлөлтийн талаарх мэдээлэл;
- 28^{1.2.5}, 32.2.6 дахь заалтын хэрэгжилтийг үнэлэхэд төсвийн мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн хэлэлцүүлгийн оролцоо, төсвийн танилцуулгын хүртээмжийн талаарх мэдээлэл;
- 70.2 дахь заалтын хэрэгжилтийг үнэлэхэд хариуцлагын механизм бодитой хэрэгжсэн эсэх талаарх мэдээллийг тус тус ашигласан болно.

Иймд ашигласан мэдээлэл нь үнэлгээний зорилго, хамрах хүрээнд нийцсэн гэж үзэв.

1.3. Бодитой эсэх

Үнэлгээнд ашигласан мэдээллийн дийлэнх нь төрийн байгууллагын албан ёсны статистик, аудитын тайлан, хуульд заасан тайлагнал, олон улсын байгууллагын үнэлгээ тул бодитой, нотлох чадвартай мэдээлэлд тооцогдоно. Тухайлбал,

- Үндэсний аудитын газрын тайланд төсвийн хөрөнгө оруулалтын олон төсөл хугацаа хэтэрсэн, төсөвт өртөг нэмэгдсэн, зураг төсөвгүй батлагдсан талаар дүгнэсэн;
- Open Budget Survey 2023 үнэлгээгээр Монгол Улс төсвийн ил тод байдлын индексээр 100 онооноос 60 оноо авч “хязгаарлагдмал мэдээлэлтэй” ангилалд үнэлэгдсэн;
- Иргэдийн төсөв болон төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгын хүртээмж хангалтгүй, оролцооны индекс 100 онооноос 15 орчим түвшинд байсан нь олон нийтийн оролцоо бодитой хангагдахгүй байгааг илтгэж байна.

Иймд цуглуулсан мэдээлэл нь бодит нөхцөл байдлыг илэрхийлж байна гэж үзэв.

1.4. Тогтоосон шалгуур үзүүлэлт болон харьцуулах хэлбэрийг ашиглан үнэлэх нь

1.4.1. Зорилгод хүрсэн түвшин шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ

1.4.1.1. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслүүд урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэлд суурилж байгаа эсэхийг үнэлсэн нь

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27¹.3, 28.11 дэх зохицуулалтын зорилго нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг хөгжлийн бодлоготой уялдуулан, урьдчилсан үнэлгээ, эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдолд тулгуурлан сонгон шалгаруулахад оршино.

Үндэсний аудитын газрын “Монгол Улсын 2023 оны төсвийн төсөлд хийсэн аудитын дүгнэлт” болон “Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилт, үр дүн”-д хийсэн гүйцэтгэлийн аудитын тайлангаас үзэхэд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, төсөл сонгон шалгаруулалтын ажиллагаанд хуульд заасан урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэлийн шаардлага бүрэн хэрэгжихгүй хэвээр байна.

Тухайлбал, Үндэсний аудитын газрын 2023 оны нийцлийн аудитын дүгнэлтээр захиалагчдаас улсын төсөвт өртгийг нэмэгдүүлэхээр ирүүлсэн 313 төсөл, арга хэмжээний саналын 14.6 хувь нь үндэслэлгүй гэж дүгнэгдсэн бөгөөд 2025 оны аудитын явцад 10 төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн багцад хамаарах 145 төсөл, арга хэмжээний 110 нь зураг төсөв, төсөвтэй байх хуульд заасан шаардлагыг бүрэн хангаагүй болохыг тогтоосон байна. Үүнээс Боловсролын сайдын багцад хамаарах 73 сургууль, цэцэрлэгийн төсөл зураг төсөлгүйгээр улсын төсөвт тусгагдсан талаар аудитын байгууллага дүгнэсэн байна.

Мөн аудитын тайланд улсын төсвийн санхүүжилтээр хэрэгжүүлэхээр баталсан зарим төсөл, арга хэмжээ нь урьдчилсан техник, эдийн засгийн үндэслэлгүй, газрын асуудал шийдвэрлэгдээгүй, ашиглалтын зардлын тооцоо дутуу, төсөвт өртөг болон хэрэгжих хугацааны үндэслэл хангалтгүй байхад төсөвт туссан талаар дурдсан. Түүнчлэн төсвийн хөрөнгөөр боловсруулсан зураг төсөл, техник, эдийн засгийн үндэслэлийн нэгдсэн мэдээллийн сан бүрдээгүйгээс төслийн чанар,

давхардал, үр ашгийг хянах боломж сул байгааг Үндэсний аудитын газар онцолсон байна.

Үндэсний аудитын газрын дүгнэлтээр 2022 онд дуусахаар төлөвлөгдсөн боловч ажлын гүйцэтгэл хангалтгүй, дараагийн жилүүдэд шилжсэн төсөл, арга хэмжээ олон байсан бөгөөд улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр эхлүүлсэн боловч дуусаагүй орхигдсон барилга байгууламжууд нэмэгдэж байгааг тэмдэглэсэн. Мөн олон жил дамжин хэрэгжиж буй төслүүдийн төсөвт өртөгт үнийн өсөлтийн нэмэлт тооцоо хийгдээгүй, санхүүжилтийн эх үүсвэр бүрэн шийдвэрлэгдээгүй тохиолдлууд нийтлэг байжээ.

Түүнчлэн Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл болон “Монгол Улсын 2021-2025 оны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр”-т туссан 2023 онд хэрэгжүүлэх 20 төсөл, хөтөлбөрөөс 12 төслийн 356.8 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг улсын төсвийн төсөлд тусгаагүй байсан нь төсвийн төлөвлөлт хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй бүрэн уялдахгүй байгааг харуулсан байна.

Үндэсний Аудитын газрын Монгол Улсын 2024 оны төсвийн төсөлд хийсэн аудитын дүгнэлтээр төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, төслийн бэлэн байдал, урьдчилсан үнэлгээтэй холбоотой зөрчил, дутагдал үргэлжилсэн хэвээр байгааг тэмдэглэсэн байна. Тухайлбал, Монгол Улсын 2024 оны улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд туссан хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний зөвхөн 71.0 хувь нь улсын төсвийн төсөлд тусгагдсан нь хөгжлийн бодлого болон төсвийн төлөвлөлтийн уялдаа бүрэн хангагдахгүй байгааг харуулсан байна.

Мөн Аудитын дүгнэлтэд төсвийн ерөнхийлөн захирагч нар хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний өртөг, хүрэх түвшин, шалгуур үзүүлэлтийг тоон болон чанарын утгаар хэмжигдэхүйц байдлаар бодитой тодорхойлоогүйгээс төсвийн зорилго, үр дүнг үнэлэх боломж хязгаарлагдаж байгааг дурдсан байна. Түүнчлэн гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний эдийн засгийн бодит үр өгөөжийн тооцоо, судалгаа хангалтгүй, эрэмбэлэх нэгдсэн аргачлал бүрэн төлөвшөөгүй байгааг онцолсон. 2024 оны төсвийн төсөлд шинээр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн барилга байгууламжийн ангиллын 21 төсөл магадлалын шатанд, 153 төсөл нь нэг маягийн болон жишиг магадлалтайгаар тусгагдсан талаар Үндэсний Аудитын газар мэдээлсэн байна. Энэ нь зураг төсөв, магадлал, төслийн бэлэн байдлын шаардлага бүрэн хангагдаагүй нөхцөлд төсөл, арга хэмжээ төсөвт тусах эрсдэл байсаар байгааг илтгэж байна. Түүнчлэн төсвийн хөрөнгө оруулалтын үйл явцад зураг төсөл боловсруулах, магадлал хийх, худалдан авах ажиллагаа зохион байгуулах, гэрээний хэрэгжилтэд тавих дотоод хяналтын тогтолцоо сул хэвээр байгааг аудитын байгууллага онцлон тэмдэглэсэн байна.

2025 оны төсвийн төсөлтэй холбоотойгоор Үндэсний аудитын байгууллага болон Төсвийн байнгын хорооны хэлэлцүүлгүүдэд олон жил дамжин хэрэгжиж буй төсөл, арга хэмжээний тоо өндөр хэвээр байгаа, төслийн төсөвт өртөг өсөх, хэрэгжих хугацаа сунжрах асуудал үргэлжилж байгааг дурдсан. Ялангуяа зураг төсөвгүй, газрын асуудал бүрэн шийдвэрлэгдээгүй, худалдан авах ажиллагааны бэлтгэл хангаагүй төслүүдийг төсөвт тусгах явдал бүрэн арилгагдаагүй талаар хэлэлцүүлгийн үеэр тэмдэглэсэн байна.

Үүнээс үзэхэд Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27¹.3, 28.11 дэх заалтаар урьдчилсан үнэлгээ, эдийн засгийн үр ашиг, хөгжлийн бодлогын уялдаанд суурилсан хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийг хуульчилсан боловч бодит хэрэгжилтийн түвшинд:

- төслийн бэлэн байдлын үнэлгээ хангалтгүй,
- нэгдсэн эрэмбэлэлтийн тогтолцоо сул,
- эдийн засгийн үр өгөөжийн тооцоо дутуу,
- төсөвт өртөг, хугацааны эрсдэл өндөр,
- хөгжлийн бодлоготой уялдах байдал бүрэн хангагдахгүй зэрэг хүндрэл, дутагдал үргэлжилсээр байна гэж дүгнэж болохоор байна.

1.4.1.2. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийн хугацаа, өртгийн өөрчлөлтийн түвшний үнэлгээ

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний хэрэгжилттэй холбоотойгоор төсөвт өртөг нэмэгдэх, хэрэгжих хугацаа хэтрэх, олон жил дамжин санхүүжих, бэлэн байдлын шаардлага хангаагүй төслүүд төсөвт тусах асуудал сүүлийн жилүүдэд төрийн аудит болон төсвийн гүйцэтгэлийн тайлангуудад тогтмол дурдагдаж байна. Энэ нь төсвийн төлөвлөлтийн чанар, хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, төсвийн сахилга баттай шууд холбоотой асуудал болж байна.

Үндэсний аудитын газрын “Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлд хийсэн аудитын тайлан”-д дурдсанаар улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлж буй төсөл, арга хэмжээнүүдийн дунд олон жил дамжин хэрэгжиж байгаа барилга байгууламж, дэд бүтцийн төслийн тоо өндөр хэвээр байгаа бөгөөд санхүүжилтийн тасалдал, зураг төсөв өөрчлөгдөх, газрын маргаан, инфляцын нөлөө зэрэг шалтгаанаар төсөвт өртөг өссөн нөхцөл байдал нийтлэг илэрсэн байна. Тухайлбал, 2023 оны төсөвт туссан хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний дунд:

- хэрэгжих хугацаа нь сунгагдсан,
- төсөвт өртөг нь нэмэгдсэн,
- анхны зураг төсөл, хүчин чадал өөрчлөгдсөн,
- санхүүжилтийн эх үүсвэрийн тооцоо хангалтгүй байсан,
- гүйцэтгэлийн явц удааширсан төсөл, арга хэмжээ цөөнгүй байгааг аудитын байгууллага дүгнэсэн.

Мөн олон төсөлд

- газар чөлөөлөлт бүрэн шийдвэрлэгдээгүй,
- инженерийн дэд бүтцийн холболтын асуудал тодорхойгүй,
- техникийн нөхцөл баталгаажаагүй,
- барилгын ажлын улирлын төлөвлөлт бодитой бус байсан нь хугацаа алдах шалтгаан болсон талаар дурдсан байна.

Үндэсний аудитын газрын 2024 оны төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэрэгжилттэй холбоотой дүгнэлтэд зарим төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөг өмнөх батлагдсан хэмжээнээс өссөн бөгөөд үүнд

- барилгын материалын үнийн өсөлт,
- валютын ханшийн өөрчлөлт,
- магадлал, зураг төслийн өөрчлөлт,
- анхны тоо хэмжээ, ажлын цар хүрээ дутуу тооцогдсон,
- гэрээний хэрэгжилтийн хяналт сул байсан асуудлууд нөлөөлсөн гэж үзсэн.

Түүнчлэн 2024 оны улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын багцад олон жил дамжин хэрэгжиж буй төсөл, арга хэмжээ өндөр хувь эзэлж байгаа нь шинэ төсөл эхлүүлэх боломжийг хязгаарлаж, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр өгөөжийг бууруулж байгааг тэмдэглэсэн. Ялангуяа боловсрол, эрүүл мэнд, соёл, спортын зориулалттай барилга байгууламжийн төслүүд олон жил дараалан санхүүжиж байгаа боловч ашиглалтад орох хугацаа удааширсан тохиолдлууд нийтлэг байжээ.

Сангийн яамны 2025 оны улсын төсвийн төсөлтэй холбоотой танилцуулгад мөн өмнөх онуудаас дамжин хэрэгжиж буй хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний тоо өндөр хэвээр байгаа талаар дурдсан бөгөөд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтийн тодорхой хэсэг нь шинээр эхлэх төслөөс илүүтэй өмнөх онуудын гүйцэтгэл, нэмэгдсэн өртөг, үнийн өсөлтийн санхүүжилтэд зарцуулагдаж байгааг онцолсон байна.

Түүнчлэн Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдэд төсвийн хөрөнгө оруулалтыг үр ашиг, өгөөжид суурилан эрэмбэлэх, төслийн бэлэн байдлыг хангах, техник эдийн засгийн үндэслэлгүй төслийг төсөвт тусгахгүй байх шаардлагыг тусгасан хэдий ч бодит байдалд

- бэлэн байдлын шалгуур бүрэн хангаагүй төсөл төсөвт тусах,
- тухайн онд бүрэн хэрэгжих боломжгүй төсөл эхлүүлэх,
- бага санхүүжилтээр олон төсөл зэрэг эхлүүлэх,
- төслийн үр өгөөжийн тооцоо хангалтгүй байх асуудал үргэлжилсээр байгааг Аудитын байгууллагууд удаа дараа тэмдэглэсэн.

Эдгээр нөхцөл байдал нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн тогтолцоог илүү бодитой, ил тод, үр ашигт чиглэсэн байдлаар боловсронгуй болгох шаардлагатайг харуулж байна. Иймд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг урьдчилсан үнэлгээ, нэгдсэн шалгуур үзүүлэлт, оноо, эрэмбэд үндэслэн төсөвт тусгах, хэрэгжилт болон санхүүжилтийн мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгох, төсөвт өртөг болон хугацааны өөрчлөлтийн үндэслэлийг ил тод тайлагнах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлага үүсээд байна.

1.4.1.3. Хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан төслийн эзлэх хувийн үнэлгээ

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8-д улсын төсвийн төсөл нь Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд суурилсан байх шаардлагыг хуульчилсан бөгөөд 2022 онд нэмэгдсэн 271.3 дахь хэсгээр улсын хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг урьдчилсан үнэлгээний нэгдсэн шалгуураар үнэлэх зохицуулалтыг бий болгосон. Мөн 28.11-д төсөл, арга хэмжээний эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлыг тооцох аргачлалыг батлахаар тусгасан. Гэвч эдгээр зохицуулалтын хэрэгжилт бодит

байдал дээр хангалтгүй, төсөвт тусаж буй хөрөнгө оруулалтын төслүүд хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй бүрэн уялдахгүй, эрэмбэлэлт, сонгон шалгаруулалтын ил тод байдал хангалтгүй хэвээр байгааг аудитын болон судалгааны байгууллагуудын тайланд дурдсан байна.

Үндэсний аудитын газрын “Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлд хийсэн аудитын тайлан”, Сангийн яамны төсвийн баримт бичиг, түүнчлэн төрийн санхүүгийн удирдлагын чиглэлээр хийсэн олон улсын байгууллагуудын үнэлгээнүүдээс үзэхэд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдуулах, эрэмбэлэх, ил тод сонгон шалгаруулах тогтолцооны хэрэгжилт хангалтгүй хэвээр байна.

Тухайлбал, Үндэсний аудитын газрын 2023 оны аудитын шалгалтаар хамрагдсан төсөл, арга хэмжээнүүд дунд

- нийт багцын 30 гаруй хувьд төслийн бэлэн байдлын баримт дутуу,
- 20 орчим хувьд урьдчилсан үнэлгээний мэдээлэл хангалтгүй,
- тодорхой хэсэгт эдийн засгийн үр өгөөжийн тооцоо бүрэн хийгдээгүй,
- зарим төсөлд хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан үндэслэл тодорхой тусгагдаагүй талаар дурдсан байна.

Мөн Үндэсний аудитын газар, Сангийн яам, Улсын Их Хурлын Төсвийн байнгын хороо болон олон улсын байгууллагуудын 2024-2025 оны тайлан, дүгнэлтүүдэд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдуулах, эрэмбэлэх, сонгон шалгаруулах ажиллагааны хэрэгжилт хангалтгүй байгаа талаар тодорхой дурдсан байна.

Үндэсний аудитын газрын “Монгол Улсын 2024 оны төсвийн төсөлд хийсэн аудитын дүгнэлт”-д улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын зарим төсөл нь хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөтэй бүрэн уялдсан эсэхийг нотлох баримт, үндэслэл дутуу байсан талаар дурдсан. Аудитаар шалгасан төслүүдийн тодорхой хэсэгт

- төслийн зорилго нь улсын болон салбарын хөгжлийн бодлогын зорилттой хэрхэн уялдаж буй тайлбар хангалтгүй;
- шалгуур үзүүлэлт, хүрэх үр дүнгийн хэмжүүр тодорхой бус;
- эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжийн тооцоо дутуу;
- төсөл сонгосон үндэслэл баримтжуулаагүй;
- эрэмбэлэлтийн аргачлал, онооны мэдээлэл олон нийтэд нээлттэй байршуулаагүй нөхцөл байдал илэрсэн байна.

Мөн 2024 оны улсын төсвийн төсөлд хийсэн аудитын шалгалтаар төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний дунд

- техник, эдийн засгийн үндэслэл бүрэн боловсруулагдаагүй,
- зураг төсөв баталгаажаагүй,
- төслийн бэлэн байдлын шаардлага хангаагүй,
- хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдсан эрэмбэ, тэргүүлэх чиглэлээс өөр байдлаар төсөвт туссан тохиолдлууд байгааг тэмдэглэсэн.

Үндэсний аудитын газрын дүгнэлтэд дурдсанаар 2024 оны улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын багцад багтсан зарим төсөлд төслийн үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлт хэмжигдэхүйц бус, гүйцэтгэлийн шалгуур тодорхойгүй байсан нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр өгөөжийг үнэлэх боломжийг хязгаарлаж байгааг онцолсон.

Түүнчлэн 2025 оны улсын төсвийн төсөлд хийсэн аудитын дүгнэлтэд хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний сонгон шалгаруулалтын үндэслэл нэгдсэн байдлаар ил тод биш, төслүүдийн үнэлгээний оноо, эрэмбэ нийтэд нээлттэй байршуулаагүй, хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан байдлыг хэмжих нэгдсэн шалгуур практикт хангалтгүй хэрэглэж байгаа, зарим төсөл, арга хэмжээ нь төсөв боловсруулах шатанд бус, хэлэлцүүлгийн явцад нэмэгдсэн, төслийн үр дүн, хэрэгцээ шаардлагын үндэслэл сул байсан талаар дурдсан байна.

Мөн Аудитын байгууллагаас 2025 оны төсвийн төсөлтэй холбоотойгоор Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд туссан төсөл, арга хэмжээний эрэмбэ болон төсөвт туссан дараалал хооронд зөрүү гарч байгааг тэмдэглэсэн. Өөрөөр хэлбэл, Хөгжлийн бодлогын хүрээнд тэргүүлэх ач холбогдолтой гэж үнэлэгдсэн зарим төсөл хангалттай санхүүжилт аваагүй байхад шинээр нэмэгдсэн болон эрэмбэ доогуур төслүүд төсөвт туссан нөхцөл байдал ажиглагдсан байна.

Сангийн яамны 2025 оны улсын төсвийн төслийн танилцуулгад улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг эрэмбэлэх, сонгох ажиллагааг сайжруулах шаардлагатай талаар дурдсан бөгөөд олон жил дамжин хэрэгжиж буй төслүүдийн санхүүжилтийн дарамт өндөр хэвээр байгааг онцолсон. Үүнтэй холбоотойгоор шинэ төсөл нэмэхдээ төслийн бэлэн байдал, хөгжлийн бодлоготой уялдсан байдал, эдийн засгийн үр өгөөжийг илүү нарийвчлан үнэлэх шаардлагатайг тэмдэглэсэн.

Олон улсын байгууллагуудын үнэлгээнд мөн төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулалтын ил тод байдал хангалтгүй байгаа талаар дурдсан. Тухайлбал, Дэлхийн банкны төрийн санхүүгийн удирдлагын үнэлгээнд

- төсөл сонгох шалгуурын хэрэглээ жигд бус;
- төслийн эрэмбэлэлт, үнэлгээ нийтэд нээлттэй биш;
- улс төрийн нөлөө бүхий төслүүд төсөвт тусах эрсдэл өндөр;
- хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт хөгжлийн бодлоготой бүрэн уялдахгүй байгаа талаар дурдсан байна.

“Нээлттэй төсвийн судалгаа”-ны 2023-2024 оны үнэлгээнд Монгол Улс төсвийн мэдээллийн ил тод байдлын тодорхой ахицтай боловч хөрөнгө оруулалтын төслийн сонгон шалгаруулалт, эрэмбэлэлт, үнэлгээний мэдээллийн нээлттэй байдал сул хэвээр байгаа талаар тэмдэглэсэн. Ялангуяа төслийн үнэлгээний аргачлал, онооны систем, сонгон шалгаруулалтын үндэслэл, төслийн үр өгөөжийн тооцоолол, төслийн эрэмбэ өөрчлөгдсөн шалтгаан зэрэг мэдээлэл олон нийтэд хангалттай ил тод биш байгаа нь иргэдийн хяналт, оролцоог хязгаарлаж байгааг дурдсан.

Дээрх нөхцөл байдал нь Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 271.3, 28.11, 281.2.5 болон 32.2.6 дахь зохицуулалтын хэрэгжилт хангалтгүй байгааг харуулж байна. Иймд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг нэгдсэн шалгуур, оноо, эрэмбэд үндэслэн сонгох, төслийн үнэлгээ, эрэмбэ, үндэслэл, үр өгөөжийн

мэдээллийг нийтэд ил тод байршуулах, хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан байдлыг заавал нотлох, эрэмбэлээгүй төслийг төсөвт тусгахыг хориглох, төсвийн хэлэлцүүлгийн шатанд нэмэгдэж буй төслүүдэд ижил шалгуур хэрэглэх, төслийн үр дүнгийн хэмжигдэхүйц үзүүлэлт тогтоох эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлага үүсээд байна.

1.4.1.4. Төсвийн төсөлтэй холбоотой олон нийтийн хэлэлцүүлгийн хүртээмж, оролцооны түвшний үнэлгээ

Төсвийн төсөлтэй холбоотой олон нийтийн хэлэлцүүлгийн хүртээмж, оролцооны түвшний үнэлгээний хүрээнд 2023-2025 оны хугацаанд гарсан дотоод, олон улсын судалгаа, аудитын дүгнэлт, тайлан мэдээллийг авч үзэхэд Төсвийн тухай хуулийн 28¹.2.5 дахь хэсгийн хэрэгжилт бодит практикт хангалтгүй түвшинд хэрэгжиж байгаа нөхцөл байдал тогтоогдож байна.

Юуны өмнө, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоог олон улсын түвшинд хэмждэг Олон улсын төсвийн түншлэл (International Budget Partnership)-ийн “Нээлттэй төсвийн судалгаа” /Open Budget Survey/ нь Монгол Улсын төсвийн ил тод байдал, иргэдийн оролцооны нөхцөл байдлыг тогтмол үнэлж ирсэн байна.

Тус байгууллагын 2023 оны “Нээлттэй төсвийн судалгаа”-ны дүнгээр Монгол Улс төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлтээр 100 онооноос 60 орчим оноо авч “хязгаарлагдмал мэдээлэлтэй” ангилалд үнэлэгдсэн бол олон нийтийн оролцооны үзүүлэлтээр 100 онооноос 15 оноо авч дэлхийн дунджаас доогуур түвшинд үнэлэгдсэн байна. Тухайлбал, дэлхийн дундаж үзүүлэлт 15-17 орчим байсан бөгөөд Монгол Улсын үнэлгээ нь төсвийн асуудлаар иргэд бодитой оролцох боломж сул байгааг илэрхийлсэн гэж тайланд дурдсан.

Уг судалгаанд дараах үндсэн асуудлуудыг онцлон тэмдэглэсэн байна. Үүнд:

- төсвийн төсөл боловсруулах шатанд иргэдээс санал авах механизм хязгаарлагдмал;
- төсвийн төслийн талаарх мэдээлэл мэргэжлийн хэллэг давамгайлсан, ойлгоход хүндрэлтэй;
- төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн хугацаа богино;
- төсвийн төсөлд өгсөн иргэдийн санал хэрхэн шийдвэрлэгдсэн талаарх эргэх холбоо хангалтгүй;
- иргэдэд зориулсан төсвийн хялбаршуулсан танилцуулга олон улсын “Иргэдийн төсөв”-ийн аргачлалтай бүрэн нийцээгүй;
- төсвийн хэлэлцүүлэгт иргэний нийгмийн байгууллага, орон нутгийн оролцоо сул байгаа зэрэг асуудлыг дурдсан байна.

Мөн Монгол Улсын Сангийн яам жил бүр улсын төсвийн төслийн танилцуулга, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулдаг боловч иргэдийн оролцооны талаарх статистик мэдээллийг нэгдсэн байдлаар тогтмол тайлагнадаггүй, ирүүлсэн саналын шийдвэрлэлтийн талаарх мэдээлэл хангалтгүй хэвээр байна.

2023 оны улсын төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн хүрээнд Сангийн яамнаас цахим болон танхимын хэлбэрээр төсвийн танилцуулга зохион байгуулсан боловч иргэдээс хэдэн санал ирсэн, тэдгээрийн хэд нь төсөвт туссан, хэд нь татгалзсан

талаарх нэгдсэн тайлан олон нийтэд дэлгэрэнгүй хэлбэрээр байршуулагдаагүй байна.

2024 оны улсын төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн үеэр мөн төсвийн төсөлтэй холбоотой цахим санал авах ажиллагаа зохион байгуулагдсан боловч оролцогчдын бүтэц, бүсчилсэн оролцооны түвшин, саналын агуулга болон шийдвэрлэлтийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл нийтлэгдээгүй байна. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 28^{1.2.5}-д заасан “хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах” болон иргэдийн оролцоог хангах зорилго практикт бүрэн хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна.

Монгол Улсын Үндэсний аудитын газар-ын 2023, 2024 оны төсвийн төлөвлөлт, төсвийн ил тод байдалтай холбоотой аудитын дүгнэлтүүдэд төсвийн төслийн талаарх мэдээлэл иргэдэд ойлгомжтой байдлаар хүрээгүй, төсвийн хэлэлцүүлгийн чанар хангалтгүй талаар дурдсан байна. Тухайлбал, төсвийн төсөлд туссан хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээ, урсгал зардлын бүтэц, төсөл сонгосон үндэслэл, эрэмбэлэлтийн шалгуур үзүүлэлт зэрэг мэдээлэл олон нийтэд бүрэн нээлттэй биш байсан талаар тэмдэглэжээ.

Түүнчлэн, 2024 оны төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн үеэр орон нутгийн иргэдийн оролцоо жигд бус байдал ажиглагдсан байна. Улаанбаатар хотод төвлөрсөн танилцуулга, хэлэлцүүлэг давамгайлж, алслагдсан аймаг, сумдын иргэдийн оролцоо бодитоор хангагдаагүй талаар иргэний нийгмийн байгууллагуудын тайланд дурдсан. Цахим хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан боловч төсвийн мэдээллийн бүтэц, формат нь мэргэжлийн шинжтэй, их хэмжээний хүснэгт, ангилал давамгайлсан тул иргэд ойлгож санал өгөхөд хүндрэлтэй байсан гэж үнэлжээ.

Мөн Дэлхийн банк болон Олон улсын валютын сан-гийн төсвийн засаглалтай холбоотой зөвлөмжүүдэд төсвийн ил тод байдал, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор “иргэдэд зориулсан төсөв” боловсруулах, төсвийн мэдээллийг дата хэлбэрээр нийтлэх, төсвийн шийдвэр гаргах шатанд иргэдийн оролцоог институцийн түвшинд хангах шаардлагыг Монгол Улсад зөвлөсөн байдаг.

Олон улсын нийтлэг жишгээр төсвийн ил тод байдлыг хангах хүрээнд төсвийн төслийн товч танилцуулгыг дүрсжүүлсэн хэлбэрээр олон нийтэд хүргэх, төсвийн бодлогын хувилбаруудын нөлөөллийг тайлбарлах, саналын шийдвэрлэлтийн тайлан гаргах, иргэдийн оролцооны статистикийг тогтмол нийтлэх тогтолцоо түгээмэл хэрэглэгдэж байна. Харин Монгол Улсад төсвийн танилцуулга нь ихэвчлэн мэргэжлийн болон санхүүгийн агуулга давамгайлсан, иргэдэд ойлгоход төвөгтэй хэвээр байгаа нь дээрх судалгаа, үнэлгээнүүдээр тогтоогджээ.

Төсвийн тухай хуулийн 28^{1.2.5} дахь хэсэгт олон нийтийн хэлэлцүүлэгт зориулсан хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах талаар заасан боловч бодит байдалд

- төсвийн танилцуулга иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр боловсруулагдаагүй;
- төсвийн мэдээллийн дүрсжүүлэлт хангалтгүй;
- оролцооны статистик мэдээллийг тогтмол нээлттэй тайлагнадаггүй;
- саналыг тусгасан эсэх эргэх холбоо сул;

- орон нутгийн иргэдийн оролцоо жигд бус;
- төсвийн бодлогын хувилбарын үр нөлөөний талаарх тайлбар хомс;
- иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулга олон улсын “Иргэдийн төсөв”-ийн аргачлалд бүрэн нийцээгүй зэрэг асуудал үргэлжилсээр байна.

Иймд төсвийн төслийн талаарх олон нийтийн хэлэлцүүлгийн хүртээмж, чанар, үр нөлөөг нэмэгдүүлэх зорилгоор төсвийн мэдээллийг энгийн, ойлгомжтой, дүрсжүүлсэн хэлбэрээр боловсруулах, төсвийн төсөлтэй холбоотой оролцооны статистик болон саналын шийдвэрлэлтийн мэдээллийг тогтмол нийтлэх, иргэдийн саналд өгсөн хариуг ил тод тайлагнах, орон нутгийн оролцоог нэмэгдүүлэх, цахим оролцооны нэгдсэн платформ бий болгох, “иргэдэд зориулсан төсөв”-ийн аргачлалыг олон улсын нийтлэг жишигт нийцүүлэх хэрэгцээ, шаардлага үүссэн гэж үзэхээр байна.

1.4.1.5. Төсвийн танилцуулга, мэдээллийн ил тод байдлын түвшний үнэлгээ

Төсвийн тухай хуулийн 32.2.6 дахь хэсэгт төсвийн төслийн танилцуулгад хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээний жагсаалтыг нэр төрөл, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр тусгахаар зохицуулсан байдаг. Энэхүү зохицуулалтын зорилго нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний талаарх мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгож, төсвийн ил тод байдал, хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд оршино. Гэвч хууль хэрэгжиж буй өнөөгийн практикт төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн дэлгэрэнгүй байдал, тайлбарлах чанар, хүртээмж хангалтгүй хэвээр байгаа талаар олон улсын болон үндэсний байгууллагуудын тайлан, үнэлгээнд дурдсан байна.

Юуны өмнө, Олон улсын төсвийн түншлэл (International Budget Partnership)-ийн “Нээлттэй төсвийн судалгаа” /Open Budget Survey/-ны 2023 оны үнэлгээгээр Монгол Улс төсвийн ил тод байдлын индексээр 100 онооноос 60 орчим оноо авч дэлхийн дунджаас өндөр үнэлгээтэй гарсан боловч төсвийн мэдээллийн дэлгэрэнгүй байдал, тайлбарлах чанар, хөрөнгө оруулалтын мэдээллийн хүртээмж хангалтгүй хэвээр байгааг онцлон тэмдэглэсэн байна. Судалгаанд Монгол Улс төсвийн үндсэн баримт бичгүүдийг нийтэлдэг боловч төсвийн зарцуулалтын бүтэц, хөрөнгө оруулалтын төслийн сонголтын үндэслэл, үр өгөөж, эрэмбэлэлтийн талаарх мэдээлэл хязгаарлагдмал гэж үнэлжээ.

Тухайлбал, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний жагсаалтад ихэвчлэн төслийн нэр, тухайн онд санхүүжих дүн, санхүүжилтийн эх үүсвэр, зарим тохиолдолд байршлын ерөнхий мэдээлэл тусгагдаж байна.

Харин

- төслийн код;
- төслийн эрэмбэ, үнэлгээний оноо;
- төслийг сонгосон үндэслэл;
- техник, эдийн засгийн үндэслэлийн үр дүн;
- хүлээгдэж буй нийгэм, эдийн засгийн үр өгөөж;
- төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн шалтгаан;
- хэрэгжих хугацааны өөрчлөлт;

- өмнөх оны гүйцэтгэлтэй харьцуулсан мэдээлэл;
- төслийн бэлэн байдлын түвшин;
- төслийн үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлт зэрэг чухал мэдээллүүдийг харах боломжгүй байдаг.

Монгол Улсын Үндэсний Аудитын газрын 2023, 2024 оны төсвийн төлөвлөлт болон хөрөнгө оруулалтын хэрэгжилтэд хийсэн аудитын тайлангуудад төсвийн мэдээллийн ил тод байдал, чанартай холбоотой хэд хэдэн нийтлэг зөрчил, дутагдлыг дурдсан байна.

Тухайлбал, 2023 оны аудитын дүгнэлтээр төсвийн хөрөнгө оруулалтын төслийн мэдээлэл хэт ерөнхий, төсөл сонгосон үндэслэл тодорхойгүй, төслийн нийгэм, эдийн засгийн үр өгөөжийн тооцоо бүрэн бус, урсгал зардлын нэгж өртөг, тоо хэмжээний мэдээлэл тодорхойгүй, төсөвт өртөг нэмэгдсэн шалтгааныг тайлбарлаагүй, олон жил дамжин хэрэгжиж буй төслийн хэрэгжилтийн тайлан хангалтгүй, төсвийн төсөлд туссан зарим арга хэмжээний бэлэн байдлын үнэлгээ дутуу байсан талаар дурдсан.

Мөн 2024 оны Аудитын тайланд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний талаарх мэдээлэл нь төсвийн шийдвэр гаргах түвшинд шаардлагатай хэмжээнд хүрэхгүй байгааг тэмдэглэсэн байна. Тухайлбал, нийт шалгасан төслүүдийн тодорхой хэсэгт

- анхны төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн боловч шалтгаан тайлбарлаагүй;
- хэрэгжих хугацаа сунгагдсан талаар мэдээлэл дутуу;
- төслийн явцын мэдээлэл нэгдсэн байдлаар ил тод байршуулагдаагүй;
- төслийн эрэмбэлэлт, үнэлгээний шалгуур олон нийтэд нээлттэй биш;
- төслийн хэрэгжилтийн үр дүнг хэмжих үзүүлэлт тодорхойгүй;
- санхүүжилтийн үр ашигтай холбоотой мэдээлэл хангалтгүй байсан талаар дурдсан байна.

Түүнчлэн, улсын төсвийн урсгал зардлын бүтэц, зориулалтын талаарх мэдээллийн дэлгэрэнгүй байдал хангалтгүй байгаа нь төсвийн ил тод байдлын чанарт сөргөөр нөлөөлж байна. 2025 оны улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 30 гаруй их наяд төгрөгт хүрсэн бөгөөд үүний дийлэнх хэсгийг урсгал зардал эзэлж байгаа боловч урсгал зардлын нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэг, үр дүнгийн мэдээлэл олон нийтэд бүрэн нээлттэй биш хэвээр байна. Жишээлбэл, зөвлөх үйлчилгээ, тавилга, тоног төхөөрөмж, сургалт, семинар, дотоод томилолт, түрээс, ашиглалтын зардал, мэдээлэл сурталчилгаа, программ хангамж зэрэг урсгал зардлын ангиллын хүрээнд нэгж өртөг, тоо хэмжээ, тооцооллын үндэслэл төсвийн төсөлд дэлгэрэнгүй тусгагддаггүй байна.

Олон улсын нийтлэг жишгээр төсвийн ил тод байдлыг хангах хүрээнд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл бүрийн зорилго, байршил, нийт төсөвт өртөг, санхүүжилтийн эх үүсвэр, хэрэгжих хугацаа, эдийн засгийн үр өгөөж, нийгмийн үр нөлөө, эрсдэлийн үнэлгээ, төсөл сонгосон шалгуур, хэрэгжилтийн явц, гүйцэтгэлийн үзүүлэлт зэрэг мэдээллийг нээлттэй цахим системээр тогтмол нийтлэх практик өргөн хэрэглэгддэг. Харин Монгол Улсад төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээлэл нь гол төлөв санхүүжилтийн дүн, төслийн нэрийн түвшинд хязгаарлагдаж байгаа нь төсвийн үр ашиг, хариуцлага, олон нийтийн хяналтыг сулруулж байна.

Түүнчлэн, төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн шалтгааныг тайлагнах тогтолцоо сул байгаа нь төсвийн сахилга, хяналтын үр нөлөөг бууруулж байна. Үндэсний аудитын байгууллагын тайланд олон төсөл зураг төслийн өөрчлөлт, инфляц, газар чөлөөлөлтийн асуудал, дутуу төлөвлөлт, анхны тооцооллын алдаа, хэрэгжилтийн удаашрал зэрэг шалтгаанаар төсөвт өртөг өссөн боловч тухайн өөрчлөлтийн үндэслэл төсвийн төсөл болон тайлангуудад хангалттай тайлбарлагдаагүй талаар дурдсан байна.

Ийм нөхцөл байдал нь Төсвийн тухай хуулийн 32.2.6 дахь зохицуулалтын зорилго болох төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээллийг ил тод, нээлттэй, ойлгомжтой хүргэх шаардлага практикт бүрэн хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна. Иймд төсвийн төслийн танилцуулгад төслийн код, төслийн нэр, хүчин чадал, байршил, хэрэгжих хугацаа, нийт төсөвт өртөг, тухайн онд санхүүжих дүн, анхны төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн бол шалтгаан, үндэслэл, Улсын хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан байдал; төслийн эрэмбэ, үнэлгээний оноо, төслийг сонгосон үндэслэл, хүлээгдэж буй нийгэм, эдийн засгийн үр нөлөө, хэрэгжилтийн явц болон гүйцэтгэлийн мэдээлэл зэргийг төсвийн төсөл болон түүнтэй холбоотой танилцуулгад дэлгэрэнгүй тусгаж, олон нийтэд нээлттэй цахим хэлбэрээр байршуулах шаардлагатай байна.

1.4.1.6. Хуулийн хариуцлагын зохицуулалтын хэрэгжилтийн бодит байдлын үнэлгээ

Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт энэ хуулийн 28^{1.2}, 28^{1.4}-т заасан олон нийтийн хэлэлцүүлэг, мэдээллийн ил тод байдлын шаардлагыг удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан мөрдөөгүй нь тогтоогдсон бол ажлаас халах хүртэл хариуцлага тооцохоор зохицуулсан. Уг зохицуулалт нь төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоог хангах эрх зүйн баталгааг бий болгох зорилготой боловч хэрэгжилтийн бодит байдалд үр нөлөө сул, хяналт хангалтгүй хэвээр байгаа нь сүүлийн жилүүдийн аудит, судалгаа, олон улсын үнэлгээнүүдээр илэрч байна.

Үндэсний аудитын газрын 2023, 2024 оны улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт болон төсвийн төлөвлөлтийн аудитын тайлангуудад төсвийн төсөл боловсруулах, хэлэлцүүлэх, хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулах үйл ажиллагаанд хуульд заасан шаардлага бүрэн хангагдаагүй, мэдээлэл дутуу, ил тод байдал сул, төслийн үнэлгээний баримтжуулалт хангалтгүй зэрэг нийтлэг зөрчлүүдийг удаа дараа дурдсан боловч эдгээртэй холбоотойгоор Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсгийг үндэслэн сахилгын хариуцлага тооцсон талаарх мэдээлэл нийтэд нээлттэй тайлагнагдаагүй байна. Тухайлбал, Үндэсний аудитын газрын “2024 оны төсвийн төслийн талаар өгсөн аудитын дүгнэлт”-д

- төсөвт тусгасан зарим хөрөнгө оруулалтын төсөл урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэлийн шаардлага хангаагүй;
- төсөл сонгон шалгаруулах шалгуур, эрэмбэлэлтийн үндэслэл бүрэн ил тод биш;
- төсвийн төслийн танилцуулгад төслийн үр нөлөө, хэрэгжих хугацаа, өртгийн өөрчлөлтийн үндэслэл дутуу;

- олон нийтийн хэлэлцүүлгийн үр дүн, иргэдийн саналын шийдвэрлэлтийн мэдээлэл хангалтгүй байгааг дурдсан хэдий ч дээрх зөрчилтэй холбоотой хариуцлагын хэрэгжилтийн талаар мэдээлэл тусгагдаагүй байна.

Мөн Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 болон 2024 оны төсвийн төслийн хэлэлцүүлгийн явцад Улсын Их Хурал дээр олон арван шинэ хөрөнгө оруулалтын төсөл нэмэгдсэн боловч эдгээрийн тодорхой хэсэг нь хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй уялдсан эсэх, үнэлгээ, эрэмбийн мэдээлэл тодорхойгүй байсан талаар аудитын байгууллагаас тэмдэглэсэн. Гэсэн хэдий ч уг асуудалтай холбоотой албан тушаалтанд Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсгийн дагуу хариуцлага тооцсон талаарх нээлттэй мэдээлэл бүртгэгдээгүй байна.

Олон улсын төсвийн түншлэл (International Budget Partnership)-ийн “Нээлттэй төсвийн судалгаа /Open Budget Survey/ 2023”-д Монгол Улсын төсвийн ил тод байдлын индекс 76 оноо авч олон улсын дунджаас өндөр үнэлэгдсэн боловч олон нийтийн оролцооны үзүүлэлт 100 онооноос 17 орчим оноо авч, “сул” түвшинд үнэлэгдсэн. Судалгаанд төсвийн хэлэлцүүлэг, санал авах ажиллагааны үр дүн, саналын шийдвэрлэлт, эргэх холбооны тогтолцоо хангалтгүй байгаа нь институцийн хариуцлагын механизм сул байгаатай холбоотойг онцолсон.

Түүнчлэн Транспэрэнси Интернэшнл байгууллагын авлигын төсөөллийн индекс болон Дэлхийн банкны засаглалын үзүүлэлтүүдэд төсвийн ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцооны хэрэгжилт сул байгаа нь төрийн санхүүгийн үр ашигт сөргөөр нөлөөлж байгааг дурдсан. Ялангуяа төсвийн хөрөнгө оруулалтын сонгон шалгаруулалт, нэмэлт өөрчлөлтийн үндэслэл тодорхойгүй, улс төрийн нөлөөлөл өндөр байгаа нь хариуцлагын механизм үр нөлөөтэй хэрэгжихгүй байгаагийн нэг илрэл гэж үзсэн байна.

Төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцооны шаардлагыг хангаагүйтэй холбоотой дараах нөхцөл байдал нийтлэг ажиглагдаж байна. Үүнд,

- төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлгийг хуулийн хугацаанд зохион байгуулсан эсэхэд хийдэг хяналт сул;
- иргэдийн санал, хэлэлцүүлгийн үр дүнг нэгтгэн тайлагнах тогтолцоо бүрдээгүй;
- төсвийн төсөлд оруулсан өөрчлөлтийн үндэслэл, төсөл нэмэх, хасах шийдвэрийн тайлбар нээлттэй бус;
- төсвийн мэдээллийг бүрэн байршуулаагүй, эсхүл хожуу нийтэлсэн тохиолдолд хариуцлага тооцох практик тогтоогүй;
- төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн шаардлага зөрчигдсөн тохиолдолд хяналтын байгууллагын дүгнэлт гардаг боловч үр дагаврын хариуцлага сул байна.

Эдгээр нөхцөл байдал нь Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт туссан хариуцлагын зохицуулалтыг холбогдох байгууллага, албан тушаалтнууд хэрэглээгүй, бодит сахилгын болон институцийн нөлөөлөл хангалтгүй байгааг харуулж байна.

Иймд төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн шаардлагыг зөрчсөн, хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдаагүй төслийг төсөвт оруулсан, олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулаагүй, төсвийн мэдээллийг бүрэн ил тод байршуулаагүй, иргэдийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнаагүй тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, хэлбэр, хэрэгжүүлэх байгууллага, тайлагнах зохицуулалтыг илүү тодорхой болгох шаардлага үүсэж байна.

Мөн хариуцлагын хэрэгжилтийн үр дүнг жил бүр олон нийтэд тайлагнах, төсвийн ил тод байдлын шалгуур хангаагүй байгууллагын мэдээллийг нээлттэй зарлах, аудитын байгууллагын дүгнэлтийн мөрөөр авсан арга хэмжээний хэрэгжилтийг хянах тогтолцоог бий болгох нь Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг бодитой хангах, төсвийн сахилга хариуцлагыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой гэж үзэв.

4.4.2. Бодит байдалд нийцэж байгаа байдлын үнэлгээ

3.1.1.1. Хөрөнгө оруулалтын төслийг эрэмбэлэх аргачлал бодитоор хэрэглэгдэж байгаа эсэх

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27¹.3, 28.11 дэх хэсгүүдэд улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг хөгжлийн бодлого, урьдчилсан үнэлгээ, эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдолд үндэслэн үнэлэхээр зохицуулсан боловч практикт төслийн эрэмбэлэлтийн аргачлал жигд, тогтвортой хэрэглэгдэхгүй байгаа талаар аудитын байгууллагууд удаа дараа дүгнэсэн байна.

Үндэсний Аудитын газрын “2024 оны улсын төсвийн төсөлд хийсэн аудитын дүгнэлт”-д улсын төсөвт туссан хөрөнгө оруулалтын төслүүдийн тодорхой хэсэг нь төслийн бэлэн байдлын шалгуур хангаагүй, урьдчилсан үнэлгээний баримт дутуу, техник, эдийн засгийн үндэслэл бүрэн боловсруулагдаагүй байхад төсөвт туссан болохыг дурдсан. Тухайлбал, 2024 оны төсвийн төсөлд шинээр туссан зарим төслийн урьдчилсан үнэлгээ бүрэн хийгдээгүй, эдийн засгийн үр ашгийн тооцоо дутуу, зураг төсөл батлагдаагүй, газар чөлөөлөлт шийдэгдээгүй, санхүүжилтийн эх үүсвэрийн тооцоо хангалтгүй байсан талаар Аудитын байгууллага тэмдэглэсэн.

Мөн Үндэсний аудитын газрын 2023 оны хөрөнгө оруулалтын аудитад олон жил дамжин хэрэгжиж буй төслүүдийн тоо өндөр хэвээр байгаа бөгөөд нийт төсөл, арга хэмжээний томоохон хэсэг хугацаа хэтэрч, төсөвт өртөг өссөн талаар дурдсан. Энэ нь төсөл сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх ажиллагаанд төслийн бэлэн байдал, эрсдэлийн үнэлгээ бодитой хэрэглэгдэхгүй байгааг харуулж байна.

Түүнчлэн Улсын Их Хурлын төсвийн хэлэлцүүлгийн шатанд нэмэгдсэн зарим төсөл нь хөгжлийн бодлогын баримт бичиг болон урьдчилсан эрэмбэлэлтэд тусгагдаагүй байхад төсөвт орсон талаар аудитын тайланд дурдсан нь эрэмбэлэлтийн аргачлал практикт бүрэн мөрдөгдөхгүй байгааг илтгэнэ.

3.1.1.2. Төсвийн төсөл боловсруулахдаа хөгжлийн бодлогын эрэмбэ, шалгуурыг ашиглаж байгаа эсэх

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8 дахь хэсэгт улсын төсвийн төслийг Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд суурилсан байхаар заасан боловч практикт төсөв

боловсруулах шатанд хөгжлийн бодлогын эрэмбэ, шалгуур тогтвортой мөрдөгдөхгүй байгаа талаар дүгнэсэн байна.

Үндэсний Аудитын газрын 2024 оны аудитын дүгнэлтэд зарим төсөл

- хөгжлийн бодлогын баримт бичигтэй шууд уялдаагүй;
- үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлт тодорхойгүй;
- төслийг сонгосон үндэслэл баримтжуулаагүй;
- эрэмбэлэлтийн мэдээлэл ил тод биш байсныг дурдсан.

Мөн төсвийн хэлэлцүүлгийн явцад улс төрийн шинжтэй шинэ төсөл олноор нэмэгддэг практик хэвээр байгаа нь хөгжлийн бодлогоос илүү тухайн үеийн улс төрийн шийдвэр төсөвт нөлөөлөх эрсдэлийг нэмэгдүүлж байгааг судалгаанууд тэмдэглэсэн.

Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-ын төсвийн засаглалын зөвлөмжид төсвийн хөрөнгө оруулалтын сонголтыг урт хугацааны хөгжлийн бодлого, үр дүнгийн шалгууртай хатуу уялдуулахыг зөвлөдөг бөгөөд Монгол Улсад энэ уялдаа практикт бүрэн тогтоогүй гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

3.1.1.3. Төсвийн мэдээлэл иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр хүрч байгаа эсэх

Төсвийн тухай хуулийн 28¹.2.5, 32.2 дахь хэсгүүд нь төсвийн төслийн танилцуулга, хялбаршуулсан мэдээллийг олон нийтэд хүргэх зорилготой боловч практикт төсвийн мэдээллийн ойлгомжтой байдал хангалтгүй хэвээр байна.

Олон улсын төсвийн түншлэл (International Budget Partnership)-ийн “Нээлттэй төсвийн судалгаа /Open Budget Survey/ 2023”-д Монгол Улс төсвийн ил тод байдлын индексээр 76 оноо авсан боловч иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулгын агуулга, хүртээмж, ойлгомжтой байдлын үзүүлэлт сул хэвээр байгааг тэмдэглэсэн.

Судалгаанд төсвийн мэдээлэл хэт мэргэжлийн хэллэгтэй, төсвийн тайлбар, дүрсжүүлэлт хангалтгүй, төсвийн өөрчлөлтийн шалтгаан ойлгомжгүй, иргэдэд зориулсан товч танилцуулга тогтмол бус, орон нутгийн төсвийн мэдээллийн чанар харилцан адилгүй гэж үнэлсэн байна.

Сангийн яамнаас жил бүр төсвийн төсөлтэй холбоотой танилцуулга гаргадаг боловч төсвийн урсгал зардлын нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэг, үр дүнгийн мэдээлэл хангалттай нарийвчлалтай нийтлэгдэхгүй байгааг Үндэсний аудитын газрын тайланд дурдсан. Тухайлбал, Урсгал зардлын задаргаа ерөнхий түвшинд, хөрөнгө оруулалтын төслийн үр өгөөжийн мэдээлэл дутуу, төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн шалтгаан тайлбарлагддаггүй, төслийн хэрэгжилтийн явцын мэдээлэл бүрэн бус байсан талаар аудитын байгууллага тэмдэглэсэн.

3.1.1.4. Олон нийтийн саналыг төсөвт бодитой тусгаж байгаа эсэх

Төсвийн тухай хуулийн 28¹ дүгээр зүйлд төсвийн төсөлтэй холбоотой олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах зохицуулалт туссан боловч иргэдийн санал төсөвт бодитой тусгаж байгаа эсэхэд эргэлзээтэй нөхцөл байдал хэвээр байна.

Олон улсын төсвийн түншлэл байгууллагын “Нээлттэй төсвийн судалгаа 2023”-аар Монгол Улсын олон нийтийн оролцооны үзүүлэлт 17/100 оноо авч “сул”

түвшинд үнэлэгдсэн. Судалгаанд иргэд санал өгөх механизм хязгаарлагдмал, саналын шийдвэрлэлтийн талаарх эргэх холбоо сул, төсөвт ямар санал туссан нь тодорхой бус, хэлэлцүүлгийн хугацаа богино, орон нутгийн оролцоо жигд бус байгааг дурдсан.

Сангийн яам төсвийн хэлэлцүүлгийн үеэр цахим санал авах ажиллагаа зохион байгуулдаг боловч хэдэн санал ирсэн, тэдгээрээс хэд нь төсөвт туссан талаарх нэгдсэн тайлан тогтмол нийтлэгддэггүй байна.

Энэ нь олон нийтийн оролцоо хэлбэрийн төдий хэрэгжиж, бодит шийдвэр гаргалтад нөлөөлөх түвшин хангалтгүй байгааг харуулж байна.

3.1.1.5. Урсгал зардлын мэдээлэл бодитой, нарийвчилсан байдлаар нийтлэгдэж байгаа эсэх

Сүүлийн жилүүдэд улсын төсвийн урсгал зардал тогтвортой өссөн бөгөөд нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дийлэнх хувийг эзлэх болсон.

Сангийн яамны төсвийн баримт бичгүүдээс үзэхэд 2023 онд урсгал зардал нийт зарлагын 70 орчим хувь, 2024 онд 72 орчим хувь, 2025 оны төсөвт 70 гаруй хувийг тус тус эзэлсэн байна. Гэвч урсгал зардлын мэдээлэл нь нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэг, үр дүнгийн үзүүлэлт, үйлчилгээний чанарын мэдээлэл зэрэг нарийвчилсан түвшинд нийтлэгдэхгүй байгаа талаар Үндэсний Аудитын газар тэмдэглэсэн.

Тухайлбал, төрийн байгууллагуудын бараа үйлчилгээний зардал, зөвлөх үйлчилгээ, дотоод томилолт, хангамжийн зардлын үр ашиг, үндэслэл тодорхойгүй хэвээр байгааг аудитын байгууллага анхааруулсан. Энэ нь төсвийн үр ашиг, хэмнэлтийн хяналтыг олон нийт хэрэгжүүлэх боломжийг хязгаарлаж байна.

3.1.1.6. Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, хариуцлагын тогтолцоо үр нөлөөтэй байгаа эсэх

Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт төсвийн хэлэлцүүлэг, ил тод байдлын шаардлага зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага тооцох зохицуулалт бий боловч практикт хэрэгжилт сул байна.

Үндэсний аудитын газар болон олон улсын судалгаануудад төсвийн ил тод байдлын шаардлага биелүүлээгүйтэй холбоотой сахилгын арга хэмжээний мэдээлэл хомс, төсвийн үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн шаардлага зөрчсөн тохиолдолд бодит хариуцлага тооцсон жишээ нийтэд ил тод биш, аудитын дүгнэлтийн мөрөөр хэрэгжилтийн хяналт сул, төсвийн ил тод байдлын зөрчил давтагдсан хэвээр байгааг тэмдэглэсэн. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн хяналт, хариуцлагын зохицуулалт бодит хэрэгжилтийн түвшинд хангалттай нөлөө үзүүлэхгүй байгааг илэрхийлж байна.

Иймд төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн мэдээллийг нээлттэй болгох, олон нийтийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах, урсгал зардлын мэдээллийг нарийвчлан нийтлэх, зөрчил гаргасан тохиолдолд хариуцлагын хэрэгжилтийг ил тод тайлагнах эрх зүйн болон институцийн механизмыг боловсронгуй болгох шаардлагатай гэж үзэв.

ТАВ. ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27¹.3, 28.11, 28¹.2.5, 32.2.6, 70.2 дахь зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээгээр улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, төсөв боловсруулах үйл ажиллагаанд тодорхой ахиц гарсан боловч хуулийн зорилго бүрэн хэрэгжээгүй, бодит хэрэгжилт нь хуульд заасан шаардлагад хүрээгүй байна гэж дүгнэв.

Үнэлгээний хүрээнд “зорилгод хүрсэн түвшин”, “бодит байдалд нийцэж байгаа байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг ашиглан Үндэсний аудитын газар, Сангийн яам, Монгол Улсын 2023-2025 оны төсвийн баримт бичиг, “Ил тод төсвийн судалгаа” (Open Budget Survey), Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны хэлэлцүүлгийн материал, төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан, хөрөнгө оруулалтын аудитын дүгнэлт зэрэг баримтад тулгуурлан үнэлгээ хийв.

Үнэлгээгээр дараах нөхцөл байдал тогтоогдож байна. Үүнд:

Нэгдүгээрт, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх, үнэлэх тогтолцоо хуульд тусгагдсан боловч практикт бүрэн хэрэгжихгүй байна. Үндэсний аудитын газрын 2023, 2024 оны аудитын тайлангаар улсын төсөвт туссан олон төсөл урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэл, зураг төсвийн бэлэн байдлын шаардлагыг хангаагүй байхад санхүүжилт олгосон зөрчил нийтлэг илэрсэн. Тухайлбал, 2024 оны улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын аудитад хамрагдсан төслүүдийн дийлэнх хэсэгт төслийн сонгон шалгаруулалтын үндэслэл, эрэмбэлэлт, үр ашгийн тооцоо хангалтгүй байсан талаар дурдсан байна.

Хоёрдугаарт, улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй төсвийн хөрөнгө оруулалтын уялдаа хангалтгүй хэвээр байна. Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль болон Төсвийн тухай хуульд улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд үндэслэн төсөв боловсруулах зохицуулалт тусгагдсан боловч аудитын дүгнэлтээр зарим төсөл хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдаагүй, эрэмбэ өөрчлөгдсөн, улс төрийн шинжтэйгээр төсөвт нэмэгдсэн нөхцөл байдал тогтоогдсон. Энэ нь төсвийн хөрөнгө оруулалтыг бодлогын зорилттой уялдуулах тогтолцоо хангалттай хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна.

Гуравдугаарт, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний хэрэгжилтийн хугацаа сунжрах, төсөвт өртөг нэмэгдэх асуудал тогтмол давтагдаж байна. Үндэсний аудитын газрын сүүлийн жилүүдийн тайланд олон жил дамжин хэрэгжиж буй төсөл, арга хэмжээ өндөр хэвээр байгааг дурдсан бөгөөд зураг төслийн өөрчлөлт, газар чөлөөлөлт, дутуу төлөвлөлт, инфляц зэрэг шалтгаанаар төсөвт өртөг өссөн, ашиглалтад орох хугацаа хойшилсон зөрчил нийтлэг илэрсэн байна. Энэ нь төсөл сонгон шалгаруулалт, урьдчилсан үнэлгээ, эрсдэлийн тооцоолол хангалтгүй байгаатай холбоотой гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

Дөрөвдүгээрт, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоог хангах эрх зүйн зохицуулалт хэрэгжиж байгаа боловч үр нөлөө хангалтгүй байна. “Ил тод төсвийн судалгаа” олон улсын үнэлгээгээр Монгол Улсын төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлт дунджаас дээгүүр боловч олон нийтийн оролцооны үзүүлэлт сул хэвээр байна.

Судалгаанд иргэд төсвийн төсөлд санал өгөх бодит боломж хязгаарлагдмал, төсвийн танилцуулга ойлгоход хүндрэлтэй, ирүүлсэн саналын шийдвэрлэлтийн талаарх эргэх холбоо сул гэж дүгнэсэн. Сангийн яамнаас жил бүр төсвийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж байгаа боловч оролцогчдын статистик, саналын шийдвэрлэлт, төсөвт туссан байдлын талаарх нэгдсэн тайлан тогтмол нийтлэгддэггүй байна.

Тавдугаарт, төсвийн мэдээллийн агуулга, дэлгэрэнгүй байдал хангалтгүй байна. Одоогийн мөрдөж буй зохицуулалтаар хөрөнгө оруулалтын жагсаалтыг нэр төрөл, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр тусгаж байгаа боловч төслийн код, байршил, үр нөлөө, үнэлгээний оноо, эрэмбэ, төсөвт өртгийн өөрчлөлтийн үндэслэл зэрэг мэдээлэл нээлттэй биш байна. Урсгал зардлын мэдээлэл мөн нэгтгэсэн дүнгээр нийтлэгдэж байгаа бөгөөд нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэг, үр дүнгийн уялдаа хангалтгүй байгаа талаар аудитын байгууллага дүгнэсэн.

Зургаадугаарт, хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, хариуцлагын тогтолцоо сул байна. Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт хариуцлагын зохицуулалт тусгагдсан боловч төсвийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулаагүй, мэдээлэл ил тод байршуулаагүй, эрэмбэлэлтгүйгээр төсөл төсөвт тусгасан зэрэгтэй холбоотой сахилгын болон албаны хариуцлага бодитой тооцсон талаарх ил тод мэдээлэл хангалтгүй байна. Энэ нь хуулийн хэрэгжилтийг хангах институцийн хяналт үр нөлөө багатай байгааг харуулж байна.

Иймд дээрх үнэлгээний үр дүнгээс үзэхэд Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтыг илүү тодорхой, хэмжигдэхүйц, ил тод, хариуцлагатай болгох замаар төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, төсвийн сахилга бат, иргэдийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх эрх зүйн шаардлага бодитоор үүссэн байна.

ЗУРГАА. ҮНЭЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮНД ҮНДЭСЛЭСЭН САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

Төсвийн тухай хуулийн 27.1.8, 27¹.3, 28.11, 28¹.2.5, 32.2.6, 70.2 дахь зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээгээр улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, төсөв боловсруулах үйл ажиллагаанд тодорхой ахиц гарсан боловч хуулийн зорилго бүрэн хэрэгжээгүй, бодит хэрэгжилт нь хуульд заасан шаардлагад хүрээгүй байна гэж дүгнэв.

Үнэлгээний хүрээнд “зорилгод хүрсэн түвшин”, “бодит байдалд нийцэж байгаа байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг ашиглан Үндэсний аудитын газар, Сангийн яам, Монгол Улсын 2023-2025 оны төсвийн баримт бичиг, “Ил тод төсвийн судалгаа” (Open Budget Survey), Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны хэлэлцүүлгийн материал, төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан, хөрөнгө оруулалтын аудитын дүгнэлт зэрэг баримтад тулгуурлан үнэлгээ хийв.

Үнэлгээгээр дараах нөхцөл байдал тогтоогдсон байна. Үүнд:

Нэгдүгээрт, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх, үнэлэх тогтолцоо хуульд тусгагдсан боловч практикт бүрэн хэрэгжихгүй байна. Үндэсний аудитын газрын 2023, 2024 оны аудитын тайлангаар улсын төсөвт туссан олон төсөл урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн

үндэслэл, зураг төсвийн бэлэн байдлын шаардлагыг хангаагүй байхад санхүүжилт олгосон зөрчил нийтлэг илэрсэн. Тухайлбал, 2024 оны улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын аудитад хамрагдсан төслүүдийн дийлэнх хэсэгт төслийн сонгон шалгаруулалтын үндэслэл, эрэмбэлэлт, үр ашгийн тооцоо хангалтгүй байсан талаар дурдсан байна.

Хоёрдугаарт, улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй төсвийн хөрөнгө оруулалтын уялдаа хангалтгүй хэвээр байна. Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль болон Төсвийн тухай хуульд улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд үндэслэн төсөв боловсруулах зохицуулалт тусгагдсан боловч аудитын дүгнэлтээр зарим төсөл хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдаагүй, эрэмбэ өөрчлөгдсөн, улс төрийн шинжтэйгээр төсөвт нэмэгдсэн нөхцөл байдал тогтоогдсон. Энэ нь төсвийн хөрөнгө оруулалтыг бодлогын зорилттой уялдуулах тогтолцоо хангалттай хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна.

Гуравдугаарт, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний хэрэгжилтийн хугацаа сунжрах, төсөвт өртөг нэмэгдэх асуудал тогтмол давтагдаж байна. Үндэсний аудитын газрын сүүлийн жилүүдийн тайланд олон жил дамжин хэрэгжиж буй төсөл, арга хэмжээ өндөр хэвээр байгааг дурдсан бөгөөд зураг төслийн өөрчлөлт, газар чөлөөлөлт, дутуу төлөвлөлт, инфляц зэрэг шалтгаанаар төсөвт өртөг өссөн, ашиглалтад орох хугацаа хойшилсон зөрчил нийтлэг илэрсэн байна. Энэ нь төсөл сонгон шалгаруулалт, урьдчилсан үнэлгээ, эрсдэлийн тооцоолол хангалтгүй байгаатай холбоотой гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

Дөрөвдүгээрт, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоог хангах эрх зүйн зохицуулалт хэрэгжиж байгаа боловч үр нөлөө хангалтгүй байна. “Ил тод төсвийн судалгаа” олон улсын үнэлгээгээр Монгол Улсын төсвийн ил тод байдлын үзүүлэлт дунджаас дээгүүр боловч олон нийтийн оролцооны үзүүлэлт сул хэвээр байна. Судалгаанд иргэд төсвийн төсөлд санал өгөх бодит боломж хязгаарлагдмал, төсвийн танилцуулга ойлгоход хүндрэлтэй, ирүүлсэн саналын шийдвэрлэлтийн талаарх эргэх холбоо сул гэж дүгнэсэн. Сангийн яамнаас жил бүр төсвийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж байгаа боловч оролцогчдын статистик, саналын шийдвэрлэлт, төсөвт туссан байдлын талаарх нэгдсэн тайлан тогтмол нийтлэгддэггүй байна.

Тавдугаарт, төсвийн мэдээллийн агуулга, дэлгэрэнгүй байдал хангалтгүй байна. Одоогийн мөрдөж буй зохицуулалтаар хөрөнгө оруулалтын жагсаалтыг нэр төрөл, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр тусгаж байгаа боловч төслийн код, байршил, үр нөлөө, үнэлгээний оноо, эрэмбэ, төсөвт өртгийн өөрчлөлтийн үндэслэл зэрэг мэдээлэл нээлттэй биш байна. Урсгал зардлын мэдээлэл мөн нэгтгэсэн дүнгээр нийтлэгдэж байгаа бөгөөд нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэг, үр дүнгийн уялдаа хангалтгүй байгаа талаар аудитын байгууллага дүгнэсэн.

Зургаадугаарт, хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт, хариуцлагын тогтолцоо сул байна. Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт хариуцлагын зохицуулалт тусгагдсан боловч төсвийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулаагүй, мэдээлэл ил тод байршуулаагүй, эрэмбэлэлтгүйгээр төсөл төсөвт тусгасан зэрэгтэй холбоотой сахилгын болон албаны хариуцлага бодитой тооцсон талаарх ил тод мэдээлэл хангалтгүй байна.

Энэ нь хуулийн хэрэгжилтийг хангах институцийн хяналт үр нөлөө багатай байгааг харуулж байна.

Иймд дээрх үнэлгээний үр дүнгээс үзэхэд Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтыг илүү тодорхой, хэмжигдэхүйц, ил тод, хариуцлагатай болгох замаар төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, төсвийн сахилга бат, иргэдийн оролцоо, төсвийн мэдээллийн нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх эрх зүйн шаардлага бодитоор үүссэн байна.

Дээрх асуудлууд нь Төсвийн тухай хуульд туссан суурь зарчим, зохицуулалтыг бүхэлд нь хүчингүй болгох, эсхүл хуулийг бүхэлд нь шинэчлэн найруулах шаардлага үүсгэсэн гэж үзэхээргүй боловч хуулийн хэрэгжилтийг хангахуйц тодорхой, хэмжигдэхүйц, ил тод, хариуцлагатай зохицуулалтыг нарийвчлан тусгах хэрэгцээ шаардлага үүссэнийг харуулж байна.

Иймд үнэлгээний үр дүнд үндэслэн дараах эрх зүйн шийдлүүдийг харьцуулан судлав. Үүнд:

- Анхдагч хуулийн төсөл боловсруулах;
- Хуулийн төслийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах;
- Хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөл боловсруулах;
- Хуулийн төслийн хэмжээнд санал боловсруулахгүй байх.

Нэгдүгээрт, анхдагч хууль боловсруулах шаардлагагүй гэж үзэв. Учир нь төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын удирдлага, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, хариуцлагын тогтолцооны үндсэн зохицуулалт Төсвийн тухай хуульд нэгэнт тусгагдсан бөгөөд эрх зүйн зохицуулалтын суурь бүтэц бүрдсэн байна.

Хоёрдугаарт, Төсвийн тухай хуулийг бүхэлд нь шинэчлэн найруулах шаардлага одоогийн байдлаар үүсээгүй гэж дүгнэв. Учир нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1-д заасан нөхцөл бүрдээгүй байна. Төсвийн тухай хуулийн үндсэн бүтэц, төсвийн харилцааг зохицуулж буй тогтолцоо хэвээр хадгалагдаж байгаа бөгөөд хэрэгжилтийн хүндрэл нь гол төлөв шалгуур үзүүлэлт тодорхой бус

- эрэмбэлэлт, үнэлгээний мэдээлэл ил тод биш;
- олон нийтийн оролцооны механизм сул;
- хариуцлагын зохицуулалт тодорхой бус;
- мэдээллийн дэлгэрэнгүй байдал хангалтгүй байгаагаар холбоотой байна.

Гуравдугаарт, Хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэлбэр нь хамгийн оновчтой эрх зүйн шийдэл гэж үзэв. Учир нь энэхүү үнэлгээний хүрээнд дурдагдсан асуудлуудыг Төсвийн тухай хуулийн тодорхой зүйл, заалтуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулж болох бөгөөд Хууль тогтоомжийн тухай хуульд нийцэж байгаа болно.

Дөрөвдүгээрт, Аудит, судалгаа, олон улсын үнэлгээ, төсвийн хэрэгжилтийн бодит нөхцөл байдлаас үзэхэд Төсвийн тухай хуулийн төслийн зохицуулалт нь төсвийн сахилга бат, хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, олон нийтийн оролцоо, төсвийн ил тод байдлыг хангалттай түвшинд бий болгож чадахгүй байгаа тул Хуулийн төслийн хэмжээнд шийдлийг боловсруулах шаардлагатай.

Иймд хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээний дүнд үндэслэн Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах нь эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, төсвийн төлөвлөлтийн чанар, үр ашиг, ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоог сайжруулахад чиглэсэн оновчтой бөгөөд үр нөлөөтэй эрх зүйн шийдэл мөн гэж дүгнэв.

6.1. Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай зохицуулалт

Үнэлгээний дүнд үндэслэн дараах чиглэлээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай гэж үзэв. Үүнд:

- Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг оноогоор үнэлэх, эрэмбэлэх, шалгуур үзүүлэлтээр сонгон шалгаруулах, эрэмбэ, үнэлгээний мэдээллийг нийтэд нээлттэй болгох зэрэг зохицуулалтыг хуульд тодорхой тусгах, мөн урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэлгүй төслийг төсөвт тусгахыг хориглох
- Төсвийн төсөлд төслийн код, байршил, нийт өртөг, хэрэгжих хугацаа, эрэмбэ, үнэлгээний оноо, өөрчлөгдсөн шалтгаан, үр нөлөө, зэрэг мэдээллийг заавал тусгах;
- Урсгал зардлын нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зориулалт, үр дүнгийн үзүүлэлт зэргийг төсвийн ерөнхийлөн захирагч бүрээр дэлгэрэнгүй мэдээлэх;
- Иргэдэд зориулсан төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгыг олон улсын “Иргэдийн төсөв” аргачлалтай нийцүүлэн боловсруулах;
- Иргэдийн гаргасан саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах, эргэх холбооны тогтолцоог хуульчлах;
- Төсвийн ил тод байдал, хэлэлцүүлэг, эрэмбэлэлтийн шаардлагыг зөрчсөн албан тушаалтанд хариуцлага тооцох зохицуулалтыг илүү тодорхой болгох шаардлагатай байна.

Хүчингүй болгох шаардлагатай зохицуулалт

Үнэлгээний хүрээнд хүчингүй болгох шаардлагатай зохицуулалт шууд тогтоогдоогүй болно.

ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ

НЭГ. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОХ

Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээ хийх аргачлалын 2.1-2.9-д заасны дагуу “Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэхдээ тухайн хуулийн төслийн зорилго, зохицуулах хүрээ, практикт үүсээд байгаа нөхцөл байдал, хэрэгжилтийн хүндрэл, цаашид үзүүлэх үр нөлөөг харгалзан “Ойлгомжтой байдал”, “Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгон авч үнэлэв.

Эдгээр шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон нь хуулийн төсөл нь төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулалт, төсвийн мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, хариуцлагын зохицуулалтыг илүү тодорхой, уялдаатай, хэрэгжих боломжтой болгоход чиглэж байгаатай холбоотой юм.

Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, Үндэсний аудитын газрын гүйцэтгэлийн аудитын тайлан, олон улсын байгууллагуудын төсвийн ил тод байдлын үнэлгээ, төсвийн төлөвлөлтийн практикт илэрсэн нөхцөл байдлаас үзэхэд одоогийн зохицуулалтад төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах шалгуур тодорхой бус, үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн мэдээлэл нээлттэй биш, төсвийн мэдээлэл иргэдэд ойлгомжгүй, олон нийтийн оролцооны механизм сул, төсвийн мэдээллийн бүтэц харилцан адилгүй, хөгжлийн бодлого болон төсвийн төлөвлөлтийн уялдаа хангалтгүй, хариуцлагын зохицуулалтын хэрэгжилт тодорхой бус зэрэг нийтлэг асуудал тогтоогдсон байна.

Иймд энэхүү хуулийн төслийн үр нөлөөг хамгийн оновчтой үнэлэх шалгуур нь ойлгомжтой байдал болон харилцан уялдаа гэж үзэв.

1.1. Ойлгомжтой байдал шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон үндэслэл

Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээ хийх аргачлалын 2.5-д ойлгомжтой байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зохицуулалт нь түүнийг хэрэглэх, хэрэгжүүлэх субъектүүдийн хувьд ойлгомжтой, логик дараалалтайгаар боловсруулагдсан эсэхийг шалгана гэж заасан.

Энэхүү хуулийн төсөл нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг оноогоор

- үнэлэх;
- эрэмбэлэх;
- үнэлгээний үндэслэл;
- тайлбарыг нийтлэх;
- иргэдэд зориулсан төсвийн хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах;
- урсгал зардлын дэлгэрэнгүй мэдээлэл нийтлэх;
- олон нийтийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах зэрэг өмнө нь Төсвийн

тухай хуульд нарийвчлан тусгагдаагүй шинэ зохицуулалтуудыг тусгаж байгаа тул эдгээр нь ойлгомжтой, хэрэгжүүлэхэд тодорхой, хоёрдмол утгагүй эсэхийг үнэлэх шаардлагатай гэж үзэв.

Төсвийн тухай хуулийн одоогийн зохицуулалтад төсөл, арга хэмжээг сонгон шалгаруулах үнэлгээний аргачлал, эрэмбэлэх шалгуур, үнэлгээний үр дүнг хэрхэн нийтлэх, иргэдийн саналыг хэрхэн шийдвэрлэх талаар тодорхой зохицуулалт хангалтгүй байгаагаас практикт ялгаатай хэрэгжилт бий болсон талаар аудитын болон судалгааны байгууллагуудын дүгнэлтэд дурдсан байна.

Үндэсний аудитын газрын 2023-2025 оны төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хэрэгжилтэд хийсэн аудитын тайлангуудад төсөл сонгон шалгаруулах үндэслэл баримтжуулаагүй, төслийн эрэмбэлэлтийн мэдээлэл нээлттэй биш, төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн шалтгаан тодорхойгүй, урьдчилсан үнэлгээний мэдээлэл бүрэн бус, төсвийн танилцуулга хэт ерөнхий, байгаа талаар удаа дараа дурдсан байна.

Мөн Олон улсын төсвийн түншлэл байгууллагын “Төсвийн нээлттэй байдлын судалгаа-2023”-д Монгол Улсын төсвийн мэдээллийн ил тод байдлын үнэлгээ 62 оноо буюу “хангалттай” түвшинд үнэлэгдсэн хэдий ч олон нийтийн оролцооны үзүүлэлт 19 оноо буюу сул түвшинд үнэлэгдсэн. Энэ хүрээнд иргэдэд зориулсан төсвийн мэдээлэл хангалтгүй, төсвийн танилцуулга ойлгоход төвөгтэй, мэдээлэл хэт мэргэжлийн хэлбэртэй, төсвийн төсөлд өгсөн саналын шийдвэрлэлтийн талаар эргэх холбоо сул гэж дүгнэсэн байна.

Энэ нь төсвийн мэдээллийн ойлгомжтой байдал хангалтгүй байгааг харуулж байна. Түүнчлэн төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын төсвийн мэдээлэл өөр хоорондоо ялгаатай бүтэцтэй, нэгж өртгийн мэдээлэлгүй, тооцооллын үндэслэл дутуу, төсвийн гүйцэтгэлтэй харьцуулсан тайлбар хангалтгүй байгаа нь иргэд болон хяналтын байгууллагын хувьд төсвийн мэдээллийг ойлгож хянах боломжийг хязгаарлаж байгааг судалгаанууд харуулсан.

Иймд төсвийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ эрэмбэлэлтийн шалгуур, урсгал зардлын мэдээлэл, олон нийтийн хэлэлцүүлгийн тайлагнал, иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулга зэрэг зохицуулалт ойлгомжтой, тодорхой эсэхийг “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлэх шаардлагатай гэж үзэв.

1.2. Харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон үндэслэл

Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээ хийх аргачлалын 2.8-д харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн хуулийн төслийн зүйл, заалт өөр хоорондоо болон хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн эсэх, төрийн байгууллагын чиг үүрэгтэй давхардсан, зөрчилдсөн эсэхийг шалгана гэж заасан.

Энэхүү хуулийн төсөл нь улсын хөгжлийн бодлого, төсвийн төлөвлөлт, төсвийн хөрөнгө оруулалт, төрийн мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, хариуцлагын тогтолцоо зэрэг олон салбарын эрх зүйн зохицуулалттай шууд уялдах тул харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийг сонгон үнэлэх шаардлагатай гэж үзэв.

Хуулийн төслийн зохицуулалт нь дараах хууль тогтоомжтой нягт уялдаатай хэрэгжинэ. Үүнд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төсвийн тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль, Шилэн дансны тухай хууль, Нийтийн

мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль зэрэг хуулиуд орно.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д Улсын Их Хурал “Улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах бүрэн эрхтэй” гэж заасан бөгөөд төсвийн төлөвлөлт нь хөгжлийн бодлого, үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцсэн байх зарчмыг тогтоосон.

Мөн Үндсэн хуульд “хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна” гэж заасан нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт хөгжлийн бодлоготой уялдсан байх үндсэн шаардлагыг тодорхойлж байна.

Гэвч бодит байдалд хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдаагүй төсөл төсөвт туссан, улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөний эрэмбэ өөрчлөгдсөн, улс төрийн шинжтэй нэмэлт төсөл төсөвт орсон, үнэлгээ, эрэмбэлэлтийн мэдээлэл хаалттай байсан талаар Үндэсний аудитын газар болон төсвийн судалгааны байгууллагуудын тайланд дурдсан байна.

Түүнчлэн Төсвийн тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль хооронд хөгжлийн төлөвлөгөө болон төсвийн хөрөнгө оруулалтын уялдааг хангах нарийвчилсан зохицуулалт хангалтгүй байсан нь практикт төсөл сонгон шалгаруулалтын зөрүү үүсэх нөхцөл болсон байна.

Шилэн дансны тухай хууль болон Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд төсвийн мэдээллийг нийтлэх нийтлэг үүрэг тусгагдсан боловч ямар мэдээллийг, ямар түвшинд, ямар бүтэцтэй, ямар хугацаанд, ямар тайлбарын хамт, нийтлэх талаар Төсвийн тухай хуульд тодорхой зохицуулалт дутмаг байгаа нь мэдээллийн нээлттэй байдал харилцан адилгүй хэрэгжих нөхцөл болж байна.

Мөн олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах талаар Төсвийн тухай хуульд ерөнхий зохицуулалт байсан боловч иргэдийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах, хялбаршуулсан төсөв боловсруулах, саналд эргэх холбоо өгөх, олон нийтэд ойлгомжтой мэдээлэл хүргэх, асуудал тодорхой зохицуулагдаагүй байсан нь олон улсын төсвийн ил тод байдлын үнэлгээнд сул үзүүлэлт авахад нөлөөлсөн байна.

Иймд энэхүү хуулийн төсөл нь хөгжлийн бодлого, төсвийн төлөвлөлт, төсвийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, төрийн мэдээллийн нээлттэй байдал, хариуцлагын тогтолцоо, хоорондын уялдааг хангаж чадаж байгаа эсэхийг харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлэх шаардлагатай гэж үзэв.

ХОЁР. ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦОХ

2.1. ОЙЛГОМЖТОЙ БАЙДАЛ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙН ХҮРЭЭНД ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦСОН НЬ

2.1.1. Цуглуулсан мэдээллийн үнэлгээ

Үнэлгээнд Монгол Улсын Үндэсний аудитын газрын 2022-2025 оны аудитын тайлан, Сангийн яамны төсвийн баримт бичгүүд, Монгол Улсын 2023 болон 2025 оны Нээлттэй төсвийн судалгаа (Open Budget Survey), Улсын Их Хурлын Төсвийн байнгын хорооны хэлэлцүүлгийн материал, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн

дүгнэлт, Азийн хөгжлийн банк болон Дэлхийн банкны төсвийн засаглалтай холбоотой үнэлгээний тайлангуудыг ашиглав.

Эдгээр мэдээлэл нь төсвийн төсөл боловсруулах, хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулах, олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, төсвийн мэдээлэл нийтлэх, төсвийн ил тод байдлыг хангах үйл ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлсон тул үнэлгээ хийхэд хангалттай бөгөөд шууд хамааралтай мэдээлэл гэж үзэв.

Мөн ашигласан эх сурвалжууд нь төрийн байгууллагын албан ёсны тайлан, аудитын дүгнэлт, олон улсын байгууллагын үнэлгээнд тулгуурласан тул бодитой мэдээлэлд тооцогдоно.

2.1.2. Хуулийн төслийн ойлгомжтой байдлын үнэлгээ

Хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зүйл, заалтуудад хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх, олон нийтэд мэдээлэх, урьдчилсан үнэлгээ хийх талаар ерөнхий шаардлагууд тусгагдсан боловч тухайн шаардлагыг хэрхэн хэрэгжүүлэх, ямар мэдээллийг нийтлэх, ямар шалгуураар эрэмбэлэх талаар нарийвчилсан зохицуулалт хангалтгүй байна.

Үүний улмаас аудитын байгууллагууд дараах нийтлэг зөрчлийг тогтмол илрүүлж ирсэн байна. Үүнд

- эрэмбэлэлтийн үндэслэл тодорхойгүй төсөл төсөвт туссан;
- урьдчилсан үнэлгээ дутуу төслүүд санхүүжилт авсан;
- төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн шалтгаан тайлагнаагүй;
- олон нийтийн санал хэрхэн шийдвэрлэгдсэн нь тодорхой бус үлдсэн;
- хөрөнгө оруулалтын төслийн мэдээлэл төслийн нэр болон төсөвт өртгөөр хязгаарлагдсан.

Ийм нөхцөлд тухайн хуулийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэгч байгууллага болон иргэдийн хувьд хуулийн агуулгыг ижил түвшинд ойлгон хэрэглэх боломж хязгаарлагдаж байгаа нь тогтоогдсон.

Харин хуулийн төсөлд үнэлгээний оноо, эрэмбийн байр, сонгон шалгаруулалтын үндэслэл, урьдчилсан үнэлгээний үр дүн, олон нийтийн саналын шийдвэрлэлт, урсгал зардлын дэлгэрэнгүй тооцоо, хөрөнгө оруулалтын төслийн иж бүрэн мэдээлэл зэргийг заавал нийтлэхээр нарийвчлан тусгасан байна.

Ингэснээр хуулийн шаардлагыг хэрэгжүүлэх субъектүүдэд ямар мэдээлэл бэлтгэх, ямар мэдээллийг нийтлэх, ямар үндэслэлээр төсөл сонгох нь тодорхой болж, хуулийг хэрэглэх явц дахь тайлбарын зөрүү буурах эерэг үр нөлөөтэй байна.

2.1.3. Олон улсын жишигтэй харьцуулсан үнэлгээ

Олон улсын төсвийн түншлэл байгууллагын боловсруулсан “Иргэдэд зориулсан төсөв” (Citizens Budget)-ийн стандартад төсвийн мэдээллийг энгийн хэлбэрээр дүрсжүүлэн тайлбарлах, төсвийн бодлогын сонголтуудыг харьцуулан танилцуулах, төсвийн өөрчлөлтийн үр нөлөөг тайлбарлахыг шаарддаг.

Хуулийн төсөлд шинээр тусгасан 28^{1.2.5}, 28^{1.7}, 28^{1.8} дугаар зүйлүүд нь уг олон улсын шаардлагатай нийцэж байна. Иймээс ойлгомжтой байдлын шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төсөл нь хүчин төгөлдөр зохицуулалтаас илүү тодорхой, хэрэглэхэд ойлгомжтой, иргэдэд хүртээмжтэй эрх зүйн зохицуулалтыг бүрдүүлж байна гэж үнэлэв.

2.2. ХАРИЛЦАН УЯЛДАА ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙН ХҮРЭЭНД ҮР НӨЛӨӨГ ТООЦСОН НЬ

2.2.1. Цуглуулсан мэдээллийн үнэлгээ

Харилцан уялдааны үнэлгээнд дараах хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийг ашиглав.

- Монгол Улсын Үндсэн хууль;
- Төсвийн тухай хууль;
- Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль;
- Шилэн дансны тухай хууль;
- Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль;
- Алсын хараа–2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого;
- Монгол Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнүүд;
- Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр.

Эдгээр нь үнэлж буй зохицуулалттай шууд холбоотой тул шаардлагатай бөгөөд хангалттай мэдээлэл гэж үзэв.

2.2.2. Үндсэн хуультай нийцэж байгаа байдал

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7-д Улсын Их Хурал нь “улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах” бүрэн эрхтэй байхаар заасан. Мөн Үндсэн хуульд хөгжлийн бодлого, төсвийн бодлого хоорондоо уялдсан байх зарчим тусгагдсан. Хуулийн төсөлд төсвийн хөрөнгө оруулалтыг хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөтэй уялдуулах, үнэлгээ, эрэмбэд тулгуурлан төсөвт тусгах, сонгон шалгаруулалтын үндэслэлийг нийтэд мэдээлэх, зохицуулалтыг тусгасан нь Үндсэн хуулийн дээрх үзэл баримтлалтай нийцэж байна.

2.2.3. Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хуультай уялдах байдал

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хуульд хөгжлийн бодлогын баримт бичгийг төсөвтэй уялдуулан хэрэгжүүлэх зарчим тусгагдсан байдаг. Гэвч Үндэсний аудитын газрын дүгнэлтүүдэд хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгагдаагүй төсөл төсөвт орсон, эсхүл эрэмбийн дараалал өөрчлөгдсөн тохиолдол удаа дараа илэрч байсныг тэмдэглэсэн. Хуулийн төсөлд 27.1.8, 27.7, 29.3.7 дугаар зүйлүүдийг нэмснээр хөгжлийн бодлого болон төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийн уялдаа сайжрах нөхцөл бүрдэж байна.

2.2.4. Шилэн дансны тухай хууль болон Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуультай уялдах байдал

Одоогийн зохицуулалтаар төсвийн мэдээллийг нийтлэх ерөнхий үүрэг байгаа боловч үнэлгээний оноо, эрэмбэлэлт, төслийн сонгон шалгаруулалтын үндэслэл,

урсгал зардлын нарийвчилсан бүтэц зэрэг мэдээллийг заавал нийтлэх шаардлага байхгүй байна.

Хуулийн төсөлд 29^{1.6}, 31.4.8, 32.2.6, 32.2.23, 32.2.24 дугаар зүйлүүдийг нэмснээр ил тод байдлын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг бодитоор дэмжих зохицуулалт бий болж байна. Иймээс давхардал бус, харин хэрэгжилтийг нь нарийвчлан хангах шинжтэй зохицуулалт гэж үзэв.

2.2.5. Чиг үүргийн давхардал үүсэх эсэхийн үнэлгээ

Хуулийн төсөл нь шинэ байгууллага байгуулахгүй. Мөн Сангийн яам, төсвийн ерөнхийлөн захирагч, Засгийн газар одоо хэрэгжүүлж байгаа чиг үүргийн хүрээнд мэдээллийг илүү дэлгэрэнгүй боловсруулах, нийтлэх үүргийг тодорхой болгож байгаа юм. Иймээс байгууллагын чиг үүргийн давхардал үүсгэхгүй бөгөөд хэрэгжилтийн механизм нь одоогийн институцийн тогтолцоонд нийцэж байна.

ГУРАВ. ҮНЭЛГЭЭНИЙ ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

3.1. Үнэлгээг илэрхийлсэн дүгнэлт

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үр нөлөөг “Ойлгомжтой байдал”, “Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлэхэд уг хуулийн төсөл нь хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн явцад үүссэн тодорхой хүндрэл, эрх зүйн зохицуулалтын хийдэл, хэрэгжилтийн сул талыг арилгахад чиглэсэн, бодит хэрэгцээ шаардлагад тулгуурласан зохицуулалт болох нь тогтоогдов.

Сүүлийн жилүүдийн төсвийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулалт, төсвийн мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, хариуцлагын тогтолцооны хэрэгжилтэд хийсэн Үндэсний аудитын газрын аудитын тайлан, Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайлан, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дүгнэлт, Олон улсын төсвийн түншлэл байгууллагын Нээлттэй төсвийн судалгааны үр дүнгээс үзэхэд дараах нийтлэг асуудал тогтмол давтагдсан байна. Үүнд, Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулах, эрэмбэлэх ажиллагаа бүрэн ил тод бус, төсөл сонгосон үндэслэл, үнэлгээний оноо, эрэмбийн мэдээлэл нийтэд нээлттэй байдаггүй, хөгжлийн бодлогын баримт бичиг болон төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлтийн уялдаа хангалтгүй, урьдчилсан үнэлгээ, техник, эдийн засгийн үндэслэл дутуу төслүүд төсөвт тусах тохиолдол давтагддаг, төсвийн төслийн талаарх олон нийтийн оролцоо хязгаарлагдмал, иргэдийн санал хэрхэн шийдвэрлэгдсэн талаарх мэдээлэл хангалтгүй, урсгал зардлын төлөвлөлт, тооцоолол, нэгж өртгийн мэдээлэл ил тод биш, төсвийн ил тод байдлын талаарх хуулийн шаардлагын хэрэгжилтэд тавих хяналт, хариуцлагын механизм сул байна.

Хуулийн төсөлд дээрх асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор төсөл, арга хэмжээг оноогоор үнэлж эрэмбэлэх, эрэмбэлэгдээгүй төслийг төсөвт тусгахыг хориглох, үнэлгээний мэдээллийг нийтэд нээлттэй болгох, төсвийн төслийн хялбаршуулсан танилцуулгыг иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр боловсруулах, иргэдийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах, урсгал зардлын мэдээллийг дэлгэрэнгүй нийтлэх, хариуцлагын зохицуулалтыг тодорхой болгох зэрэг зохицуулалтыг тусгасан байна.

Үр нөлөөний үнэлгээний дүнгээс үзэхэд эдгээр зохицуулалт нь төсвийн төлөвлөлтийн чанар, үндэслэлтэй байдлыг сайжруулах, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, өгөөжийг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бодлого, төсвийн уялдааг хангах, төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг өргөжүүлэх, иргэдийн оролцоог бодитой хангах, төсвийн сахилга бат, хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх, зорилгод хүрэхэд чиглэсэн, ойлгомжтой бөгөөд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн зохицуулалт болох нь тогтоогдлоо.

Иймд хуулийн төсөл нь хууль тогтоомжийн үр нөлөөний үнэлгээний сонгосон шалгуур үзүүлэлтүүдийн хүрээнд эерэг үр нөлөө үзүүлэх боломжтой, практикт хэрэгжих нөхцөл бүрдсэн, эрх зүйн хувьд үндэслэлтэй гэж дүгнэв.

3.2. Үнэлгээний үр дүнд үндэслэн гаргах санал, зөвлөмж

Үр нөлөөний үнэлгээний үр дүнд үндэслэн хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Төсвийн тухай хууль нь төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл сонгон шалгаруулалт, эрэмбэлэлт, мэдээллийн ил тод байдал, олон нийтийн оролцоо, хариуцлагын тогтолцооны чиглэлээр цаашид боловсронгуй болгох шаардлагатай байгаа нь тогтоогдсон.

Иймд аргачлалын 5.4.2-т заасны дагуу дараах эрх зүйн шийдлийг санал болгож байна.

Нэгдүгээрт, хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа зохицуулалтыг хэвээр үлдээх боломжгүй гэж үзэв. Учир нь одоогийн зохицуулалт нь төсөл сонгон шалгаруулах ил тод байдал, үнэлгээний шалгуур, иргэдийн оролцоо, урсгал зардлын нээлттэй байдлыг хангахад хангалтгүй байна.

Хоёрдугаарт, Төсвийн тухай хуулийг бүхэлд нь шинэчлэн найруулах шаардлагагүй гэж үзэв. Учир нь судалсан асуудлууд нь хуулийн нийт бүтэц, тогтолцооны шинжтэй бус, харин тодорхой зүйл, заалтын зохицуулалтыг боловсронгуй болгох замаар шийдвэрлэх боломжтой байна.

Гуравдугаарт, Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар дээр дурдсан асуудлыг шийдвэрлэх нь хамгийн оновчтой бөгөөд үр нөлөөтэй хувилбар гэж үзэв.

Тодруулбал, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлж эрэмбэлэх, эрэмбэлэгдээгүй төслийг төсөвт тусгахыг хориглох, үнэлгээ, эрэмбийн мэдээллийг нийтэд нээлттэй болгох, урсгал зардлын мэдээллийг дэлгэрэнгүй нийтлэх, төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгыг олон улсын жишигт нийцүүлэх, олон нийтийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах, хуулийн хэрэгжилтийг хангах хариуцлагын механизмыг тодорхой болгох зэрэг зохицуулалтыг хуульд нэмэлт, өөрчлөлтөөр тусгах нь эрх зүйн болон институцийн хувьд хамгийн оновчтой шийдэл гэж үзэв.

Иймд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулан батлуулах нь хууль тогтоомжийн үр нөлөөний үнэлгээний дүнд

нийцсэн, хэрэгцээ шаардлагад тулгуурласан, үр нөлөө бүхий эрх зүйн арга хэмжээ мөн гэж дүгнэв.

Үнэлгээний үр дүнг ашиглах талаар

Энэхүү үр нөлөөний үнэлгээний тайланг хууль тогтоох үйл ажиллагаанд ашиглах зорилгоор Улсын Их Хурал, Засгийн газар, Сангийн яам болон холбогдох бусад байгууллагад хүргүүлж болно. Түүнчлэн төсвийн төлөвлөлт, төсвийн ил тод байдал, иргэдийн оролцоо, хөрөнгө оруулалтын бодлогын чиглэлээр ажилладаг төрийн байгууллага, эрдэм шинжилгээний байгууллага, мэргэжлийн холбоод, судлаачдын дунд хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, гарсан санал, зөвлөмжийг хууль тогтоох үйл ажиллагаанд тусгах нь зүйтэй гэж үзэв.

Мөн хуулийн төсөл батлагдсаны дараа түүний хэрэгжилтийн үр нөлөөг 3-5 жилийн хугацаанд үе шаттайгаар үнэлж, төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, төсвийн ил тод байдал, иргэдийн оролцоонд гарсан өөрчлөлтийг хэмжих тогтолцоог бүрдүүлэх нь зүйтэй байна.

---o0o---

ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ЗАРДЛЫН ТООЦОО

Нэг. Зардлын тооцоо хийх үндэслэл

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйл, Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан “Хууль тогтоомжийн төслийн зардлын тооцоо хийх аргачлал”-д заасны дагуу Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэрэгжилттэй холбоотойгоор улсын төсөв, төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдэд үүсэх зардлыг тооцож үнэлэв.

Энэхүү хуулийн төсөл нь:

- төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлэх, эрэмбэлэх ажиллагааг илүү тодорхой болгох;
- олон нийтийн хэлэлцүүлгийн чанар, хүртээмжийг сайжруулах;
- төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх;
- иргэдийн саналын шийдвэрлэлтийг тайлагнах;
- төсвийн хөрөнгө оруулалтын мэдээллийг нээлттэй байршуулах зэрэг зохицуулалтыг тусгасан болно.

Хуулийн төсөл нь шинэ байгууллага байгуулах, шинэ орон тоо бий болгох, шинэ төрлийн төрийн үйлчилгээ үзүүлэх зохицуулалт агуулаагүй болно.

Хоёр. Хуулийн төслийн зохицуулалтууд зардал үүсгэх эсэх шинжилгээ

2.1. Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг оноогоор үнэлж эрэмбэлэх зохицуулалт

Хуулийн төслийн 27.1.8, 27.7 27¹.3, 28.11, 29.3.7 дахь зохицуулалтууд нь улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлэх, эрэмбэлэх ажиллагааг нарийвчлан зохицуулж байна.

Гэвч Төсвийн тухай хуулийн 27¹.3 болон 28.11 дэх хэсгүүдээр улсын хөрөнгө оруулалтын төсөлд урьдчилсан үнэлгээ хийх, эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлыг тооцох аргачлал хэрэгжиж байгаа бөгөөд Сангийн яам жил бүр төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөлд үнэлгээ хийж байна.

Иймд уг зохицуулалт нь шинээр чиг үүрэг бий болгохгүй бөгөөд одоо хэрэгжиж байгаа үнэлгээний тогтолцоог илүү ил тод, нотолгоонд суурилсан болгох зохицуулалт тул нэмэлт төсөв шаардахгүй.

2.2. Олон нийтийн хэлэлцүүлэг, иргэдийн төсөв боловсруулахтай холбоотой зохицуулалт

Хуулийн төслийн 28¹.2.5, 28¹.2.5.1-28¹.2.5.5, 28¹.7, 28¹.8 дахь зохицуулалт нь төсвийн төслийн хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах, иргэдийн саналын мэдээллийг тайлагнах, иргэдэд зориулсан төсөв боловсруулах асуудлыг нарийвчлан зохицуулж байна.

Сангийн яам нь жил бүр

- төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлэг;
- цахим санал авах ажиллагаа;
- иргэдийн төсөв (Citizens Budget);
- төсвийн товч танилцуулга зэрэг үйл ажиллагааг одоо хэрэгжүүлж байгаа болно.

Иймд уг зохицуулалт нь шинэ ажиллагаа бий болгохгүй бөгөөд одоо хэрэгжиж байгаа үйл ажиллагааны агуулгыг сайжруулах шинжтэй тул улсын төсөвт нэмэлт зардал үүсгэхгүй.

2.3. Төсвийн мэдээллийг нээлттэй байршуулах зохицуулалт

Хуулийн төслийн 29^{1.6}, 32.2.6, 32.2.23, 32.2.24 дэх зохицуулалт нь төсвийн мэдээллийг илүү дэлгэрэнгүйгээр нийтлэхтэй холбоотой. Одоогийн байдлаар

- Сангийн яамны цахим систем;
- Шилэн дансны нэгдсэн систем;
- Төсвийн ил тод байдлын цахим мэдээллийн сан;
- e-Mongolia болон бусад төрийн мэдээллийн сан ашиглагдаж байна.

Иймд мэдээлэл байршуулах шинэ платформ байгуулах шаардлагагүй бөгөөд одоо ашиглаж байгаа цахим системийн хүрээнд хэрэгжүүлэх боломжтой байна.

Гурав. Улсын төсөвт үзүүлэх нөлөөлөл

№	Зардлын төрөл	Нөлөөлөл
1	Шинэ байгууллага байгуулах	Үүсэхгүй
2	Шинэ орон тоо бий болгох	Үүсэхгүй
3	Тоног төхөөрөмж худалдан авах	Үүсэхгүй
4	Шинэ мэдээллийн систем хөгжүүлэх	Үүсэхгүй
5	Олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах	Одоо хэрэгжиж байгаа үйл ажиллагааны хүрээнд
6	Иргэдийн төсөв боловсруулах	Одоо хэрэгжиж байгаа үйл ажиллагааны хүрээнд
7	Хөрөнгө оруулалтын төсөл үнэлэх	Одоо хэрэгжиж байгаа чиг үүргийн хүрээнд
8	Төсвийн мэдээлэл нийтлэх	Одоо ашиглаж байгаа системийн хүрээнд

Дөрөв. Иргэн, хуулийн этгээдэд үзүүлэх зардлын нөлөөлөл

Хуулийн төслийн хэрэгжилттэй холбоотойгоор иргэнд

- шинэ төлбөр, хураамж үүсэхгүй;
- аж ахуйн нэгжид нэмэлт тайлагналын үүрэг ногдуулахгүй;
- тусгай зөвшөөрөл, бүртгэл, зөвшөөрлийн шинэ шаардлага бий болохгүй;
- бизнес эрхлэх орчинд нэмэлт санхүүгийн ачаалал үүсэхгүй.

Иймд иргэн, хуулийн этгээдэд шууд зардал үүсэхгүй гэж үзэв.

Тав. Зардлын тооцооны нэгдсэн дүгнэлт

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь төсөв боловсруулах, хөрөнгө оруулалтын төсөл үнэлэх, олон нийтийн оролцоог хангах, төсвийн мэдээллийн ил тод байдлыг сайжруулахтай холбоотой одоо хэрэгжиж байгаа чиг үүргийг илүү нарийвчлан зохицуулж байгаа болно.

№	Үзүүлэлт	Дүн
1	Улсын төсөвт шинээр үүсэх зардал	0 төгрөг
2	Орон нутгийн төсөвт шинээр үүсэх зардал	0 төгрөг
3	Төрийн байгууллагын нэмэлт зардал	0 төгрөг
4	Иргэн, хуулийн этгээдийн нэмэлт зардал	0 төгрөг
5	Нэмэлт орон тоо	0

6	Шинэ байгууллага байгуулах шаардлага	Байхгүй
---	--------------------------------------	---------

Хуулийн төсөл хэрэгжсэнээр

- шинэ байгууллага байгуулахгүй;
- шинэ орон тоо бий болгохгүй;
- шинэ мэдээллийн систем хөгжүүлэхгүй;
- иргэн, хуулийн этгээдэд нэмэлт төлбөр, хураамж үүсгэхгүй;
- Улсын төсвөөс нэмэлт санхүүжилт шаардахгүй.

Иймд хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхэд улсын төсөвт нэмэлт зардал үүсэхгүй бөгөөд хэрэгжилтийг холбогдох байгууллагуудын батлагдсан төсөв, орон тоо, одоо хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны хүрээнд хангах боломжтой гэж дүгнэв.

ХАВСРАЛТ №1

ЗАРДЛЫН ТООЦООНЫ НЭГТГЭЛ

№	Зардал үүсгэгч зохицуулалт	Улсын төсөвт үзүүлэх нөлөө
1	Хөрөнгө оруулалтын төсөлд үнэлгээ, эрэмбэ тогтоох	Нэмэлт зардалгүй
2	Олон нийтийн хэлэлцүүлгийн мэдээллийг хялбаршуулан боловсруулах	Нэмэлт зардалгүй
3	Иргэдийн төсөв боловсруулах	Нэмэлт зардалгүй
4	Төсвийн мэдээллийг цахим хэлбэрээр байршуулах	Нэмэлт зардалгүй
5	Саналын шийдвэрлэлтийн тайлан гаргах	Нэмэлт зардалгүй

Нийт зардал: 0 төгрөг

ХАВСРАЛТ №2

ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ҮҮСЭХ ЗАРДАЛ

№	Байгууллага	Шинээр хэрэгжүүлэх чиг үүрэг	Нэмэлт орон тоо	Нэмэлт төсөв
1	Сангийн яам	Үгүй	0	0 төгрөг
2	Эдийн засаг, хөгжлийн яам	Үгүй	0	0 төгрөг
3	Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид	Үгүй	0	0 төгрөг

Нийт зардал: 0 төгрөг

Дүгнэлт: Хуулийн төсөл нь одоо хэрэгжүүлж буй чиг үүргийг нарийвчлан зохицуулж байгаа тул төрийн байгууллагын бүтэц, орон тоонд өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй.

ХАВСРАЛТ №3

ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН ЗАРДЛЫН ТООЦОО

№	Үзүүлэлт	Тоо
1	Шинээр бий болох орон тоо	0 төгрөг
2	Нэмэлт цалин хөлсний зардал	0 төгрөг
3	Нийгмийн даатгалын шимтгэл	0 төгрөг
4	Бусад дагалдах зардал	0 төгрөг

Нийт зардал: 0 төгрөг

ХАВСРАЛТ №4
БАРИЛГА БАЙГУУЛАМЖ, ТОНОГ ТӨХӨӨРӨМЖИЙН ЗАРДАЛ

№	Үзүүлэлт	Шаардлагатай эсэх	Зардал
1	Шинэ оффис	Үгүй	0 төгрөг
2	Техник тоног төхөөрөмж	Үгүй	0 төгрөг
3	Сервер, дата төв	Үгүй	0 төгрөг
4	Тавилга хэрэгсэл	Үгүй	0 төгрөг

Нийт зардал: 0 төгрөг

ХАВСРАЛТ №5
МЭДЭЭЛЛИЙН СИСТЕМ, ПРОГРАМ ХАНГАМЖИЙН ЗАРДАЛ

№	Үзүүлэлт	Тайлбар
1	Шинэ систем хөгжүүлэх шаардлага	Байхгүй
2	Одоо ашиглаж буй систем	Шилэн данс, Сангийн яамны цахим систем, төсвийн мэдээллийн портал
3	Нэмэлт лиценз	Шаардлагагүй
4	Нэмэлт сервер	Шаардлагагүй

Нийт зардал: 0 төгрөг

ХАВСРАЛТ №6
ИРГЭН, ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ҮҮСЭХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО

№	Үзүүлэлт	Нөлөөлөл
1	Шинэ татвар	Үгүй
2	Шинэ төлбөр	Үгүй
3	Шинэ хураамж	Үгүй
4	Тайлагналын нэмэлт үүрэг	Үгүй
5	Бүрдүүлэх баримт бичиг	Үгүй

Нийт зардал: 0 төгрөг

ХАВСРАЛТ №7
СУРГАЛТ, СУРТАЛЧИЛГААНЫ ЗАРДАЛ

№	Үзүүлэлт	Тайлбар
1	Шинэ сургалт зохион байгуулах шаардлага	Байхгүй
2	Албан хаагчийн давтан сургалт	Одоо хэрэгжиж буй төсвийн хүрээнд
3	Олон нийтэд мэдээлэх ажил	Одоо хэрэгжиж буй үйл ажиллагааны хүрээнд

Нэмэлт зардал: 0 төгрөг

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙ АУДИТОР**

Засгийн газрын IV байр, Бага тойруу-3,
Чингэлтэй дүүрэг, Улаанбаатар хот, 15160
Утас: 26-04-37, Факс: (976-51) 26 42 30
Цахим шуудан: info@audit.gov.mn
Цахим хуудас: www.audit.mn

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН С.ЦЭНГҮҮН ТАНАА

2026.07.08 № 1675
танай _____-ны № УИХ-03/7686

Хуулийн төсөлд санал хүргүүлэх тухай

Таны 2026 оны 06 дугаар сарын 25-ны өдрийн "Хуулийн төсөлд санал авах тухай" УИХ-03/7686 дугаартай албан бичгийг хүлээн авч танилцлаа.

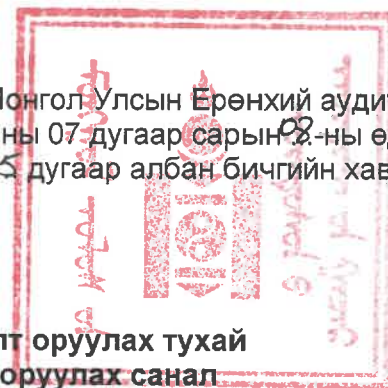
Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд өгөх санал түүний үзэл баримтлал, танилцуулгыг хүлээн авч, хуулийн төсөлд холбогдох саналыг боловсруулан хавсралтаар хүргүүлж байна.

Хүлээн авна уу.

Хавсралт хуудастай.

С.МАГНАЙСҮРЭН

**Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай
хуулийн төслийн холбогдох заалтад оруулах санал**

д/д	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн зүйл, хэсэг	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн зүйл, хэсэгт оруулах санал
1	27.7. Энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу үнэлж, эрэмбэлээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсвийн төсөлд тусгахыг хориглоно;	27.7 дахь хэсгийг “Энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлыг тооцоогүй, үнэлж, эрэмбэлээгүй төсөл, арга хэмжээг” гэж найруулах;
2	29.3.7. Улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 27.1.8-д заасан үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн, төсвийн хязгаарт багтаан, салбарын эрэмбийн дарааллыг алдагдуулахгүйгээр төсвийн төсөлд тусгана;	29.3.7 дахь заалтыг “Улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 27.1.8-д заасан эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлын тооцоо, үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн” гэж найруулах;
3	28 ¹ .8. Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд аргачлал, загварыг Засгийн газар батална.	28 ¹ .8. дахь хэсэгт “...олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв...”-ийн жишиг шалгуурыг тодорхой тусгах саналтай байна. Тухайлбал, төсвийн зарцуулалт хаана юунд зарцуулагдах, хөрөнгө оруулалт аль салбарт хийгдэх, улсын болон салбарын, орон нутгийн төсөв, түүний хэрэгжилтийн мэдээллийг иргэдэд ойлгомжтой, ил тод хүргэх гэх мэт...
4		28 ¹ дугаар зүйлд “төсвийн ерөнхий захирагчаас төсвийн төслийн санал хүргүүлэх, нэгтгэн боловсруулах, төсвийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх үе шат бүрийн төсвийн задаргаа, мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй, ил тод мэдээлэх” гэсэн агуулгыг нэмж тусгах саналтай байна.
5	70.2. Энэ хуулийн 27.1.8, 27.7-д заасан шаардлагыг зөрчиж төсөл, арга хэмжээг төсөвт тусгасан, мөн энэ хуулийн 28 ¹ .2, 28 ¹ .4, 32.2.6.-д заасныг мөрдөж ажиллаагүй нь тогтоогдсон бол удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтныг ажлаас халах үндэслэл болно.	70.2 дахь хэсэгт “Төсвийн тухай хуулийн 29 ¹ .1, 29 ¹ .2-т заасан шаардлагыг” гэж нэмж тусгах саналтай байна.

Мөн төсвийн төслийг хэлэлцэх явцад улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний жагсаалтад нэмэлт өөрчлөлт оруулахаар зарчмын зөрүүтэй санал гаргасан тохиолдолд тухайн төсөл, арга хэмжээ нь Төсвийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.4-д заасан төсөвлөлтийн шаардлагыг хангасан байхаар Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 71 дүгээр зүйлийн 71.7.3-т тусгасан байна. Харин хэлэлцүүлгийн явцад хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тохиолдолд тухайн төсөл, арга хэмжээ нь Төсвийн тухай хуульд заасан төсөвлөлтийн шаардлагыг хангасан эсэхийг хэн, хэрхэн хянах, шаардлага хангаагүй тохиолдолд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зохицуулалт тодорхойгүй байна.

ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ТАЛААРХ
ОЛОН НИЙТИЙН ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН ТАЙЛАН

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүн нь Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1-д заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг нотолгоо, үнэлгээнд үндэслэн сонгон шалгаруулж, эрэмбэлэх, төсвийн урсгал зардлын мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, төсөв боловсруулах үйл явцад олон нийтийн оролцоог бодитой хангах, хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох зорилгоор Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан.

Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу олон нийтээс санал авах зорилгоор хуулийн төслийг 2026 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдөр Улсын Их Хурлын албан ёсны d.parliament.mn цахим сайтад байршуулсан. Цахим хэлэлцүүлгийн хугацаанд хуулийн төслийн холбогдох заалттай холбоотой нийт 2 санал ирүүлснээс нэг нь хуулийн төсөлтэй холбоогүй, сэтгэгдлийн шинжтэй байсан тул саналын тайланд тусгаагүй болно.

Түүнчлэн иргэн, хуулийн этгээдэд урьдчилан нээлттэй мэдээлж, оролцох боломжийг хангасны үндсэн дээр 2026 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр Төрийн ордны Үндсэн хууль танхимд 09:00–11:30 цагийн хооронд хуулийн төслийн танхимын хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан. Хэлэлцүүлэгт төрийн байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн төлөөлөл 30 орчим оролцогч оролцож, хууль санаачлагчийн зүгээс хуулийн төслийн үзэл баримтлал, гол зохицуулалтыг танилцуулан, оролцогчдын асуултад хариулсан.

Оролцогчид хуулийн төсөлтэй холбоотой санал, шүүмж, байр сууриа чөлөөтэй илэрхийлсэн бөгөөд оролцогчдоос бичгээр ирүүлсэн саналыг ажлын хэсэг тухай бүр судалж, хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэхийг үнэлсэн. Улмаар санал гаргасан иргэдэд 2026 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдөр тухайн саналыг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаарх хариу, мэдээллийг хүргүүлсэн болно.

Засгийн газрын албан ёсны санал, дүгнэлт, мөн Үндэсний аудитын газар, Монголын Үндэсний Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхим зэрэг байгууллагуудын бичгээр ирүүлсэн болон хэлэлцүүлэгт оролцогчдоос гаргасан нийт 76-н саналыг ажлын хэсэг тухай бүрд нь судалж, хуулийн төсөлтэй холбоотой эсэх, үзэл баримтлалд нийцэж байгаа эсэхийг үнэлсэн. Үүний үр дүнд иргэдэд зориулсан төсвийн танилцуулгын агуулга, нээлттэй өгөгдлийн зохицуулалт, урсгал зардлыг нарийвчлан тайлагнах, олон нийтийн саналыг эргэн мэдэгдэх, дараа оны төсөвт тусгах зэрэг давхардсан тоогоор 22 саналыг хүлээн авч хуулийн төсөлд тусгав. Харин төсөвтэй холбоотой асуудлаар УИХ-ын гишүүдэд хариуцлага тооцох, бусад хуультай холбоотой болон хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцэхгүй, судалгаа, үндэслэл дутуу зарим саналыг хүлээн аваагүй болно. Санал гаргасан иргэд, байгууллагуудад саналыг хэрхэн шийдвэрлэсэн тухай хариу мэдээллийг 2026 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдөрт багтаан хүргүүлсэн.

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
D.parliament.mn-д ирүүлсэн санал				
1	Байгууллага, нэр, хаяг тодорхойгүй оролцогч	Хуулийн төсөлд тусгагдсан 32.2.24 дэх заалтад “Олон нийтийн саналын дагуу ...” гэсэн талаар “Сүүлд нэг гишүүн лав олон нийт гэж хэнийг хэлдэг юм байгаа харагдсан. тодотгож өгвөл зүгээр юмуу. тоогоор илэрхийлж ...”	Олон нийт гэсэн нэр томъёог Төсвийн тухай хууль төдийгүй бусад хууль тогтоомжуудад нийтлэг хэрэглэж байгаа тул энэ жишгийн дагуу хэвээр үлдээх нь зүйтэй гэж үзэж байна.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүнээс санаачлан боловсруулсан Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд өгөх Засгийн газрын санал, дүгнэлт				
2	Засгийн газрын санал, дүгнэлт	Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр нэмэхээр тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 27.7, 27¹.3, 28.11 дахь хэсэг болон 27.1.8, 29.3.7 дахь заалтаар төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлэх, оноо өгөх, эрэмбэлэх, үнэлгээ, эрэмбэ хийгдээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсөвт тусгахыг хориглох зохицуулалт тусгасан байна. Хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа Төсвийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.3, 28.11, 29¹ дүгээр зүйлийн 29¹.1, 29¹.3 дахь хэсэгт төсөл, арга хэмжээний тэргүүлэх ач холбогдол, хэрэгжүүлэх дараалал, эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлын аргачлал, урьдчилсан үнэлгээ, санхүүжилтийн эх үүсвэрийн эрэмбийг зохицуулсан. Мөн хуулийн төсөлд тусгагдсан “жигнэсэн оноо”, “салбарын эрэмбэ”, “боломжит үр нөлөө” зэрэг шинэ нэр томъёог тодорхойлоогүй, “зорилтот бүлэг”, “зарцуулах бүлэг”, “бусад шаардлагатай мэдээлэл” зэрэг тодорхой бус нэр томъёог мөн хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт хэсэгт тусгах шаардлагатай;	Хуулийн төслийн энд дурдсан заалтууд нь тус заалтуудтай утга давхцахаас илүү төсөв боловсруулах харилцааг нарийвчлан тодорхойлсон байх тул тус заалтуудыг хэвээр үлдээхээр тогтов. Харин “жигнэсэн оноо”, “салбарын эрэмбэ”, “боломжит үр нөлөө”, “зарцуулах бүлэг” зэрэг тодорхой бус нэр томъёог утга алдуулахгүйгээр тухайн хуулийн агуулгын хүрээнд өөрчлөн найруулав. Харин “бусад шаардлагатай мэдээлэл” гэх агуулгыг хуулийн дагуу журам боловсруулахдаа тус заалтад дурдсан агуулгыг алдагдуулахгүйгээр нарийвчлан зохицуулах боломжийг хариуцсан яаманд үлдээх зорилготой тул хэвээр үлдээв.	27¹.3.Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага улсын хөрөнгө оруулалтын төслийг урьдчилсан үнэлгээний аргачлалд заасан шалгуур үзүүлэлт бүрийн ач холбогдолд дүйцүүлсэн онооны босгод үндэслэн үнэлж, онооны нийлбэр дүнгээр эрэмбэлэн, тухайн төслийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийн эх үүсвэрийг тодорхойлно. 29.3.7.Улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 27.1.8-д заасан үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн, төсвийн хязгаарт багтаан, төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хамаарах төсөл, арга хэмжээний эрэмбийн дарааллыг алдагдуулахгүйгээр төсвийн төсөлд тусгана. 28¹.2.5.5.төсвийн бодлогын хувилбар, төсвийн төслийн хэрэгцээ шаардлага, үр нөлөө, ач холбогдол; 31.4.8.Урсгал зардлыг зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, үр өгөөжийг хүртэх бүлэг эсхүл төрийн албан хаагч, иргэдийн тоо болон хэрэгжилтийн үр дүнтэй уялдуулсан нарийвчилсан тооцоо; 32.2.23.Урсгал зардлыг зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, үр өгөөжийг хүртэх бүлэг эсхүл төрийн албан хаагч, иргэдийн тоо зэргээр ангилж төсвийн захирагч бүрээр нарийвчилсан тооцоо;
3		Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр нэмэхээр тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 28 ¹ .7, 28 ¹ .8 дахь хэсэг, 28 ¹ .2.5, 28 ¹ .2.5.1-28 ¹ .2.5.5, 32.2.24	Төсвийн тухай хуулийн 28 ¹ зүйлийн 28 ¹ .5 дахь хэсэгт иргэдэд зориулсан төсвийн хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		дэх заалтад төсвийн төслийн хялбаршуулсан танилцуулга, "иргэдийн төсөв", олон нийтийн санал, түүний шийдвэрлэлтийг тайлагнах ижил төстэй зохицуулалтыг давхардуулан тусгажээ. Төсвийн тухай хуулийн 28¹ дүгээр зүйлийн 28^{1.5} дахь хэсэгт иргэдэд зориулсан төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгыг боловсруулахаар заасан бөгөөд уг танилцуулгыг заавал агуулах мэдээлэл, танилцуулгын загвар, хэлбэр, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах ажиллагааг Төсвийн тухай хуулийн 28^{1.5} дахь хэсэгт заасан журмаар зохицуулсан. Иймд Төсвийн хялбаршуулсан танилцуулгад заавал тусгах агуулга, болон зохицуулалтыг дээрх журамд нэмэлт оруулах замаар шийдвэрлэх боломжтой байна;	тухай зохицуулсан боловч тухайн танилцуулга ямар агуулга, бүтэцтэй байх олон нийтэд хүргэх хэлбэр зэргийг тодорхойлоогүй байна. Түүнчлэн энэ үйл ажиллагааг одоогийн байдлаар журмаар зохицуулж байгаа тул журмыг тухайн үеийн нөхцөл байдалд тохируулан өөрчлөх, журмын зарим зүйл заалтыг мөрдөхгүй байх зэрэг зөрчил гарах магадлалтай байна. Иймд 28^{1.5}-д танилцуулгын хэлбэр, агуулга зэргийг тодорхой нарийвчлан заасан болно. Харин 28^{1.7}-д төсвийн төслийн талаарх олон нийтийн хэлэлцүүлэгт оролцогчдын саналыг төсвийн төсөлд тусгасан эсэхийг тухайн иргэнд мэдэгдэх, нэгдсэн тайланг олон нийтэд нээлттэй мэдээлэх харилцааг, 28^{1.8}-д төсвийн төслийн хялбаршуулсан танилцуулга боловсруулах аргачлалыг хуульд үндэслэн журмаар зохицуулах талаар, 32.2.24 дэх заалтад Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх төсвийн төсөлд төсвийн төслийн талаарх олон нийтийн санал, холбогдох тайланг тусгах талаар зохицуулсан. Тиймээс эдгээр заалтууд нь утга, зохицуулах харилцаа давхардсан зүйлгүй юм.	
4		Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр нэмэхээр тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 31.4.8, 32.2.23 дахь заалтад төсвийн урсгал зардлын нэр төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо, хэмжээ, нийт үнэ, зорилтот бүлэг болон үр дүнгийн мэдээллийг тусгахаар заасан нь Төсвийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.4.6 дахь заалттай агуулгын хувьд давхардаж байгаа бөгөөд төсвийн төсөл боловсруулах болон Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх үед шатанд төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас ижил мэдээллийг давтан шаардах нөхцөл үүсгэхээр байна. Түүнчлэн төсвийн төсөлд тусгах мэдээллийг Сангийн сайдын 2025 оны 112 дугаар тушаалаар баталсан "Төсвийн зарлагын эдийн засгийн ангиллын тайлбар",	Одоогийн хуулийн дагуу төсвийн төслийг Улсын Их Хурал өргөн мэдүүлсэн, олон нийтэд танилцуулсан танилцуулгад Урсгал зардлын нарийвчилсан мэдээлэл тусгагддаггүй бөгөөд төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн нийт урсгал зардал хэлбэрээр бичигддэг. Үүний улмаас Улсын Их Хурал болон олон нийтийн хэлэлцүүлгээр урсгал зардлын талаар санал гаргах боломж хязгаарлагдмал байдаг. Иймд дээрх заалтуудыг хуулийн төсөлд хэвээр хадгалах нь зөв гэж үзлээ.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		Зардлын зориулалт болон арга хэмжээний ангилал"-д тусган хэрэгжүүлдэг болохыг анхаарах;		
5		Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлээр өөрчлөн найруулахаар тусгасан Төсвийн тухай хуулийн 70.2 дахь хэсэгт төрийн албан хаагчийг ажлаас халах үндэслэлд 27.1.8, 27.7, 32.2.6 дахь заалтыг нэмж тусгасан нь төсвийн төслийг боловсруулах олон үе шаттай ажиллагаанд оролцсон албан хаагчийг оролцсон оролцоо, үр дагаврыг харгалзахгүйгээр ажлаас халах ижил үр дагаварт хүргэхээр байгаа нь хуулийг хэрэгжүүлэхэд тодорхой бус нөхцөл байдлыг үүсгэж болзошгүй байгааг анхаарах;	Төсвийн төсөл боловсруулахад тавигддаг Улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд суурилсан байх зарчим нь төсвийн сахилга бат, улсын урт, дунд хугацааны төрийн бодлогыг тууштай хэрэгжүүлэхэд нэн чухал шаардлага тул хариуцлага алдсан төрийн албан хаагчид хүлээлгэх хариуцлагыг илүү тодруулсан болно. Хариуцлага хүлээлгэхээр тооцсон энэхүү гурван заалт нь төсвийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээг төлөвлөх, төсвийн төсөлд тусгах шат дарааллыг зохицуулсан бөгөөд аль нэгийг орхигдуулвал төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнд хуульд заагаагүй өөрчлөлт орох, төсвийн хөрөнгө үр ашиггүй зарцуулагдах үндэс болох магадлалтай. Ийнхүү төрийн албан хаагчийн оролцох шат дамжлагыг тодорхой заасан тул оролцоогүй албан хаагч хохирох эрсдэл бага юм. Мөн удирдах шатны буюу улс төрийн болон төрийн захиргааны шийдвэр гаргах түвшний албан хаагчид хариуцлага тооцох нөхцөлийг уг заалтад тодорхой дурдсан болно.	
6		Хуулийн төслийн бүтэц, зүйл, хэсэг, заалтын дугаарлалт, эшлэл, нэр томъёо, найруулгыг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавигдах нийтлэг шаардлагад нийцүүлэх шаардлагатай. Түүнчлэн хуулийн төсөлд хавсаргасан хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан тайланг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 13.3-т заасан болон холбогдох аргачлалд нийцүүлэн боловсруулаагүй, шийдвэрлэхээр зорьж байгаа асуудлын шалтгаан, цар хүрээ, одоогийн зохицуулалтын дутагдал, зохицуулалтын боломжит хувилбар,	Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн нийтлэг шаардлагууд тухайлбал 29 дүгээр зүйлд нийцүүлэн боловсруулсан. Мөн энэхүү саналыг харгалзан үзэж хуулийн төслийн найруулгыг тухайн хууль болон бусад төсвийн талаарх хууль тогтоомжийн бичвэр, томъёолотой нийцүүлэн ахин хянасан болно. Мөн Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгааг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3-т заасан "... хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуульд зарчмын шинжтэй зохицуулалт шинээр нэмж оруулж байгаа хуулийн төслийг боловсруулах ..." агуулгын хүрээнд	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		тэдгээрийн зэрэг, сөрөг үр нөлөө болон хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлагыг судалгаа, тооцоололд үндэслэн тодорхой тусгаагүй байгааг анхаарах;	боловсруулсан болно. Мөн саналд дурдсан шаардлагуудыг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралт буюу Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалд заасны дагуу тодорхой дурдаж шинжилгээ хийсэн гэж үзэж байна.	
7		Засгийн газраас төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, үнэлгээ, эрэмбэлэлт, хэрэгжилт, санхүүжилт, хяналт, тайлагналт, хөрөнгийн удирдлагын харилцааг зохицуулах зорилгоор Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай хуулийн төслийг боловсруулж байгаа бөгөөд хууль санаачлагчийн хуулийн төслийн үзэл баримтлалд дурдагдсан улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, зарцуулалтын ил тод байдал, хяналт, олон нийтийн оролцоо, тайлагналт, төсвийн сахилга, хариуцлагыг сайжруулах, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжид суурилан эрэмбэлэх зохицуулалтыг уг хуулийн хүрээнд боловсронгуй болгон нэгдмэл байдлаар зохицуулах боломжтой байна." гэжээ.	Саналын дагуу Засгийн газраас боловсруулж буй Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай хуулийн төсөлд холбогдох заалтыг тусгуулахаар албан бичгээр хандахаар тогтов.	
Танхимын хэлэлцүүлгийн санал				
8	Монголын Барилгачдын нэгдсэн холбооны Гүйцэтгэх захирал: н.Өлзийбат	Нийтийн сонсголын тухай хуулийн 9.3-ыг заавал хийх.	Төсвийн тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зохицуулах харилцаанд хамаарахгүй тул энэ саналыг тусгах боломжгүй.	
9		УИХ-ын Хяналт шалгалтын тухай хуулийн 5.1-д заасан мэдээллийн санг тогтмол ажиллуулах.	Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулиар нэгэнт зохицуулагдсан харилцаа тул хуулийн төсөлд нэмж тусгах боломжгүй.	
10		Хэмнэлтийн тухай хуулийн 13.1.1-ийг хасах.	Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулахтай холбоотой энэ санал нь дээрх төсвийн тухай хуулийн хамрах хүрээнд орохгүй тул хүлээн авах боломжгүй.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
11		70.2 дугаар заалтад заасан, албан тушаалтныг ажлаас халах үндэслэлийг шатлалтай болгох (сануулах, торгох, халах).	Төрийн албан хаагчийг дурдсан шалтгаанаар шууд ажлаас чөлөөлөх нь хэт хатуу зохицуулалт байж болох тул Төрийн албаны хууль, Хөдөлмөрийн хуультай уялдуулан шаталсан арга хэмжээ авах боломжийг нарийвчлан судлав. Энэхүү зохицуулалт нь төсвийн сахилга батыг сайжруулах, үрэлгэн байдлыг бууруулахад чиглэсэн. Иймд энэхүү агуулгыг ажлаас хоцрох, зан харилцааны доголдол гаргах зэрэг ажилтан, байгууллагын хүрээнд шийдвэрлэх боломжтой зөрчил, дутагдалтай адилтган үзэх нь өрөөсгөл төдийгүй нийгэм, зарим тодорхой бүлэгт сөрөг нөлөөтэй байх магадлалтай гэж үзлээ. Мөн энэ хууль бус үйлдэлд ажлаас халах бус сануулах, торгох шийтгэл ногдуулах нь тус заалтуудын хэрэгжилтийг бууруулах эрсдэлтэй. Тэгэхээр хуулийн төслийн ажлаас халах зохицуулалтыг хэвээр үлдээхээр тогтов.	
12		Төсвийн тухай хуулийн 28 ^{1.1.1} -ийг илүү өргөн хүрээнд найруулах.	Хуулийн төслийн үндсэн зорилгын нэг нь төсвийн төсөлд олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх явдал тул энэ саналыг хүлээн авах боломжтой бөгөөд заалтыг хэрхэн өргөн хүрээнд авч үзэх талаар судалж байна. Төсвийн тухай хуулийн 28 ^{1.1.1} буюу Төсвийн төсөл боловсруулахад олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах хэлбэр, зохион байгуулалтыг уг зүйлийн 28 ^{1.2} -т нарийвчлан зохицуулсан бөгөөд олон нийтэд зориулсан төсвийн танилцуулгын шаардлагыг хуулийн төсөлд дэлгэрэнгүй дурдаж оруулсан. Иймд энэ санал нь хуулийн төсөлд туссан гэж үзэж байна.	
13		Засгийн газрын 2024 оны 93 дугаар тогтоолоор баталсан журмын хэрэгжилтийг хянах.	Энэ санал Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалд хамаарахгүй харилцаа тул хуулийн төсөлд тусгах боломжгүй.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
14		Төсвийн төслийг Засгийн газраас УИХ-д өргөн барихдаа Word, Excel файлын хэлбэрээр хамт хавсаргах.	Энэхүү санал нь хуулийн төсөл дэх 32.2.6 дахь заалтыг илүү ил тод, нээлттэй болгоход чиглэгдсэн тул хүлээн авч тус заалтыг нэмж найрууллаа.	Өөрчлөн найруулах 32.2.6.Төслийн дугаар, төсөл, арга хэмжээний нэр, хүчин чадал, байршил, эхлэх дуусах хугацаа, төсөвт өртөг /анхны, сүүлийн, анхны төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн бол өөрчлөгдсөн шалтгаан үндэслэл/, тухайн онд санхүүжих дүн, улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан холбогдох арга хэмжээний дугаар, уг төлөвлөгөө дэх төсөл, арга хэмжээний эрэмбэ, эрэмбийн оноо, үндэслэл тайлбар болон бусад шаардлагатай мэдээллийг багтаасан хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний жагсаалт /задгай, нээлттэй өгөгдөл хэлбэрээр, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр/;
15		Төсөв дагаж батлагддаг тогтоолын төслүүдийн биелэлт, үр дүнг хяналттай болгох.	Энэ санал нь УИХ-ын хяналт шалгалтын чиг үүрэгтэй холбоотой бөгөөд хуулийн төслийн зохицуулах харилцаанд хамаарахгүй тул хүлээн авах боломжгүй.	
16		Төсвийн тухай хуулийн 10.2-т заасан 9 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй орон тооны бус зөвлөлийг ил тод, байнгын сонгон шалгаруулалттай байгуулах.	Уг санал хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зорилгод хамаарахгүй тул хүлээн авах боломжгүй.	
17		Гишүүний хуулийн төслийн 28 ^{1.7} -д заасан журмаар зарлах хугацаатай болгох.	Төсвийг олон нийтээр хэлэлцүүлэх хугацааг Төсвийн тухай хуульд тодорхой заасан. Хугацааг өөрөөр тогтмол болгох нь төсвийн цагалбарын хугацааг хуулиар өөрчилсөн тохиолдолд зөрчилдөх магадлалтай. Тиймээс уг саналыг хүлээн авах боломжгүй.	
18	Хан-Уул дүүргийн Засаг даргын тамгын газар Мэргэжилтэн: Г.Лувсанжамьян	29 ^{1.2.2} .барилга байгууламжийн хувьд Барилгын тухай хуулийн 4.1.30-д заасан зураг төсөл болон сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд хийгдсэн магадлалаар баталгаажсан төсөвтэй байх; гэсэн заалтын 2 жил гэснийг 4, 5 жил болгох.	Энэ санал нь хуулийн төслийн агуулга, хөндөгдөж буй зүйл, заалтад хамаарахгүй тул тусгах боломжгүй.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
19	Мазаалай баавгай иноваци брэнд ХХК Гүйцэтгэх захирал: Б.Уранчимэг	Мэдээллийн нэгдсэн санг ил тод, нээлттэй болгож ААН-ийг илүү дэмжих.	Хуулийн төслийн 29 ^{1.6} заалтад төсвийн танилцуулгыг иргэдэд ойлгомжтой хэлбэрээр боловсруулж, нээлттэй байршуулах, холбогдох мэдээллийг Мэдээллийн нэгдсэн санд байршуулах талаар аль хэдийн тусгасан.	28 ^{1.1} .Тухайн жилийн төсвийн төслийг боловсруулахад олон нийтийн оролцоог дараах байдлаар хангана: Шинээр өөрчлөн найруулах 28 ^{1.1.2.энэ} хуулийн 28 ^{1.2.5-д} заасан төсвийн төслийн танилцуулга болон холбогдох баримт бичгүүдийг Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн цахим системд санал авах боломжтой байнгын ажиллагаатай хэлбэрээр байршуулж, шуурхай утас ажиллуулах.
20		Сангийн яамны дэлгэрэнгүй төсвийн тодотголлын файлыг иргэд нээлттэй харах боломжтой платформтай болгох.	Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцэж байгаа тул хүлээн авч Төсвийн тухай хуулийн холбогдох заалтыг өөрчлөн найруулж тусгав.	28 ^{1.1} .Тухайн жилийн төсвийн төслийг боловсруулахад олон нийтийн оролцоог дараах байдлаар хангана: Шинээр өөрчлөн найруулах 28 ^{1.1.2.энэ} хуулийн 28 ^{1.2.5-д} заасан төсвийн төслийн танилцуулга болон холбогдох баримт бичгүүдийг Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн цахим системд санал авах боломжтой байнгын ажиллагаатай хэлбэрээр байршуулж, шуурхай утас ажиллуулах.
21		Иргэдээс авсан саналыг дараа оны төсөлд тусгах эсэхээ тухайн иргэдэд эргүүлэн мэдээлэх журамтай болгох.	Иргэдийн саналыг дараа оны төсвийн төсөлд тусгах нь иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн идэвх, оролцоог нэмэгдүүлэх, хэлэлцүүлгийн ач холбогдлыг нэмэгдүүлэх тул саналыг хүлээн авч, хуулийн төсөлд тусгав.	Өөрчлөн найруулах 28 ^{1.9} .Төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлгээс гарсан санал, үр дүнг дараа оны төсвийн төслийг боловсруулахад мөрдлөгө болгоно.
22		УИХ – Сайд – Дарга – холбогдох аж ахуйн нэгж – иргэд – бизнес эрхлэгч хоорондын нэгдсэн чиглэлийг уялдуулах.	Хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зорилгод хамаарахгүй тул хүлээн авах боломжгүй.	
23	Баянгол дүүргийн Засаг даргын газар Төсвийн ахлах мэргэжилтэн:	Хуулийн төсөл онолын хувьд сахилга батыг сайн шаардаж байгаа боловч хэрэгжилтийн механизм, аргачлал нь бодит амьдрал дээрх улс төрийн нөлөөллийг бүрэн хааж чадахгүй байх эрсдэлтэй гэсэн ерөнхий ажиглалт.		
24	Т.Боролзойхүү	28 ^{1.7-д} иргэдийн саналыг хүлээн авсан эсэхийг эргүүлэн мэдэгдэх үүрэг тусгах.	Хуулийн төслийн 28 ^{1.7-д} иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан эсэхийг эргүүлэн мэдэгдэхээр тусгасан. Харин	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
			саналыг төсөлд тусгасан эсэх, тусаагүй бол үндэслэлийг санал гаргасан иргэн бүрд мэдэгдэх нь төрийн байгууллагын ачааллыг тодорхой хугацаанд огцом нэмэгдүүлэх, Сангийн яамны төсвийн төслөө сайжруулах, өргөн барих ажилд хүндрэл учрах магадлалтай тул олон нийтийн хэлэлцүүлгийн дүнг нээлттэй тайлагнах, ач холбогдол бүхий саналыг ирэх жилийн төсөлд тусгах зохицуулалтыг хуулийн төсөлд оруулаа.	
25		Одоогийн байдлаар иргэдийн саналыг хэрхэн авч, яаж хариу өгөх механизм /цахим систем, апп гэх мэт/ саналыг хүлээн ... мэдэгдэх боловч	Хуулийн төслийн 28 ^{1.7} -д иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан эсэхийг эргүүлэн мэдэгдэхээр аль хэдийн тусгасан. Харин саналыг төсөлд тусгасан эсэх, тусаагүй бол үндэслэлийг санал гаргасан иргэн бүрд мэдэгдэх нь төрийн байгууллагын ачааллыг тодорхой хугацаанд огцом нэмэгдүүлэх, Сангийн яамны төсвийн төслөө сайжруулах, өргөн барих ажилд хүндрэл учрах магадлалтай тул олон нийтийн хэлэлцүүлгийн дүнг нээлттэй тайлагнах, онцлох үр дүн, ач холбогдол бүхий саналыг ирэх жилийн төсвийн төсөлд тусгах зохицуулалтыг хуулийн төсөлд оруулаа.	28 ^{1.1} .Тухайн жилийн төсвийн төслийг боловсруулахад олон нийтийн оролцоог дараах байдлаар хангана: Шинээр өөрчлөн найруулах 28 ^{1.1.2} .энэ хуулийн 28 ^{1.2} .5-д заасан төсвийн төслийн танилцуулга болон холбогдох баримт бичгүүдийг Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн цахим системд санал авах боломжтой байнгын ажиллагаатай хэлбэрээр байршуулж, шуурхай утас ажиллуулах.
26	Нээлттэй Нийгэм Форум Төсвийн хөтөлбөрийн менежер Д.Оюунбадам	Төсвийн хуулийн 6.2.5-д туссан төсвийн жилийн дундуур орлого бууруулах, зарлага нэмэгдүүлэх бодлогын шийдвэрийг дараагийн жилээс хэрэгжүүлдэг байх заалтыг нарийвчлан, хэрэгжилт хангаагүй тохиолдолд тооцох хариуцлагыг тодорхой болгох.	Уг зохицуулалт нь одоогийн хуульд байгаа бөгөөд хэрэгжилтийг хангуулах талаар УИХ-ын гишүүний хувьд цаашид анхаарч ажиллана.	
27		Нийслэлийн төсвийн ил тод байдлыг дээшлүүлэх талаар тусгах.	Төсвийн тухай хуулийн 67 дугаар зүйлийн 67.2-т "Орон нутгийн төсвийн төслийн танилцуулгад энэ хуулийн 32.2.1-32.2.12, 32.2.19, 32.2.20-д зааснаас гадна дараах зүйлийг тусгана" гэж заасан учраас Нийслэл төдийгүй дүүрэг, аймаг, сумд төсвийн төслөө энэ хуулийн төслийн шинэчилсэн үзэл баримтлалд нийцүүлэн боловсруулах нөхцөл бүрдэнэ. Тиймд ахин энэ хуулийн орон	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
			нутгийн төсвийн төсөл боловсруулах хэсэгт нэмэлт оруулах шаардлагагүй гэж үзлээ.	
28		Төсвийн Ерөнхийлөн захирагчдын төсвийн тодотголлыг л зөвхөн УИХ баталдаг. Төсвийн тухай хуулийн 42.1 дэх заалтад өөрчлөлт оруулан Төсвийн шууд захирагч, Төсвийн төвлөрүүлэн захирагч нарын төсөвт зохицуулалтыг Төсвийн ерөнхийлөн захирагч УИХ-тай зөвшилцөлдөггүйгээр хийж байгааг болих.	Энэхүү санал нь хуулийн төслийн шууд зорилгод хамаарахгүй байгаа бөгөөд энэ талаарх нарийвчилсан судалгаа, дүгнэлтгүй тул хөндөлтгүй орхив.	
29		УИХ-аас батлах жилийн төсвийн хуулийн төсөлд зардлыг зөвхөн Төсвийн Ерөнхийлөн Захирагчаар нийт дүнгээр тусгаж байгааг өөрчилж, эдийн засгийн ангилал эсвэл зориулалт, чиг үүргийн ангиллаар тусгах.	Урсгал зардлыг нарийвчилсан задаргаатайгаар төсвийн төсөлд тусгадаг болох зохицуулалт хуулийн төсөлд байгаа тул уг санал туссан гэж үзэв.	
30		Төсвийн тодотгол хийхдээ хөрөнгө оруулалтын (ХО) төслүүдийг тусгайлсан шинэ маягаар төсвийн төсөлд тусгадаг болох (Үүнд нэмэгдсэн, хасагдсан, өртөгт өөрчлөлт оруулсан бол ангилж тусгах).	Хуулийн төслийн агуулга нийцэж байгаа тул төсвийн тухай хуулийн төсвийн тодотгол хэсэгт шинэ заалт хэлбэрээр нэмэлт оруулах нь зүйтэй гэж үзлээ.	Шинээр нэмэх 34.4.Төсвийн тодотголын төслийг боловсруулах, олон нийтээр хэлэлцүүлж нэгтгэн Улсын Их Хуралд өргөн барихдаа энэ хуулийн 28, 28 ¹ , 29, 29 ¹ , 30, 31 дүгээр зүйлд заасан нийтлэг зарчим, шаардлагуудыг мөрдөнө.
31		Төсвийн хэрэгжилтийн хагас жилийн тайланг Засгийн газар УИХ-д хүргүүлж, УИХ хэлэлцэн дүгнэлт гаргадаг болгох.	Энэ санал нь Төсвийн цагалбар, төсвийн жилтэй уялдаатай ойлголт тул нарийвчилсан судалгаа, хангалттай үндэслэл шаардлагатай гэж үзэж энэхүү хуулийн төслийн хүрээнд авч үзэх боломжгүй байна. Мөн хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зорилгод хамаарах эсэх нь тодорхойгүй байна.	
32		Ирэх оны төсвийн төсөл нийтлэхдээ Төсвийн тухай хуулийн 2 дугаар хавсралт тооцооллын хавсралтыг Excel файлаар хамт нийтлэх.	Хуулийн төслийн төсвийн мэдээллийн хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх зорилготой нийцэж байгаа тул хүлээн авч, заалтыг нарийвчлан өөрчлөн найруулав.	Өөрчлөн найруулах 32.2.6.Төслийн дугаар, төсөл, арга хэмжээний нэр, хүчин чадал, байршил, эхлэх дуусах хугацаа, төсөвт өртөг /анхны, сүүлийн, анхны төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн бол өөрчлөгдсөн шалтгаан үндэслэл/, тухайн онд санхүүжих дүн, улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан холбогдох

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
				арга хэмжээний дугаар, уг төлөвлөгөө дэх төсөл, арга хэмжээний эрэмбэ, эрэмбийн оноо, үндэслэл тайлбар болон бусад шаардлагатай мэдээллийг багтаасан хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний жагсаалт /задгай, нээлттэй өгөгдөл хэлбэрээр, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр/;
33		Төсвийн сахилга, хариуцлагын тогтолцоог хангасан байх заалт нэмэх.	Хуулийн төсөл нийтлэг агуулгаараа төсвийн сахилга, хариуцлагыг сайжруулах зорилготой. Түүнчлэн энэхүү саналаа нарийвчлан хуулийн томъёолол хэлбэрт оруулж 7 дугаар сарын 9-ний өдрийн дотор ирүүлэхийг хүссэн. Гэсэн хэдий ч санал гаргасан иргэн нэмэлтээр мэдээлэл ирүүлээгүй болно.	
34	Монголын Эм Зүйч Байгууллагууд ын Нэгдсэн Эм Холбоо Гүйцэтгэх захирал: И.Балжинням	70.2-т хариуцлага хүлээлгэх механизм, гүйцэтгэх албан тушаалтныг тодорхой болгож, шаардлагатай тохиолдолд зөрчлийн болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн орчныг нэмж тусгах.	Төрийн албан хаагчийг дурдсан шалтгаанаар ажлаас чөлөөлөх нь хэт хатуу зохицуулалт байж болзошгүй гэдгийг хэлэлцүүлэгт оролцогчид дурдсан тул хариуцлагын тогтолцоог оновчтой болгох талаар Төрийн албаны хууль, Хөдөлмөрийн хуультай уялдуулан судлав. Энэхүү зохицуулалт нь төсвийн сахилга батыг сайжруулах, үрэлгэн байдлыг бууруулахад чиглэсэн. Иймд энэхүү агуулгыг ажлаас хоцрох, зан харилцааны доголдол гаргах зэрэг ажилтан, байгууллагын хүрээнд шийдвэрлэх боломжтой зөрчил, дутагдалтай адилтган үзэх нь нийгэм, зарим тодорхой бүлэгт сөрөг нөлөөтэй байх магадлалтай гэж үзлээ. Мөн тохиолдолд ажлаас халах бус сануулах, торгох шийтгэл ногдуулах нь тус заалтуудын хэрэгжилт буурах эрсдэл үүсгэж байна. Тэгэхээр хуулийн төслийн ажлаас халах зохицуулалтыг хэвээр үлдээхээр тогтов.	
35		28'2.5.3 төсвийн урсгал зардлыг төсвийн ерөнхийлөн захирагч бүрээр зардлын ангилал төрлөөр 3-аас доошгүй жилийн гүйцэтгэлтэй	Уг санал хуулийн төслийн заалттай шууд хамааралтай бөгөөд үзэл баримтлалд нийцэж байгаа тул харьцуулах жилийг тодорхой болгох нь оновчтой эсэхийг нарийвчлан	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		харьцуулж, тухайн тухайн зардлыг үндэслэх, тооцоолол, ... бусад мэдээлэл	судлав. Одоогийн төсвийн төсөлд Урсгал зардлыг өмнөх 2-3 жилтэй харьцуулан гаргаж байна. Иймд хугацааг ахин тодорхойлох шаардлагагүй гэж үзлээ.	
36		Иргэдэд зориулан боловсруулсан төсвийг E-mongolia платформд байршуулдаг байх.	Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцэж байгаа бөгөөд хуульд тухайн цахим хэрэгслийн нэрийг тодорхой дурдах нь оновчтой эсэхийг нарийвчлан судлав. Ингээд E-mongolia цахим системийн хууль, тогтоолын хүрээнд хэрэглэж буй нийтлэг нэршлийг хуулийн төслийн холбогдох заалтад оруулж найрууллаа. Энэ нь E-mongolia гэх нэршил өөрчлөгдсөн ч төрийн иргэд, олон нийттэй харилцах цахим сүлжээр төсвийн төсөл иргэдэд хүрдэг байх боломжийг бүрдүүлнэ.	28¹.1.2.энэ хуулийн 28¹.2.5-д заасан төсвийн төслийн танилцуулга болон холбогдох баримт бичгүүдийг Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн цахим системд санал авах боломжтой байнгын ажиллагаатай хэлбэрээр байршуулж, шуурхай утас ажиллуулах.
37		Халдварт өвчинтэй холбоотой санхүүжилтийг төсөвт тусгах боломжийг нээж өгөх.	Хуулийн төслийн үзэл баримтлал, зорилгод хамаарахгүй тул хүлээн авах боломжгүй.	
38	Монголын Залуучуудын Эвсэл Төсвийн хөтөлбөрийн ажилтан: А.Ариунзаяа	Дээрх үзэл баримтлалаас гадна хөрөнгө оруулалтын төслийн үр нөлөөний үнэлгээ, олон нийтийн хяналтыг эрх зүйн хүрээнд зохицуулах.	Сүүлийн жилүүдэд хөрөнгө оруулалтын төслийн үр нөлөөг сайжруулах зорилгоор төсвийн төслийн нэгдүгээр хавсралтыг хэмжих нэгжтэй болгосон бөгөөд энэ мэт өөрчлөлтүүдийн үр дүнг тодорхой хугацааны дараа авч үзэх шаардлагатай гэж үзэв. Түүнчлэн Улсын төсөв дэх олон нийтийн оролцоо, хяналтыг сайжруулах чиглэлээр хуулийн төслийн холбогдох заалтуудыг боловсруулсан. Иймд уг саналын агуулгаар хуулийн төсөлд өөрчлөлт оруулах боломжгүй.	
39		28¹.8. Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд аргачлал, загварыг Засгийн газар батална. "Олон улсын жишгийг тодорхой бичих"	Хуулийн төслийн заалтад жишиг болгох тодорхой улсын нэрийг бичих нь цаашид аргачлалыг сайжруулах, өөрчлөх боломжийг хязгаарлах эрсдэлтэй байдаг. Мөн хуулийн найруулга зүйн хувьд тухайлсан олон улсын гэрээ, хамтарсан хөтөлбөрөөс бусад тохиолдолд аль нэг улс орны нэрийг дурдах нь оновчгүй юм. Харин Иргэдэд зориулсан төсөв хэмээх ойлголт нь тодорхой улсуудад амжилттай хэрэгждэг, манай улсын ном	28¹.8.Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг энэ хуулийн 28¹.2.5-д заасныг баримтлан олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд аргачлал, загварыг Засгийн газар батална. Өөрчлөн найруулах 28¹.8.Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг энэ хуулийн 28¹.2.5-д

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
			тохимолд нийтлэг хэрэглэгддэг хэлц бөгөөд хуулийн төсөлд үүнийг ашигласан болно. Мөн хуулийн төсөлд юуг хэрхэн тусгахыг нарийвчлан тодорхойлсон тул албаны хүрээнд хэрэглэхэд ойлголтын зөрүүгүй, хоёрдмол утгагүй гэж үзэж байна.	заасныг баримтлан төсвийн орлого, зарлага, хөрөнгө оруулалт, төсвийн хэрэгжилт, зарцуулагдах хөрөнгийн зориулалт, хэрэгжих байршил, хүлээгдэж буй үр дүн болон өмнөх онтой харьцуулсан өөрчлөлтийг иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй, ил тод, харьцуулах боломжтой хэлбэрээр хүргэх зарчимд үндэслэн олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулна. Иргэдэд зориулсан төсвийн аргачлал, загварыг Засгийн газар батална.
40		28'2.5. (Нээлтэй) = Иргэдийн төсөвтэй адилхан биш. Тэгвэл юугаар өөр вэ? Энэ ялгааг тодруулах!	Хэлэлцүүлэгт оролцогч хуулийн төсөлд Иргэдийн төсөв гэх утгаар орсныг ташаа ойлгосон байх магадлалтай байна.	
41		Бусад хуультай уялдуулан, агуулгыг боловсронгуй болгох.	Хуулийн төслөөр хөндөгдөж буй зүйл, заалтуудын агуулга хүрээ нь өөр хуулиар зохицуулах харилцаатай давхцаагүй. Иймд өөр хуультай уялдуулах шаардлагагүй гэж үзлээ.	
42		Олон нийтэд төсвийн мэдээллийг ил тод болгох чиглэлд хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж байгааг дэмжиж байна.		
43	Үндэсний Аудитын газар Ахлах аудитор: У.Оюунхүү	Төсвийн ерөнхийлөн захирагч болон УИХ-ын гишүүдэд тооцох хариуцлагын зохицуулалтыг нэмж тусгах.	Хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох санал нь хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцэж байгаа тул хүлээн авч байна. Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хариуцлага тооцох агуулга нь хуулийн төслийн “удирдах албан тушаалтан” гэсэн нийтлэг томъёололд хамаарна. Харин УИХ-ын гишүүдэд хариуцлага тооцох тухай асуудал энэ хуулийн хүрээ, үйлчлэлд хамаарахгүй тул хуулийн төсөлд тусгах боломжгүй. Иймд УИХ-ын намын чуулганаар хэлэлцэгдэх УИХ-ын гишүүний сахилга, хариуцлагатай холбоотой хуулийн төслүүдэд зарчмын зөрүүтэй санал хэлбэрээр оруулах талаар судалж байна.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
44		Төсвийн тухай хуулийг зөрчсөн, хуульд заасан шаардлага хангаагүй төсөл, арга хэмжээг төсөв хэлэлцэх явцад нэмсэн тохиолдолд хэн, хэрхэн хянах, хариуцлага тооцох талаар УИХ-ын чуулганы дэгийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай.	УИХ-ын намрын чуулганаар УИХ-ын гишүүний сахилга, хариуцлагын асуудлыг хөндсөн Улсын Их Хурлын тухай болон холбогдох хуулийн төслүүдийг хэлэлцэхээр төлөвлөсөн тул тэр хуулийн төсөлд зарчмын зөрүүтэй санал гаргах талаар судалж байна.	
45	Байгууллага, нэр, хаяг тодорхойгүй оролцогч	31.4.8 Нэгж өртөг, тоо хэмжээг ямар зардалд тооцохыг сайтар нягтлах. Бүх урсгал зардлыг тооцох нь хэр үр дүнтэй вэ?	Батлан хамгаалах, төрийн нууц, үндэсний аюулгүй байдлын чиг үүргийг гүйцэтгэдэг байгууллагуудын урсгал зардлыг төсвийн төслөөр олон нийтэд ил болгох нь зохимжгүй гэсэн зарим оролцогчдын саналыг хүндэтгэн үзэж, холбогдох заалтыг өөрчлөн найруулах саналтай байна.	Өөрчлөн найруулах 28 ¹ .2.5.3.төсвийн урсгал зардлыг төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагчаар зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, зорилтот бүлэг болон хэрэгжилтийн үр дүнтэй уялдуулсан нарийвчилсан тооцоо; 32.2.23.Урсгал зардлыг төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагчаар зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, зарцуулах бүлэг зэргээр ангилж төсвийн захирагч бүрээр нарийвчилсан тооцоо;
46	Сангийн яам Ахлах шинжээч: Н.Сансармаа, Мэргэжилтэн: Э.Номин- Эрдэнэ	Төсвийн хөрөнгө оруулалтын жагсаалтын мэдээллийг нэмэгдүүлэх асуудлыг Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай хуулийн төсөлд тусгах.	Одоогийн байдлаар Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, хөтөлбөрийн талаарх харилцааг Төсвийн тухай хуулиар зохицуулж байгаа бөгөөд иймд хуулийн төсөлд оруулсан хөрөнгө оруулалтын төсөл хөтөлбөрийн талаарх зохицуулалтуудыг хэвээр үлдээх нь зүйтэй байна. Харин Засгийн газраас боловсруулж буй Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай хуулийн төсөлд энэхүү хуулийн төслийн агуулгын хүрээнд санал хүргүүлж, УИХ-аар хэлэлцэх	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
			үед хуулийн төслүүдийн уялдааг хангах чиглэлээр ажиллана.	
47		27.1.8-д туссан эрэмбэлэх аргачлал заасныг "Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай" анхдагч хуулийн төсөлд оруулах.	Одоогийн байдлаар Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, хөтөлбөрийг эрэмбэлэх харилцааг Төсвийн тухай хуулиар зохицуулж байгаа бөгөөд иймд хуулийн төсөлд оруулсан холбогдох зохицуулалтыг хэвээр үлдээх нь зүйтэй гэж үзлээ. Харин Засгийн газраас боловсруулж буй Төсвийн хөрөнгө оруулалтын удирдлагын тухай хуулийн төсөлд энэхүү хуулийн төслийн агуулгын хүрээнд санал хүргүүлж, УИХ-аар хэлэлцэх үед хуулийн төслүүдийн уялдааг хангах чиглэлээр ажиллана.	
48		70.2-т туссан хариуцлагын заалтыг Төрийн албаны тухай хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжтой нийцүүлэх.	Төрийн албан хаагчид хариуцлага хүлээлгэх харилцааг Төрийн албаны тухай хуулийн хүрээнд салбарын хууль тогтоомжоор шийдвэрлэдэг. Хуулийн төслөөр хөндөгдөж буй 70.2 дахь заалт нь одоогийн хуульд байгаа зохицуулалт тул Төрийн албаны тухай хуульд нийцэж байгаа болно.	
49		27.7-д үнэлж эрэмбэлээгүй төслийг нэмж тусгахыг хориглох заалтыг дэмжиж байна.		
50		Засгийн газрын 2024 оны 93 дугаар тогтоолд заасан "Төсвийн төсөл, дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн төслийн талаарх олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах журам"-д олон нийтэд хүргэх, хэлэлцүүлэг хийхтэй холбоотой заалтуудыг нэмж тусгах замаар шийдвэрлэх боломжтой.	Хуулийн төсөл батлагдсанаар энэхүү журам улам тодорхой байдлаар ахин зохицуулагдах боломж бүрдэнэ.	
51	МУИС-ийн Хууль зүйн 1-р курсын оюутан (С.Ууганзаая)	Чухлын дараалал гаргасан нь таалагдсан. Чухлын эрэмбийг иргэдийн дунд санал асуулга, судалгааны аргаар тодорхойлбол илүү бодит шийдвэр гарна.	Төсвийн тухай хуулийн одоогийн зохицуулалт болон энэхүү хуулийн төслийн заалтаар олон нийтээс санал авах ажиллагааг илүү нарийвчлан зохицуулна. Мөн төсвийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээг оноогоор үнэлж эрэмбэлэхэд иргэдийн саналыг нэг шалгуур болгон авч үзнэ.	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
52		Иргэд өндөр татвар төлөхөөс илүү улсын төсвийн зарцуулалтад бухимдаж байна. Иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхийн тулд төсвийн бүрэлдэхүүн, зарцуулалт, иргэдийн хууль ёсны оролцооны тухай мэдлэгийг боловсролын системд (сургуулийн хичээлд) шийтгэж өгөх.	Энэ санал Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай энэ хуулийн төслийн үзэл баримтлалд хамаарахгүй, энэ хуулиар зохицуулах харилцаа биш тул хуулийн төсөлд тусгах боломжгүй. Харин УИХ-ын гишүүний ажлын чиг үүргийн хүрээнд анхаарч ажиллана.	
53	Цогц Хөгжлийн Үндэсний төв (Хөтөлбөрийн ажилтан: Г.Төгөлдөр)	Бичгээр дэлгэрэнгүй санал хүргүүлнэ.		
54		Ил тод байдал. Жил бүр хяналтын сонсгол хийж байх ёстой; УИХ-ын Хяналт шалгалтын тухай хуулийн 5.1-д заасан мэдээллийн нэгдсэн сангийн заалтын хэрэгжилтийг хангуулах.	Тус санал нь энэ хуулийн төслийн үзэл баримтлалд хамаарахгүй, энэ хуулиар зохицуулах харилцаа биш тул хуулийн төсөлд тусгах боломжгүй. Харин УИХ-ын гишүүний Засгийн газарт хяналт тавих чиг үүргийн хүрээнд анхаарч ажиллана.	
55		Олон улсад төсвийн сонсголыг жил бүр хийдэгтэй адил зохицуулалтыг нэмэлтээр оруулах.	Энэхүү санал Нийтийн сонсголын тухай хуулиар зохицуулагдсан харилцаа тул энэ хуулийн төсөлд нэмж тусгах боломжгүй. Харин сонсголыг тогтмол зохион байгуулж, хяналт тавих талаар анхаарч ажиллана.	
56	Байгууллага, нэр, хаяг тодорхойгүй оролцогч	8 бүлэг, 61 дүгээр зүйл – Төсвийн хөрөнгө оруулалтын хуульд санал гаргах.	Саналын агуулга тодорхойгүй тул тодорхой хариу өгөх боломжгүй.	
57		Санал өгөх, нэмэлт feedback өгөх зохицуулалт дээр анхаарах – 32.6 нээлттэй өгөгдлийн заалт дээр.	Төсвийн мэдээллийн хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх хуулийн төслийн зорилготой нийцэж байгаа тул саналыг үзэл баримтлалын хүрээнд хүлээн авч, тухайн заалтыг нарийвчлан зохицуулахаар ажиллав. Төсвийн төслийн талаарх олон нийтийн хэлэлцүүлгийн санал, үр дүнг төсвийн төсөлд тусгах, ирэх жилийн төсвийн төлөвлөлтөд тусгах талаар хуулийн төслийн холбогдох заалтыг ахин өөрчлөн найрууллаа.	Өөрчлөн найруулах 32.2.6.Төслийн дугаар, төсөл, арга хэмжээний нэр, хүчин чадал, байршил, эхлэх дуусах хугацаа, төсөвт өртөг /анхны, сүүлийн, анхны төсөвт өртөг өөрчлөгдсөн бол өөрчлөгдсөн шалтгаан үндэслэл/, тухайн онд санхүүжих дүн, улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан холбогдох арга хэмжээний дугаар, уг төлөвлөгөө дэх төсөл, арга хэмжээний эрэмбэ, эрэмбийн оноо, үндэслэл тайлбар болон бусад шаардлагатай мэдээллийг

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
				багтаасан хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний жагсаалт /задгай, нээлттэй өгөгдөл хэлбэрээр, санхүүжилтийн эх үүсвэрээр/;
58		Хэлэлцүүлэг болохоос өмнө холбогдох мэдээллийг нэмж боловсруулах.	Саналын агуулга тодорхойгүй тул хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт хийх боломжгүй.	
59		Саналыг бодит болгох – 8 дугаар сард гарсан саналыг дараа жилийн 4 дүгээр сард нэмж оруулахаар төсвийн цагалбар дээр тусгах.	Төсвийн мэдээллийн хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх хуулийн төслийн зорилготой нийцэж байгаа тул саналыг үзэл баримтлалын хүрээнд хүлээн авч, нарийвчлан зохицуулахаар ажиллав.	Шинээр нэмэх 28 ¹ .9.Төсвийн төслийн олон нийтийн хэлэлцүүлгээс гарсан санал, үр дүнг дараа оны төсвийн төслийг боловсруулахад мөрдлөгө болгоно.
60		28 дугаар зүйл дээр – санал хүргүүлэх хугацааг тодорхой тавьж өгөх.	Төсвийн мэдээллийн хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх хуулийн төслийн зорилготой нийцэж байгаа тул саналыг үзэл баримтлалын хүрээнд хүлээн авч, нэмэлтээр судлав. Төсвийн тухай хуульд төсвийн олон нийтийн хэлэлцүүлгийн хугацааг тодорхой хуульчилсан тул ахин өөрчлөх нь үр дүнгүй гэж үзэв.	
61		5 гишүүн баталж байна – улс төрийн томилгоонд хяналт, хариуцлага тооцох.	Энэхүү санал нь хуулийн төслийн хүрээнд шууд хамааралгүй мөн агуулга нарийвчлагдаагүй байна. Гэсэн хэдий ч УИХ-ын намын чуулганаар УИХ-ын гишүүний сахилга, хариуцлагын асуудлыг хөндсөн Улсын Их Хурлын тухай болон холбогдох хуулийн төслүүдийг хэлэлцэхээр төлөвлөсөн тул тэр хуулийн төсөлд уг саналтай холбоотой зарчмын зөрүүтэй санал гаргах талаар судалж байна.	
62		Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хариуцлага тооцох.	Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид хариуцлага тооцох агуулга нь хуулийн төслийн "удирдах албан тушаалтан" гэсэн нийтлэг томъёололд хамаарна гэж үзэж байна. Удирдах албан тушаалтан гэх томъёоллыг өөрчлөх нь төрийн албан тушаалыг нэг бүрчлэн дурдах, зарим албан тушаал орхигдох, холбогдох хууль тогтоомжоор албан тушаалын нэршил	

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
			өөрчлөгдөх тохиолдолд нэр томъёоны зөрүү үүсэх зэрэг эрсдэлтэй.	
63		УИХ-д хяналт тавих – хяналт, хариуцлагын тогтолцоог бүрдүүлэх.	Энэ санал Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалд хамаарахгүй, энэ хуулиар зохицуулах харилцаа биш тул хуулийн төсөлд тусгах боломжгүй. Харин УИХ-ын гишүүний Засгийн газарт хяналт тавих чиг үүргийн хүрээнд анхаарч ажиллана.	
64		Иргэний нийгмийн байгууллагаас санал авч, өөрчлөлт хийх.	Хуулийн төслийн талаар иргэний нийгмийн байгууллагууд, иргэдийн саналыг авч, тухайн саналыг тусгасан эсэх талаар буцаан мэдэгдсэн.	
65		Урсгал зардалд бүх тооцоог оруулах нь хэр зүйтэй болохыг эргэн харах.	Батлан хамгаалах, цэрэг, цагдаа зэрэг төрийн нууц, үндэсний аюулгүй байдлын чиг үүргийг гүйцэтгэдэг байгууллагуудын урсгал зардлыг төсвийн төслөөр олон нийтэд ил болгох нь зохимжгүй гэсэн зарим төлөөллийн санал үндэслэлтэй тул холбогдох заалтыг өөрчлөн найруулав.	Өөрчлөн найруулах 28 ¹ .2.5.3.төсвийн урсгал зардлыг төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагч бүрээр зардлын ангилал, төрлөөр өмнөх онуудтай харьцуулж, тухайн зардлын үндэслэл, тооцоолол, тайлбар, бусад мэдээлэл; 31.4.8.Урсгал зардлыг төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагчаар зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, зорилтот бүлэг болон хэрэгжилтийн үр дүнтэй уялдуулсан нарийвчилсан тооцоо; 32.2.23.Урсгал зардлыг төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудаас бусад төсвийн шууд захирагчаар зардлын нэр, төрөл, зориулалт, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, нийт үнэ, зарцуулах бүлэг зэргээр ангилж төсвийн захирагч бүрээр нарийвчилсан тооцоо;
Зарим байгууллагуудын албан бичгээр ирүүлсэн санал				
66	Үндэсний Аудитын газар	Хуулийн төсөл дэх 27.7 дахь хэсгийг “Энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу эдийн засгийн	Энэхүү санал нь Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар шинээр хэрэгжүүлэх барилга	Өөрчлөн найруулах

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлыг тооцоогүй, үнэлж, эрэмбэлээгүй төсөл, арга хэмжээг" гэж найруулах;	байгууламжийн төсөл, арга хэмжээний үнэлгээ, эрэмбэ нь эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлын тооцоонд суурилах ёстойг илүү тодруулсан. Мөн энэ хэсгийг нэмснээр тухайн төсөл, арга хэмжээний техник эдийн засгийн үндэслэлд дээрх хоёр үзүүлэлтийг чухалчлан авч үзэх боломж бүрдэнэ. Иймд саналыг хүлээн авч холбогдох заалтыг өөрчлөн найруулав. Гэхдээ зарим нэр томъёог сайжруулж, өгүүлбэр дэх байрыг оновчтой хуваарилав.	27.7.Энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу нийгмийн хэрэгцээ, шаардлага, эдийн засгийн үр өгөөжийг тооцоогүй, үнэлж, эрэмбэлээгүй төсөл, арга хэмжээг улсын төсвийн төсөлд тусгахыг хориглоно;
67		Хуулийн төсөл дэх 29.3.7 дахь заалтыг "Улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 27.1.8-д заасан эдийн засгийн үр ашиг, нийгмийн ач холбогдлын тооцоо, үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн гэж найруулах;	Хуулийн төсөл дэх 27.7 дахь заалтыг энэхүү агуулгаар нэмж өөрчлөн найруулж, хэрэгжилтийн үр өгөөжийг сайжруулах ач холбогдолтой гэж үзсэн тул мөн энэ саналыг хүлээн авч холбогдох заалтыг сайжруулав.	Өөрчлөн найруулах 29.3.7.Улсын хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг энэ хуулийн 27.1.8-д заасан нийгмийн хэрэгцээ, шаардлага, эдийн засгийн үр ашгийн тооцоо, үнэлгээ, эрэмбэд үндэслэн, төсвийн хязгаарт багтаан, салбарын эрэмбийн дарааллыг алдагдуулахгүйгээр төсвийн төсөлд тусгана.
68		Хуулийн төсөл дэх 28 ^{1.8} дахь заалт "... олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв ..." -ийн жишиг шалгуурыг тодорхой тусгах саналтай байна. Тухайлбал, төсвийн зарцуулалт хаана юунд зориулагдах, хөрөнгө оруулалт аль салбарт хийгдэх, улсын болон салбарын, орон нутгийн төсөв, түүний хэрэгжилтийн мэдээллийг иргэдэд ойлгомжтой, ил тод хүргэх гэх мэт ...	Хэлэлцүүлэгт оролцогчдоос иргэдэд зориулсан төсөв гэх ойлголтыг илүү тодруулах шаардлагатай гэх саналууд нэлээдгүй ирсэн. Тиймээс зөвхөн "олон улсын жишигт нийцсэн" гэж ерөнхийлөх бус, иргэдэд зориулсан төсөвт ямар зарчмаар мэдээлэл хүргэхийг хуульд тодорхой тусгах нь зүйтэй гэж үзэж байна. Олон улсын жишигт иргэдийн төсөв нь төсвийн гол мэдээллийг мэргэжлийн, албаны бус, ойлгомжтой хэлээр тайлбарлаж, орлого, зарлага, бодлогын тэргүүлэх чиглэл болон хөрөнгийн хуваарилалтыг иргэдэд хүргэхэд чиглэдэг. Тэгэхээр иргэдэд хүргэх шаардлагатай үндсэн зарчмуудыг тус заалтад нэмэлтээр оруулж найрууллаа.	28 ^{1.8} .Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг энэ хуулийн 28 ^{1.2.5} -д заасныг баримтлан олон улсын жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд аргачлал, загварыг Засгийн газар батална. Өөрчлөн найруулах 28 ^{1.8} .Төсвийн хялбаршуулсан товч танилцуулгыг энэ хуулийн 28 ^{1.2.5} -д заасныг баримтлан төсвийн орлого, зарлага, хөрөнгө оруулалт, төсвийн хэрэгжилт, зарцуулагдах хөрөнгийн зориулалт, хэрэгжих байршил, хүлээгдэж буй үр дүн болон өмнөх онтой харьцуулсан өөрчлөлтийг иргэдэд ойлгомжтой, хүртээмжтэй, ил тод, харьцуулах боломжтой хэлбэрээр хүргэх зарчимд үндэслэн олон улсын

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
69		28 ¹ дугаар зүйлд “төсвийн ерөнхийлөн захирагчаас төсвийн төслийн санал хүргүүлэх, нэгтгэн боловсруулах, төсвийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх үе шат бүрийн төсвийн задаргаа, мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй, ил тод мэдээлэх” гэсэн агуулгыг нэмж тусгах саналтай байна.	Төсвийн тухай хуульд төсвийн төсөл боловсруулах, өргөн мэдүүлэх, батлах үйл явцад олон нийтэд нээлттэй, ил тод тогтмол мэдээлэх үүргийг тухай бүр зохицуулсан байгаа тул ахин нэмэлт заалт оруулах шаардлагагүй гэж үзэв. Харин хуулийн энэхүү заалтуудыг мөрдөхөд хяналт тавьж ажиллана.	жишигт нийцсэн иргэдэд зориулсан төсөв хэлбэрээр боловсруулна. Иргэдэд зориулсан төсвийн аргачлал, загварыг Засгийн газар батална.
70		Хуулийн төсөл дэх 70.2. дахь хэсэгт “Төсвийн тухай хуулийн 29 ^{1.1} , 29 ^{1.2} -т заасан шаардлагыг” гэж тусгах саналтай байна.	Хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалт буюу 70.2 дахь хэсэгт саналд дурдагдсан 29 ^{1.1} , 29 ^{1.2} хэсгүүд нь нийт зүйлээрээ уг заалтын 27.1.8 дахь хэсэгт дурдагдсан байгаа тул илүү тодруулж ахин оруулах шаардлагагүй гэж үзэв.	
71	Монголын Үндэсний Худалдаа Үйлдвэрийн Танхим	Хуулийн төслийн 28.7. Иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан, эсхүл аваагүй эсэхийг үндэслэл, шалтгааны хамт эгүүлэн мэдэгдэж, ирүүлсэн саналуудын талаарх тоон болон холбогдох мэдээллийг нэгтгэн энэ хуулийн 28 ^{1.2} -д заасан хугацаанд ил тод, нээлттэй тайлагнах. Иргэдийн саналыг авсан эсэхээ эргэн мэдэгдэхдээ зөвхөн “тийм/үгүй” гэх биш, хэрэв татгалзсан бол түүнийг мэргэжлийн үүднээс үндэслэлтэйгээр тайлбарлах шаардлагатай. Хуульд заасан шаардлагын дагуу иргэд, олон нийтийн оролцоог хангасан болж, саналын хуудас дахь жагсаалтыг дүүргэх зорилгоор иргэд, ААН-ээс санал авах байдал хууль тогтоогчдын дунд түгээмэл ажиглагддаг.	Хуулийн төслийн 28 ^{1.7} -д иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан эсэхийг эргүүлэн мэдэгдэхээр аль хэдийн тусгасан. Харин саналыг төсөлд тусгасан эсэх, тусаагүй бол үндэслэлийг санал гаргасан иргэн бүрд мэдэгдэх нь төрийн байгууллагын ачааллыг тодорхой хугацаанд огцом нэмэгдүүлэх, Сангийн яамны төсвийн төслөө сайжруулах, өргөн барих ажилд хүндрэл учрах магадлалтай тул олон нийтийн хэлэлцүүлгийн дүнг нээлттэй тайлагнах, ач холбогдол бүхий саналыг ирэх жилийн төсөлд тусгах зохицуулалтыг хуулийн төсөлд орууллаа.	
72		Хуулийн одоогийн зарим заалтуудыг өөрчлөх санал “Гүйцэтгэл” гэх нэр томъёо нь илүү процессын шинжтэй буюу төсөв захирагч төсвөө хуульд нийцсэн арга зам, дараалал, төсвөө хуульд нийцсэн арга зам, дараалал,	Хуулийн төслийн үзэл баримтлалтай нийцсэн төдийгүй төсвийн хэрэгжилтийн үр ашгийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн санал тул хүлээн авч хуулийн төслийн холбогдох хэсэгт оруулав.	Шинээр өөрчлөн найруулах 14.2.3.өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэл, үр дүнг хангах;

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		хугацаагаар зарцуулж байна уу гэдэгт төвлөрөх тул Төсвийн тухай хуулиар үр дүн, үр нөлөө гэдэг ойлголт эерэг үзүүлэлттэй эсэхийг авч хэлэлцэхгүй байгаа болно. Тиймээс Төсвийн тухай хуулийн 14.2.3 дахь заалтыг "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэл, үр дүнг хангах" гэж өөрчлөн найруулах саналтай байна.		
73		Төсвийн тухай хуульд үр дүн гэх холбоо үг олон байх боловч үр дүнгийн үзүүлэлтийг тодорхойлох, тайлагнах эрх хэмжээ, төсөв захирагчид өөрт нь байх бөгөөд төсвийн ерөнхийлөн захирагч түүнийг цаасан дээр ёсчлох төдий үнэлж байгаа нь төсөв захиран зарцуулалтыг процессын дагуу боловч зорилгодоо хүрсэн байхад сөрөг нөлөөлөл болж байна. Иймд Төсвийн тухай хуулийн 14.3 дахь заалтыг "Төсвийн ерөнхийлөн захирагч өөрийн эрхлэх асуудлын төсвийн орлого, зарлагын зүй зохистой, үр ашигтай байдал, үр дүнгийн гүйцэтгэлийг хангаж, өөрт хамаарах төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлт, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний үнэлгээг хангасан байдлыг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, болон Зөвлөл Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө бүрэн хариуцна." Гэж өөрчлөн найруулах саналыг дэвшүүлж байна.	Үндэсний Аудитын Газраас ирүүлсэн саналтай ойролцоо буюу нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний үнэлгээ хийхийг Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид үүрэг болгож, тухайн заалтыг илүү боловсронгуй болгосон нь хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцэж байгаа тул энэ саналыг хүлээн авч найруулгын хувьд сайжруулахаар тогтов.	Шинээр өөрчлөн найруулах 14.3.Төсвийн ерөнхийлөн захирагч өөрийн эрхлэх асуудлын төсвийн орлого, зарлагын зүй зохистой, үр ашигтай байдал, үр дүнгийн гүйцэтгэлийг хангаж, өөрт хамаарах төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлт, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний үнэлгээний үр дүнг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, болон Зөвлөл Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө бүрэн хариуцна.
74		Зохих журмын дагуу эрэмбэлж, оноожуулсан ч төсөл, арга хэмжээгээ төсөвт тусгуулаад л орхидог, үр дүнг үздэггүй байдал арилахгүй хэвээр байхаар байна. Иймээс Төсвийн тухай хуулийн 24.6 дэх заалтыг "Төсөв захирагчийн үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний урсгал болон хөрөнгийн зардлыг төлөвлөх, гүйцэтгэл, үр дүнгийн хяналт хийхдээ холбогдох норм, норматив, батлагдсан	Энэ санал нь 14.2.3 дахь заалтыг өөрчлөн найруулах саналын үргэлжлэл бөгөөд хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцэж, төсвийн хэрэгжилт үр дүнд суурилах нөхцөл бүрдэж байгаа тул хүлээн авахаар шийдвэрлэв.	Шинээр өөрчлөн найруулах 24.6.Төсөв захирагчийн үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний урсгал болон хөрөнгийн зардлыг төлөвлөх, гүйцэтгэл, үр дүнгийн хяналт хийхдээ холбогдох норм, норматив, батлагдсан стандарт, зураг төсвийг үндэслэнэ.

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		стандарт, зураг төсвийг үндэслэнэ.” гэж өөрчлөн найруулах саналтай байна.		
75		Хуулийн төсөлд урсгал зардлыг зардлын нэр төрөл бүрээр, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэгтэй уялдуулан нарийвчлан тооцож, тайлагнах шаардлага болон төслийг үнэлж, эрэмбэлэх нэмэлт зохицуулалт тусгагдаж байх ба энэ нь шилжилтийн үед захиргааны ачаалал, хүний нөөц, ур чадварын дутагдалд хүргэж болзошгүй бөгөөд мэдлэг, мэдээлэлгүйн улмаас ажлаас халагдах хариуцлага хүлээх тул зохих ур чадвар эзэмшүүлсний дараа хариуцлага тооцох нь зүйтэй юм. Иймд Төсвийн тухай хуулийн 38.1-д “38.1.13.Төсвийн захирагчдыг төсвийн төсөл боловсруулах арга, аргачлал, цахим систем болон хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу төсвийг үнэлж, эрэмбэлэх арга, аргачлалд сургах, сургалтыг улирал тутам зохион байгуулах” гэж шинэ заалт нэмэх эсвэл Хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг дагалдуулах саналтай байна.	Энэ санал нь хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх, үр дүнг нэмэгдүүлэх үр дүнтэй тул хүлээн авч найруулгыг оновчтой томъёолохоор тогтов.	Шинээр нэмэх 38.1.13.Төсвийн захирагчдыг төсвийн төсөл боловсруулах болон энэ хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу төсвийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг үнэлж, эрэмбэлэх арга, аргачлалд сургах, сургалтыг төсвийн жилд нэгээс багагүй удаа зохион байгуулах;
76		Төсвийн тодотгол хийх нэрийдлээр хуулийн 34.1.3, 34.2.3 дахь заалтуудыг хийдүүлэн ашиглаж, төсвийг тодотголоороо хэд дахин нэмэгдүүлэх тохиолдол гарсан тул тус дараар аашилдаг байдлыг хуулиар хязгаарлах шаардлагатай. Иймд дээрх хоёр заалтыг дараах байдлаар өөрчлөн найруулах саналтай байна. 34.1.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон нь эдийн засгийн шинжилгээ, нарийвчилсан үнэлгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах; 34.2.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон нь эдийн засгийн шинжилгээ, нарийвчилсан үнэлгээгээр нотлогдсон	Энэ санал нь хэлэлцүүлгийн үеэр гарсан төсөвт тодотгол хийх нөхцөл байдлыг хуулийн төслийн үзэл баримтлалд нийцүүлэх санаачлагатай уялдаатай тул хүлээн авч найруулгыг сайжруулахаар тогтов.	Шинээр өөрчлөн найруулах 34.1.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон нь нийгэм, эдийн засгийн нарийвчилсан шинжилгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах; Шинээр өөрчлөн найруулах 34.2.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон нь нийгэм, эдийн засгийн нарийвчилсан шинжилгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах.

№	Санал өгсөн Байгууллага, Иргэний Мэдээлэл	Санал	Хуулийн төсөлд тусгах боломжтой эсэх	Хуулийн төсөлд оруулах томъёолол
		тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах.		

БОЛОВСРОЛЫН САЙД
Л.ЭНХ-АМГАЛАН ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026. 06. 25 № УИХ-03/7643
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул яамныхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000400

ХӨДӨЛМӨРИЙН ГАВЬЯАНЫ УЛААН ТУГИЙН ОДОНТ
МОНГОЛЫН ҮНДЭСНИЙ ХУДАЛДАА
АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ТАНХИМ

Улаанбаатар хот, 17011, Хан-Уул дүүрэг, 15-р хороо,
М.Гандигийн гудамж, МҮХАҮТ-ын байр, УБ шуудан -101011001,
Утас: 77277070, Факс: 976-11-327176,
E-mail: chamber@mongolchamber.mn

2026.09.08 № 01/565
танай _____-ны № _____-т

Санал хүргүүлэх тухай

Энэ өдрийн амрыг эрье. Таны санаачлан боловсруулж буй “Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл”, холбогдох бичиг баримт бүхий 2026 оны 06 сарын 25-ны УИХ-03/7688 тоот албан бичигтэй танилцлаа.

МҮХАҮТ-ын зүгээс хуулийн төслийн үзэл баримтлал, боловсруулах болсон үндэслэл зэргийг зарчмын хувьд дэмжиж байна. Гэсэн хэдий ч, хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төслөөр төсвийн төслийг батлуулахдаа улсын жилийн хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөнд заасны дагуу үнэлж, эрэмбэлж, оноожуулах талаар заасан ч төсвийн жилийн эцсийн үр дүн, нийгэм, эдийн засагт үзүүлсэн нөлөө нь анх төсөв батлуулахад тогтоосон оноо, үнэлгээндээ хүрсэн эсэхийг хэрхэн холбон тодорхойлж, хариуцлага хүлээлгэх эсэх нь тодорхойгүй хэвээр байгаа байдал, мөн хэрэгжилтийн явцад үүсч болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх үүднээс төслийн хүрээнд нэмэлтээр тусгах шаардлагатай саналыг хавсралтаар хүргүүлж байна.

Хуулийн төсөлд өгсөн саналуудыг судлан үзэж, тусгахыг хүсье.

Хүндэтгэсэн,

ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН ҮҮРГИЙГ
ТҮР ОРЛОН ГҮЙЦЭТГЭГЧ

Б.ЛХАГВАЖАВ

0001242

ХАВСРАЛТ

№	Төсөлд тусгагдсан заалт	Өөрчлөх санал	Үндэслэл
1.	28 ¹ .7. Иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан эсэхийг эгүүлэн мэдэгдэж, ирүүлсэн саналуудын талаарх тоон болон холбогдох мэдээллийг нэгтгэн энэ хугацаанд ил тод, нээлттэй тайлагнах.	28 ¹ .7. Иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан саналыг хүлээн авсан, эсхүл аваагүй эсэхийг үндэслэл, шалтгааны хамт эгүүлэн мэдэгдэж , ирүүлсэн саналуудын талаарх тоон болон холбогдох мэдээллийг нэгтгэн энэ хуулийн 281.2-д заасан хугацаанд ил тод, нээлттэй тайлагнах.	Иргэдийн саналыг авсан эсэхээ эргэн мэдэгдэхдээ зөвхөн "тийм/үгүй" гэх биш, хэрэв татгалзсан бол түүнийг мэргэжлийн үүднээс үндэслэлтэйгээр тайлбарлах шаардлагатай. Хуульд заасан шаардлагын дагуу иргэд, олон нийтийн оролцоог хангасан болж, саналын хуудас дахь жагсаалтыг дүүргэх зорилгоор иргэд, ААН-ээс санал авах байдал хууль тогтоогчдын дунд түгээмэл ажиглагддаг.
№	Хуулийн одоогийн заалт	Өөрчлөх санал	Үндэслэл
1.	14.2.Төсвийн ерөнхийлөн захирагч төсвийн удирдлагын талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 14.2.3.өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах; 14.3.Төсвийн ерөнхийлөн захирагч өөрийн эрхлэх асуудлын төсвийн орлого, зарлагын зүй зохистой, үр дүнгийн ашигтай байдал, үр дүнгийн гүйцэтгэлийг хангаж, өөрт хамаарах төсвийн биелэлтийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тухайн	14.2.3.өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэл, үр дүнг хангах; 14.3.Төсвийн ерөнхийлөн захирагч өөрийн эрхлэх асуудлын төсвийн орлого, зарлагын зүй зохистой, үр ашигтай байдал, үр дүнгийн гүйцэтгэлийг хангаж, өөрт хамаарах төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлт, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний үнэлгээг хангасан байдлыг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тухайн	Нэг. "Гүйцэтгэл" гэх нэр томъёо нь илүү процессын шинжтэй буюу төсөв захирагч төсөвөө хуульд нийцсэн арга зам, дараалал, хугацаагаар зарцуулж байна уу гэдэгт төвлөрөх тул Төсвийн тухай хуулиар үр дүн, үр нөлөө гэдэг ойлголт эерэг үзүүлэлттэй эсэхийг авч хэлэлцэхгүй байгаа болно. Хоёр. Төсвийн тухай хуульд үр дүн гэх холбоо үг олон байх боловч үр дүнгийн үзүүлэлтийг тодорхойлох, тайлагнах эрх
2.			

	захиргааны төв байгууллага, тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, болон Зөвлөл Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө бүрэн хариуцна.	шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, болон Зөвлөл Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө бүрэн хариуцна.	хэмжээ төсөв захирагчид өөрт нь байх бөгөөд төсвийн ерөнхийлөн захирагч түүнийг цаасан дээр ёсчлох төдий үнэлж байгаа нь төсөв захиран зарцуулалтыг процессын дагуу боловч зорилгодоо хүрсэн байхад сөрөг нөлөөлөл болж байна.
3.	24.6. Төсөв захирагчийн үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний урсгал болон хөрөнгийн зардлыг гүйцэтгэл, үр дүнгийн хяналт хийхдээ холбогдох норм, норматив, батлагдсан стандарт, зураг төсвийг үндэслэнэ.	24.6. Төсөв захирагчийн үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний урсгал болон хөрөнгийн зардлыг төлөвлөх, гүйцэтгэл, үр дүнгийн хяналт хийхдээ холбогдох норм, норматив, батлагдсан стандарт, зураг төсвийг үндэслэнэ.	Гурав. Зохих журмын дагуу эрэмбэлж, оноожуулсан ч төсөл, арга хэмжээгээ төсөвт тусгуулаад л орхидог, үр дүнг үздэггүй байдал арилахгүй хэвээр байхаар байна.
4.	-	Нэмэх: 38.1. Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага төв төрийн сангийн дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 38.1.13. Төсвийн захирагчдыг төсвийн төсөл боловсруулах арга, аргачлал, цахим систем болон хуулийн 27.1.8-д заасны дагуу төсвийг үнэлж, эрэмбэлэх арга, аргачлалд сургах, сургалтыг улирал тутам зохион байгуулах; Эсвэл, Хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг дагалдуулах.	Хуулийн төсөлд урсгал зардлыг зардлын төрөл бүрээр, нэгж өртөг, тоо хэмжээ, зорилтот бүлэгтэй нь уялдуулан нарийвчлан тооцож, тайлагнах шаардлага болон төслийг үнэлж, эрэмбэлэх нэмэлт зохицуулалт тусгагдаж байх ба энэ нь шилжилтийн үед захиргааны ачаалал, хүний нөөц, ур чадварын дутагдалд хүргэж болзошгүй бөгөөд мэдлэг, мэдээлэлгүйн улмаас ажлаас халагдах хариуцлага хүлээх тул зохих ур чадвар эзэмшүүлсний дараа хариуцлага тооцох нь зүйтэй юм.

5.	34.1.Засгийн газар дараах тохиолдолд тухайн жилийн төсвийн тодотголын төслийг боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ: 34.1.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон тохиолдолд батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах; 34.2.Засаг дарга, хот, тосгоны Захирагч дараах тохиолдолд тухайн жилийн төсвийн тодотголыг боловсруулж, тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал болон Зөвлөлд өргөн мэдүүлнэ: 34.2.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон тохиолдолд батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах.	34.1.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон нь эдийн засгийн шинжилгээ, нарийвчилсан үнэлгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах; 34.2.3.энэ хуулийн 29.7-д заасан үндэслэл бий болсон нь эдийн засгийн шинжилгээ, нарийвчилсан үнэлгээгээр нотлогдсон тохиолдолд энэ хуулийн 27.1.8-д заасан тухайн төслийн эрэмбэ, оноог харгалзан батлагдсан хөтөлбөр, төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртөгт өөрчлөлт оруулах.	Төсвийн тодотгол хийх нэрийдлээр хуулийн 34.1.3, 34.2.3 дахь заалтуудыг хийдүүлэн ашиглаж, төсвийг тодотголоороо хэд дахин нэмэгдүүлэх тохиолдол гарсан тул тус дураар аашилдаг байдлыг хуулиар хязгаарлах шаардлагатай.
----	--	---	---

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН С.ЦЭНГҮҮН ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЭРЧИМ ХҮЧНИЙ САЙД**

Засгийн газрын XIV байр, Чингисийн өргөн чөлөө,
Хан-Уул дүүрэг, Улаанбаатар хот, 17060
Утас: (976-11) 26 30 51, Факс: (976) 7004 3479
Цахим шуудан: info@energy.gov.mn

2026.08.06 № а/3064

танай 2026.06.25 -ны № УИХ-03/7651-г

Санал өгөх тухай

Танаас ирүүлсэн Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон холбогдох материалыг хүлээн авч танилцлаа.

Хуулийн төсөлд тусгайлан өгөх саналгүй байна.

Эрчим хүчний яам
Сайд
Б.Найдалаа
2026.08.07 14:50

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № УИХ-03/4686
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул байгууллагынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000393

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № 4118-03/4667
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

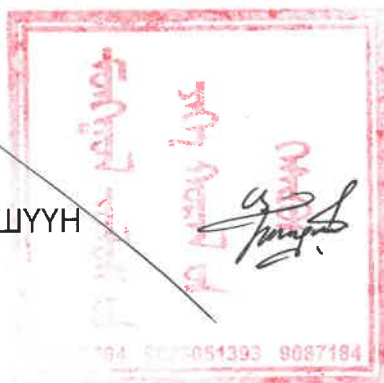
Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул байгууллагынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000423

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д. Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот. 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

НЭЭЛТТЭЙ НИЙГЭМ ФОРУМ
ТББ-ЫН ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ
П.ЭРДЭНЭЖАРГАЛ ТАНАА

= 2026.06.25 № УИХ-03/7605
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул байгууллагынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000394

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д. Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № 418-03/7687
танай _____-ны № _____-г

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул яамныхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000416

САНГИЙН САЙД
З.МЭНДСАЙХАН ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № УИТ-03/7642
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул яамныхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000398

ЗАМ ТЭЭВРИЙН САЙД
Б.ДЭЛГЭРСАЙХАН ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цөхм шүүдэн: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № УИХ-03/7645
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул яамныхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000404

БАЯНГОЛ ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ
ДАРГА Ө.СҮМЬЯАБААТАР ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026. 06.25 № 417-03/4649
танай _____-ны № _____-г

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул тамгын газрынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

202600041?

ХАН-УУЛ ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ
ДАРГА Б.ЦЭРЭН ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16.
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № ИИТ-03/7650
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул тамгын газрынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000411

ЧИНГЭЛТЭЙ ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ
ДАРГА Н.МАНДУУЛ ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН**

Төрийн ордон, Жанжин Д. Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № 34X-03/7648
танай _____-ны № _____-г

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул тамгын газрынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000410

СҮХБААТАР ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ
ДАРГА М.АЛТАНГЭРЭЛ ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № УИГ-ОЗ/7647
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул тамгын газрынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000408

СОНГИНОХАЙРХАН ДҮҮРГИЙН
ЗАСАГ ДАРГА Ц.БАТТӨР ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16.
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № УХЗ-03/7646
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул тамгын газрынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000406

БАЯНЗҮРХ ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ
ДАРГА Г.ЖАРГАЛСАЙХАН ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Саруулсайханы ЦЭНГҮҮН**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1,
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 28 27 66, Факс: (976-11) 32 70 16,
Цахим шуудан: tsenguun@parliament.mn,
Цахим хуудас: www.parliament.mn

2026.06.25 № УУС-03/4644
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөлд санал авч,
хэлэлцүүлэгт оролцуулах тухай

Монгол Улсын төсвийн бодлого, төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтыг эрэмбэлэх аргачлал, төсвийн зарцуулалтын ил тод байдал, төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоог сайжруулах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Хуулийн төсөлд дараах үндсэн асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

Нэг. Төсвийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт, эрэмбэлэх аргачлалыг боловсронгуй болгох;

Хоёр. Төсвийн урсгал зардлын ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх;

Гурав. Төсвийн үйл явц дахь олон нийтийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах.

Иймд, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.5-д заасны дагуу уг хуулийн төслийг хүргүүлж байгаа бөгөөд төслийн талаарх саналаа хуульд заасан хугацаанд бичгээр ирүүлэхийг хүсье.

Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.6.2-т заасны дагуу хуулийн төслийг танилцуулах, санал авах нээлттэй хэлэлцүүлгийг 07 дугаар сарын 02-ны өдөр Төрийн ордон, Үндсэн хууль танхимд зохион байгуулах тул тамгын газрынхаа төлөөллийг оролцуулахыг хүсье.

Хуулийн төсөл болон холбогдох баримт бичигтэй доорх холбоосоор нэвтэрч танилцах боломжтой бөгөөд хэлэлцүүлгийн хөтөлбөрийг хавсаргав.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

С.ЦЭНГҮҮН

2026000402